

พ.ศ.2500 ชาวบ้านเริ่มสังเกตเห็นว่าปลาหายไป จนไม่มีความคุ้มค่าในการล่าเพื่อค้าขาย ทำให้คนบ้านอื่นไม่ค่อยมาลากวนอีกและเลือกที่จะส่งแรงงานออกนอกพื้นที่มากกว่า

“... ปลาพอเคยได้มันก็ไม่ได้อออยากมากพวกคนหนุ่มก็ลงไปกรุงเทพกันหมด ผมก็เคยไปขับรถที่นั่น สองสามปี...”¹¹³ นั่นคือผลจากการเร่งใช้ทรัพยากรอย่างบ้าคลั่งของคน จนพื้นที่ทำมาหากิน ที่มีไม่อาจตอบสนองได้จึงจำเป็นต้องส่งผ่านแรงงานออกนอกพื้นที่

ไม่เฉพาะปลาเท่านั้นที่มีการล่าในช่วงนี้ ป่า หน่อไม้ เห็ด หรือสัตว์ต่างๆก็ถูกล่าเพื่อการค้า พร้อมกับการขยายตัวไปเรื่อยๆของพื้นที่นาเพื่อการปลูกข้าวเพื่อค้าขาย

“ คนก็ไม่เต็มคนเหมือนเดิม มันเจริญอยู่ภายนอกแต่ในใจคนมันต่ำลง อันใดไม่เคยเห็นก็ได้เห็นอันที่ดีก็มี อย่างหลวงที่สนใจทุกอย่างของประชาชนมากขึ้น การเดินทางก็ดี บอกไม่ได้ว่าอันไหนดีกว่าเพราะมันคนละด้านกัน แต่ใจคนมันแยกว่าเก่ามาก”¹¹⁴

ระบบธรรมชาติในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุได้พัฒนาไปสู่ความไร้จัดตั้งต่อการควบคุมทรัพยากรในลุ่มน้ำชี(หลง) เป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองต่อการค้า เพื่อทำการส่งผ่านและแลกเปลี่ยนจากนอกท้องถิ่น กินเวลาประมาณ40ปีจนเข้าสู่ยุคของการหาทางรอดกับตนเอง คือการฟื้นฟูทรัพยากรขึ้นมาในปี พ. ศ.2540เป็นต้นมา

การปรับตัวต่อการธรรมชาติในพื้นที่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทำมาหากิน ได้มีส่วนอย่างมากในการกำหนดวิธีการเอาตัวรอดของไทเฮา ให้ความสำคัญไปในการปรับตัวของการพึ่งพาระบบตลาด ในขณะเดียวกันการใช้บริการในเครือข่ายทางสังคมแบบเก่ามีข้อจำกัด และเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและจิตสำนึกทางเศรษฐกิจร่วมกันในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเครือข่ายที่เคยนำมาใช้ก็นำมาใช้ดราบที่มีภารกิจอยู่ ซึ่งนั่นคือความหมายของชุมชนเกษตร ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีความหมายเป็นเครือข่ายเพื่อเอาตัวรอดร่วมกัน การเกษตรจะอยู่รอดได้ก็ต้องผ่านการลงทุนในการสร้างพวกพ้องของตนขึ้นมา “ไปแก่วัดต้องใช้คนหลาย แแปดเก้าคนขึ้นไปฮอดชาวพุนนทะ ถ้าคนบ่หลายกะเฮ็ดบ่ได้”¹¹⁵ และจากแนวคิดของกลุ่มเจ้าของวงฆวดที่ว่า “ต้องชวนเด็กน้อยผู้บ่าวไปแก่นำเขาแจ่งสิเฮ็ดเป็น แจ่งสิมีคนเฮ็ดนำต่อไป”¹¹⁶ และ “ถ้าเด็กน้อยรุ่นใหม่พวกผู้บ่าวผู้แพ้วมาเฮ็ดเขาจะสิแก่เป็น พอแก่เป็นเขาจะสิมีกิน ถ้าเหลือกินกะขาย ถ้าขายเขาจะมีเงิน ถ้ามีเงินอยากได้หยั่งเขาจะได้ ถ้าเป็นจ้งชี้ เขาจะอยู่บ้านเขาได้ ถ้าเขาอยู่บ้านเขาได้ เขาจะมีคนช้อยแก่ฆวด ถ้าบ่มีคนช้อยแก่เขาจะแก่ได้บ่หลายเที่ยวกะบ่พอกินพอ

¹¹³ อ้างแล้ว.นายบุญ กองคำ .

¹¹⁴ อ้างแล้ว.พ่อครูบัว กองคำ .

¹¹⁵ อ้างแล้ว.แม่ผอง คำหอม

¹¹⁶ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่มอน อินะเน .วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

ชาย ที่ลงทุนมากะบ่ได้ทุน”¹¹⁷ และในขณะเดียวกันการก้าวเข้ามาเป็นแรงงานหน้าใหม่ ก็ต้องมีประสบการณ์ความสำเร็จในการบรรลุกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ “เห็นเพื่อนไปแก้ขวดแล้วมีเงินขายปลา กะเลยไปแก้หน้าเพื่อน ดึกว่า ไปเรียนอย่างเดียว เขาหาเงินใช้เงินเรียนเอง ได้มามี้อละสามสี่ร้อย บ่ต้องเอานำพ่อนำแม่ เขาอยากได้หยั่งกะกล้ำซื้อกล้ำใช้”¹¹⁸ และนอกจากนั้นวงแก้กวดยังเป็นเหมือนสถาบัน เป็นแหล่งจัดหางานในพื้นที่แก้ไท เขาที่ไม่สามารถทำงานอย่างอื่นได้ “พ่อแม่เห็นตายตอนช้อยอยู่ ป.6 เลยต้องออกโรงเรียนเอ้อยเลยไปเฮ็ดงานอยู่โส น้องกะไปอยู่หน้าเอ้อย ช้อยกะเคยไปกรุงเทพแล้วกะไปติดยาฆ่าช้า เลยมายอยู่บ้านบ่มีงานเฮ็ด นากะบ่ได้เฮ็ด ช้อยกะมีแต่บ้านบ่มีควายไถนาบ่มีเรือไปหาปลา เฮ็ดแนวอื่นบ่ได้นอกจากแก้ขวด เห็นบักอู้มันแก้แล้วมีเงินไปโรงเรียน ช้อยกะเลยขอไปกับพ่อผองพ่อใหญ่มอน เห็นกะว่าไปนำได้ เห็นสิมาเอิ้นเอา กะพอได้ส่งจะของเรียนนอกโรงเรียนได้อยู่”¹¹⁹ ซึ่งแรงงานที่ได้มาจากรุ่นสู่รุ่นของวงกวदनั้น ก็มาจากสภาพของธรรมชาติในพื้นที่ทำมาหากินที่ไม่ได้มีพร้อมทุกอย่าง และทรัพยากรหลักของพระธาตุคำบูก็ คือปลาจากน้ำชีหลง ทำให้การแก้กวดสามารถ เป็นแบบแผนการเอาตัวรอดจากรุ่นหนึ่งสามารถส่งผ่านไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้ “บ้านเฮามีปลาอยู่แล้วบ่หากินนำปลากะจักสิไปหากินทางใด”¹²⁰ และ “เบ็งแล้วกะบ่มีแนวอื่นเฮ็ด กะเลยไปแก้ขวดนำหมู่เพื่อน เมื่อยกะอดเอา บ่เฮ็ดเฮากะบ่มีกิน”¹²¹

แต่อย่างไรก็ตามการแก้กวดในอดีต ทำให้ปริมาณปลาลดลงไปเป็นอันมาก “ลงกันหลายไผกะอยากเอาปลา เจ้าของขวดกะหลาย คนแก้กะหลาย ปลาเบ็ดกะหนีไผหนีมันลงไปพื้นกรุงเทพกรุงไท ไปเรือ ตายไปกะบ่อึด มาตายอยู่บ้านกะหลาย เดียวนี้มันเลยอยากกลับคืนมาแทน”¹²² ดังนั้น ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาวงแก้กวดจึงลดลง เพราะมีความสามารถในการส่งผ่านที่น้อยลง ทั้งนี้ทั้งนั้นเป็นเพราะ ความสามารถในการระดมทรัพยากรที่ต่ำลงไปด้วย “ปลาเบ็ดคนเคยได้กินพอบได้กินกะทนบ่ได้ พากันหนีไปเฮ็ดงานเมืองไทพื้น”¹²³

การลดลงของคนที่เป็นแรงงานในวงแก้กวด ทำให้การแก้กวดในปัจจุบันของบ้านดอนกลอยเหลือเพียงห้าวง ที่ต้องอยู่ในการยอมรับกติกาใหม่ภายใต้กฎอนุรักษ์อันเดียวกันซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นมาใหม่ หลังจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา

¹¹⁷ อ้างแล้ว. พ่อผอง บุญสงค์

¹¹⁸ นายฉลอง บุญสงค์ วันที่สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2545

¹¹⁹ อ้างแล้ว. นายปรกรณ์ อินทนนท์ .วันที่สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2545

¹²⁰ อ้างแล้ว. พ่อตา เปล่งปลื้ม

¹²¹ อ้างแล้ว. นายปรกรณ์ อินทนนท์

¹²² พ่อผอง บุญสงค์ วันที่สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2545

¹²³ พ่อใหญ่มอน อินคะเน วันที่สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2545

มา “แก่กวดบาดนี้ต้องแก่เป็นเซตเพราะว่ากวดมันกวาดเอาหลาย เขาเอ็ดคือเก่าบได้ เพราะปลามันสิเบ็ด”¹²⁴

ชุมต่อเรือ หรือที่บ้านดอนกลอยเรียกติดเรือ ในอดีตมีความหมายของการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือการผลิต จากเรือชุดที่หนักและไม่คล่องตัว มาเป็นเรือต่อที่บรรทุกได้มากกว่า “แต่ก็บมีช่างเอ็ดเอือคือทุกมือนี้ เพราะว่าเขาชุดเอา ใช้ขวานชุดใช้ไปใหม่เอา ยามลงน้ำ หนักหลายเท็งเสี้ยนกะหลาย ใส่คนใส่ปลาได้น้อย”¹²⁵ อย่างไรก็ตาม การต่อเรือนี้ก็มิได้กระจายส่งผ่านไทเขาเหมือนชุมแก่ขวด แต่จะเป็นการส่งผ่านไปชุมเดียวกัน ไทเขาที่สนใจจริงๆ “เอ็ดเป็นเพราะว่าไปหัดน้ำเพิ่นไปเบ็งเพิ่นเอ็ด กะเลยเป็น”¹²⁶ และ “เห็นพ่อเพิ่นเอ็ดมากะเลยเอ็ดเป็นน้ำ”¹²⁷

ซึ่งการต่อเรือนี้ก็เริ่มมีการชะงักตัวเมื่อห้ามตัดไม้ในดง เพราะไม้ใหญ่เหลือน้อยแต่ก็ยังคงเหลือการต่อตามโอกาสที่มีผู้ว่าจ้างให้ต่อเรือให้ซึ่งก็ต้องหาไม้มาเอง “โผมีไม้อยู่นากะไปจ้างเขาต่อให้ แต่ตัดไม้ในดงคือแต่ก็บได้ ช่างเอ็ดเอือกะเลยมีแต่ยามมีไม้”¹²⁸

ปัจจัยของเวลาและอาณาบริเวณของการเคลื่อนไหวในการผลิตซ้ำของชุมต่างๆ ในบ้านดอนกลอยขึ้นอยู่กับ ระบบพื้นที่ทำมาหากินที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแนวคิดของคน และธรรมชาติของแต่ละชุม ว่ามีการต้องการแรงงานมากเพียงใด เช่น การแก่กวดที่ต้องการแรงงานที่ทำงานหนักจำนวนมาก มีอาณาบริเวณของการผลิตซ้ำที่กว้างกว่าที่จะเป็นเรื่องของเฉพาะไทเขื่อนเดียวกัน “แก่กวดงานหนักต้องใช้คนหลายคนบ้านเขาอยากแก่นำเขา ขอแต่มีแสงกะไปโลด”¹²⁹ และ “ถ้าคนเขาบ่พอเขาจะมาหาเอ็นเอา ลางเทือเด็กน้อยพอเป็นบ่าวแห่เขาจะชวนมาหัดน้ำ”¹³⁰ ประสบการณ์ตรงของแรงงานแก่ขวดหน้าใหม่ที่สอดคล้องกันคือ “เพิ่นอยากให้ไปนำเพราะว่าแจ่งสิมีเด็กน้อยแรงใหม่ไปช้อย”¹³¹

ซึ่งต่างจากชุมช่างชุมต่อเรือที่ต้องการแรงงานฝีมือ ทำให้มีข้อจำกัดในการสร้างสมาชิกหน้าใหม่ “ต่อเรือต้องเป็นช่างไม้ ไม้มีค่าบ่แม่นถูกๆ เอ็ดพลาดกะเสียหาย ต่อบดีเอือกะบ่เทียง คนที่จะต่อเป็นต้องมาเบ็ง มาช้อยอยู่โดนแจ่งสิเป็นบ่แม่นใช้แสงอย่างเดียว”¹³²

¹²⁴ อ้างแล้ว. พ่อผอง บุญสงค์

¹²⁵ อ้างแล้ว. พ่อพล กองคำ

¹²⁶ อ้างแล้ว.

¹²⁷ พ่อบัวไล เนาวราช วันที่สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2545

¹²⁸ อ้างแล้ว. แม่ใหญ่ศรี คำหอม

¹²⁹ อ้างแล้ว. พ่อใหญ่สม คำหอม

¹³⁰ อ้างแล้ว. แม่ผอง คำหอม

¹³¹ อ้างแล้ว. นายเดี่ยว คำหอม

¹³² อ้างแล้ว. พ่อลี เนาวราช. วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

และชุมหมอลำคู่ที่อยู่ในการหายใจของรุ่นสุดท้ายที่ไม่อาจผลิตซ้ำต่อไปได้ เพราะความหมายของหมอลำเปลี่ยนจากคำสั่งสอน เป็นการพักผ่อนอย่างเดียว(หมอลำซิ่ง,หมอลำหมู่) ซึ่งรูปแบบการผลิตซ้ำของชุมหมอลำพบทางต้นในช่องทางของความเชี่ยวชาญ “ทุกมือนั้นหมอลำกะมีแต่เต็นเอาเบิ่งแสงสีซื่อ ๆ พอได้หัว บ่แม่นสิล่ำสั่งลำสอนคือแต่ก็”¹³³ และคำยืนยันถึงความจำกัดในการผลิตซ้ำของหมอลำ “แต่ก็หมอลำเอาแต่คนตีมาเรียน ทางบ้านต้องมีเงินให้ลูกไปอยู่เอือนครูได้บ่ต้องหวังกินแสงนำ ทุกมือนำคู่บ่ได้เงิน บ่มีใผอยากเป็นดอก”¹³⁴

สาเหตุจากความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทำมาหากินในบ้านดอนกลอยได้ส่งผลต่อการผลิตซ้ำโดยตรง เช่น การลดลงของปลาทำให้การผลิตซ้ำของวงแก่วดลดลง “สามสิบกว่าปีก่อนปลาเบ็ดพวกผู้เฒ่าที่เคยเอ็ดตายแล้วกะบ่มีใผเอ็ดต่อคนลงกรุงเทพกรุงเทพเปิด วงกวดเลยเหลือน้อยลง”¹³⁵ การลดลงของป่าไม้ทำให้ความต้องการช่างต่อเรือคงที่ “บ่มีไม้กะบ่มีคนมาจ้างเอ็ดเรือยามมีไม้เท่านั้น ผู้บ่าวเขาจะเลยบ่ค่อยมักมาเบิ่ง ช่างมีซำได้กะซำนั้น หลายแห่งกะช่างไม้แต่ต้องไปเอ็ดงานทางอื่น บ่ได้มาหัดเอ็ดเอื้อ”¹³⁶ และการหมดภารกิจของการเปิดพื้นที่ ที่เกิดจากการสูกอมของการเคลื่อนย้ายทรัพยากร และความรวดเร็วในการเดินทาง รวมถึงระบบการขับ ทำให้คนธรรมดาละมดทรัพยากรระหว่างพื้นที่ได้รวดเร็วพอๆกับหมอลำ “หนทางกะติกว่าเก่าเขาจะไปซำหม่องเคยไป ไปกะได้มาทุกเทื่อ”¹³⁷ ทำให้กลุ่มหมอลำคู่เหลือเพียงบทบาทของคำสั่งสอน ซึ่งไม่สามารถแข่งขันกับ ความทะลึ่งของหมอลำซิ่ง และความยิ่งใหญ่โอ้อวดของหมอลำหมู่ที่เป็นเครื่องบอกถึงฐานะของหมู่บ้าน ทำให้การผลิตซ้ำของหมอลำคู่หยุดลงไป “ทุกมือนั้นบ่มีใผอยากฟังหมอลำคู่เพราะบ่ได้มาฟังเอาอันสังค์หยังคือแต่เก่า ยามบุญกะอยากม่วนอย่างเดียว”¹³⁸ และ “มักหมอลำซิ่ง มันแจ่งเต็นตีเต้าหน้าเต้าหลัง”¹³⁹ และ “บ้านใดถ้ายามบุญจ้างหมอลำหมู่แสดงว่าคนบ้านนั้นรวยหลายผู้ใหญ่บ้านมีความสามารถ คนบ้านอื่นไทอื่นกะสิมาหลาย”¹⁴⁰

แต่หมอลำได้สูญหายไป เพราะ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้ “เสียเวลาเหม่นเฮียนมาสิได้ลำปีละพอสามเทื่อ”¹⁴¹ และการชะงักตัวของกลุ่มต่อ

¹³³ อ้างแล้ว.แม่ใหญ่ทองใบ เนตรวงศ์

¹³⁴ แม่ใหญ่ทองวัน กองคำ วันที่สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2545

¹³⁵ อ้างแล้ว.แม่ใหญ่ทองใบ เนตรวงศ์

¹³⁶ อ้างแล้ว.พ่อพล กองคำ

¹³⁷ แม่ใหญ่น้อย จารุณกร. วันที่สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2545

¹³⁸ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่มอน อินคะเน

¹³⁹ อ้างแล้ว.นายเตี่ยว คำหอม

¹⁴⁰ แม่ใหญ่ศรี คำหอม วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2545

¹⁴¹ นายเตี่ยว คำหอม วันที่สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2545

เรือ “บ่ค่อยมีไม้เลยบ่ค่อยได้เฮ็ด เลยบ่มีไผมาหัดนำ”¹⁴² รวมถึงการลดจำนวนนักแกะขุดหน้าใหม่ลง ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ทำมาหากิน “เหลือแค่ 5 วงนี้ละคนกะเวียนลากวงนั้นวงนี้ บ่ค่อยมีคนมาเพิ่มปานใด แต่กะตึกว่าหว่างสิบกว่าปีมานี้”¹⁴³ สิ่งเหล่านี้ทำให้คนบ้านดอนกลอย นิยมไปทำการผลิตทุนมนุษย์นอกพื้นที่มากกว่า เพราะสามารถหาเงินได้สบายกว่า “เสียแต่ค่ารถไปกินอยู่หน้าพี่น้อง ไปหัดขับรถนำเขาเสียค่าน้ำมันให้เขาพาไปเบิ่งเส้นทาง พอเป็นแล้วกะสบาย”¹⁴⁴ สถานภาพในปัจจุบันของการผลิตซ้ำทุนมนุษย์ มีปัญหาจากระบบพื้นที่ทำมาหากินที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว การเรียนรู้ในการดำรงชีวิตมีเส้นทางที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ที่สำคัญผ่านคนในพื้นที่ที่มีความคิดเดียวกันในการเป็นไทเฮา

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มีการทับซ้อนจากวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา คือมีการใช้ทั้งวิถีชีวิตเก่าและใหม่ ซึ่งวิถีชีวิตใหม่คือ การที่พ่อแม่บางคนหยุดยั้งการให้ลูกทำงานอย่างที่เคยผ่านมา แล้วผลักดันเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเดียว “ให้ลูกเรียนหนังสือเปิดทุกคน บ่อยากให้เขาเฮ็ดนา เขาเคยเฮ็ดมามันลำบากหลายแล้ว ตอนนี้เขาเฮ็ดงานอยู่การบินไทยอยู่กรุงเทพมีบ้านมีรถมีเงินเดือนละสามหมื่น”¹⁴⁵

ปัญหาการเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเดียวก็คือ ทำให้เมื่อลูกล้มเหลวในการศึกษากลับมาก็ไม่มีงานรองรับในพื้นที่ “แม่มีลูกสองคนให้เรียนเปิดแล้วแต่ไผมีความสามารถเรียนเอา ลูกคนใหญ่เรียนดี ได้เป็นทหาร ผู้น้องเรียนไสกะบ่จบ กลับมาบ้านเวียกงานแม่กะบ่ให้เฮ็ดจักเทื่อเลยเฮ็ดหยับบ่เป็น ตอนนี้กะไปบวชอยู่วัดคงสืบสักเลย สักออกมากะมาหากินเหล้าสุบยานำบ้าน”¹⁴⁶

นอกจากนั้น พวกวัยรุ่นในวิถีชีวิตแบบปัจจุบันยังนำปัญหายาเสพติด เข้ามายังพื้นที่ด้วย “กะพวกไปเรียนในเมืองแล้วเอามาก่อน แต่ก่อนไผเขาสิมีพวกบักโอบักจ๋อยแล้วสุบยามาก่อนหมู่ ผู้อื่นเขาบ่สุบมีแต่พวกนักเรียนนั้นแหละสุบ พวกเฮ็ดงานหนักเห็นแต่เขากินเหล้า กินกระหิงแดงเอา”¹⁴⁷

แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีความสำเร็จของพวกยึดแนวทางวิถีชีวิตแบบปัจจุบันหลายๆคนที่หลุดพ้นจากความเป็นคนบ้านดอนกลอยไปได้ และมีชีวิตที่ดีกว่ามาสู่ตนเองและพ่อแม่พี่น้องก็เป็นสิ่งที่มีให้เห็นอยู่ “เห็นเขาได้ตึกหลายคน ลูกพ่อครูบัว ลูกแม่ใหญ่บัว ลูกแม่จัน ลูกแม่พุด ลูกแม่เนา ลูกเขาได้เป็นราชการพ่อแม่พี่น้องเขากะสบายอย่าง

¹⁴² อ้างแล้ว. พ่อลี เนาวราช .วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

¹⁴³ อ้างแล้ว. พ่อใหญ่สม คำหอม

¹⁴⁴ นายรอด คำหอม .วันที่สัมภาษณ์ 1 พฤษภาคม 2545

¹⁴⁵ แม่เนา เป้งปลื้ม .วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

¹⁴⁶ แม่ทองจันทร์ บุญจิต .วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

¹⁴⁷ แม่ใหญ่ทองวัน กองคำ .วันที่สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2545

น้อย ๆ จะต้องไปหาหิมเงินทางอื่น”¹⁴⁸ “แต่ก่อนบ้านเฮาถูกเขาเอาเปรียบพวกตำรวจ
 อยากรมาจับกะมา หาอยู่หากินกะมาจับ พอคนบ้านเฮาได้เป็นราชการหลายเขากะบ่มา
 คนบ้านเฮาเป็นตำรวจกะมี ชื่อว่าตำรวจอู้ด มีเรื่องหยั่งกะไปคุยกับเขา ให้เขาว่าให้”¹⁴⁹
 ในปัจจุบันนี้เป็นช่วงของการข้ามผ่าน และต่อสูระหว่างสองวิถีชีวิตในจิตสำนึกของไทเฮา ทำให้
 เกิดวิธีการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงอีกแบบหนึ่งขึ้นมา คือการให้ลูกเรียนไปด้วยและทำงานให้
 เป็นด้วย “บังคับมันเลยว่าถ้าสิเรียนต้องเห็ดงานหาอยู่หากินเป็น มันแจ่งสิฮู้ว่าหาเงินมัน
 ลำบาก”¹⁵⁰ และ “บักอู๋นี่ต้องลงแก้กวัดนำพ่อ แล้วกะไปขายปลานำแม่ เรียนภาคค่าเอา
 ตอนเช้าต้องเห็ดงาน ให้เรียนอย่างเดียวยบได้มันสิบ่แก่ความลำบาก”¹⁵¹ ดังนั้นมีการพึ่ง
 พาเครือข่ายทางสังคมตามความสามารถของการปรับตัวในระบบตลาดไป แม้ว่าบางเครือข่าย
 ได้สูญสิ้นไป คงเหลือแต่ความทรงจำของคนรุ่นเก่าในพื้นที่ การสร้างถนนเกิดขึ้นมาทำให้การ
 ใช้ทางต่อท้องที่เคยทำมาไม่มีความจำเป็น และในขณะเดียวกันเมื่อก่อนหน้าที่และกิจกรรมที่
 เป็นการระดมแรงงานกันระหว่างหมู่บ้าน ได้เปลี่ยนแปลงเป็นหน้าที่ของอดีตหน่วยงานเร่งรัด
 ชนบทและอยู่ภายใต้อำนาจขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นแทนที่ นั่นเป็นข้อจำกัดในการพัฒนา
 ของเครือข่ายที่เคยมีมาก่อนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงความจำเป็นในเส้นทางเดิน
 ทางที่เกิดขึ้นมาใหม่ ไม่ว่าจะเป็นถนนมีผลโดยตรงในการสูญสิ้นความจำเป็นในการใช้เส้นทาง
 การต่อท้องที่เคยเป็นประเพณีที่ผ่านมาในปัจจุบัน เนื่องจากเส้นทางคมนาคมที่เกิดขึ้นมีความ
 สะดวกกว่า มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการผลิต

เหตุผลที่สำคัญอีกสาเหตุหนึ่งคือ การให้ความหมายของเงินตราแทนผลผลิตใน
 รูปธรรมชาติ การใช้ความสัมพันธ์ของเงินตราในการแลกเปลี่ยนในระบบตลาด มีผลโดยตรง
 ต่อการสร้างพฤติกรรมของคนในพื้นที่ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย เกิดขึ้นมาจากพฤติ
 กรรมการให้เป็นเงิน(ฉางข้าววัด) เกิดจากการเปลี่ยนพฤติกรรมการให้เป็นเงิน เช่น การให้เงิน
 แทนข้าวทำให้เครือข่ายฉางข้าววัดต้องสลายตัวลง หรือการส่งเด็กกำพร้าเข้าโรงเรียนศึกษา
 สงเคราะห์ สถาบันเครือข่ายทางสังคมในโลกของไทเฮา ยังประสบกับปัญหาเมื่อเผชิญกับการจัด
 การที่ดีกว่าในการได้มา ซึ่งผลประโยชน์ในการได้มาของทรัพยากร เช่น เครือข่ายฉางข้าววัด
 ทางต่อท้อง เสี้ยว และไทเฮา เมื่อถูกท้าทายกับระบบการซื้อขายโดยมีเงินตราเป็นศูนย์กลาง ก็
 ทำให้รูปแบบของเครือข่ายเกิดบิดเบี้ยวและเปลี่ยนรูปไปในที่สุด ดังที่เครือข่ายฉางข้าววัดจะมี
 ความชัดเจนมาก กล่าวคือเมื่อ ความนิยมในการให้เปลี่ยนจากการให้ข้าวเป็นเงิน ในที่สุดก็ไม่มี
 การตั้งฉางข้าววัดขึ้น เพราะพระสามารถนำเงินไปทำประโยชน์ได้ตรงและรวดเร็วกว่าการได้
 ข้าวเป็นต้น

¹⁴⁸ พ่อใหญ่สม คำหอม .วันที่สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2545

¹⁴⁹ แม่สัง พิลาวุฒิ .วันที่สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2545

¹⁵⁰ พ่อสมพงษ์ กองคำ .วันที่สัมภาษณ์ 29 กรกฎาคม 2545

¹⁵¹ พ่อผอง บุญสงค์ .วันที่สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2545

การปรับตัวท่ามกลางความสัมพันธ์ระบบตลาด

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในวิถีชีวิตของตนเอง เกิดขึ้นมาพร้อมกับระบบตลาด สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ความจำเป็นที่ต้องใช้เงินตราในชีวิตประจำวัน ดังนั้นค่านิยมและจิตสำนึกของคนในพื้นที่เริ่มให้ความหมายของตนเองมากยิ่งขึ้นในความเป็นฉัน เป็นเรื่องของครอบครัว แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่อันเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ที่สามารถเอาไปขายได้ และเงินตราสามารถนำมาซื้อสิ่งที่จำเป็นต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ในขณะที่เดียวกันเงินตราเป็นตัวบ่งบอกความมั่นคงในชีวิตและการอยู่รอดของครอบครัว เพราะว่า เด็กต้องเข้าไปโรงเรียนในแต่ละวัน การผลิตมีความจำเป็นที่ต้องใช้เงินตราเป็นหลักในการแลกเปลี่ยนผลผลิตของตนเองในระบบตลาด หรือผลิตเข้าสู่ระบบตลาด การผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบตลาดหรือแลกเปลี่ยนมีผลโดยตรง ทำให้คนในพื้นที่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรเงินตรามากยิ่งขึ้น คนในพื้นที่เห็นว่า"เงินทองมีความจำเป็นถ้ามีเอายังซื้อกิน แต่ว่าแต่ก็มันกะบ่ปะนี้การกินการหยั่งมันกะบ่แพงคือ ชูมือนี้เป็นไก่เป็นหยั่งจ้งวี้กะบ่ได้ซื้อ กะหากินได้ กะเปลี่ยนแปลงมาโนดแล้ว 14-15 ปีนี้แหละว่าเงินนี้มีค่า แต่ว่าเงินกะมีค่าอยู่แหละเนาะ กะว่าแต่ก็แม่ไปเฮ็ดถ่าน ชาว5บาท(25 บาท) แต่ว่าเดี๋ยวนี้สอบละ 350 แล้วแต่ถ่านไม้แถมกะนั้นแหละที่ว่าแม่ว่ามันสิบยากปะได้กะว่าเดี๋ยวนี้กะหาง่าย กั่วเก่า แต่ว่ามันกะต้องได้ใช้หลายกั่วเก่าจำเป็นกั่ว ถ้าว่ามีเงินกะตายแหละเนาะ ถ้าว่าหากินกะได้อยู่กะปลาเต้ แต่ถ้าวายามจำเป็นเตี้ยมเจ็บเป็นเอนอุ่น ถ้าว้าพ้อหรือว่าลูก ได้เจ็บท้องหรือว่า เป็นไส้ติ่งจ้งชี่ถึงมือหมอกะเป็นเงิน 4,000-5,000 แล้วเต้"¹⁵² ซึ่งได้รับการยืนยันในเรื่องนี้ที่ไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในวิถีคิดและจิตสำนึกของเส้นทางประเพณีเศรษฐกิจว่า " ถ้ามีเงินกะต้องมีฐานะดีขึ้น ทุกมือนี้นะขาดเงินบ่ได้ ถ้าขาดเงินกะบ่ได้กินข้าว ตั้งแต่ก็มีพ้อกะบ่ลำบาก เพราะว่าพ้อเป็นคนไปหาเงินมาให้ครอบครัว แต่ว่าเดี๋ยวนี้แม่กะต้องได้หาเองมันกะเลยลำบากกว่าเก่า ถ้าว้าได้พ้อสิประหยัดได้พ้อกะสิประหยัด บ่ใช้จ่ายสุรุษสุร่าย แม่กะคิดว่าเงินมีความสำคัญตั้งแต่แม่หาเงินเองจากอาชีพเย็บผ้า ประมาณ 22-23 ปีแล้ว"¹⁵³

ในช่วงเวลา15-20ปีที่ผ่านมา คนในพื้นที่ต่างมีวิธีการเอาตัวรอดที่แตกต่างจากอดีตคือ ให้ความสำคัญในการเอาตัวรอดในระดับครอบครัวมากยิ่งขึ้น และลดความสำคัญการพึ่งพาเครือญาติหรือเสี้ยว เพราะต่างรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่า แต่ละครอบครัวมีความคล้ายคลึงกันเมื่อเข้าสู่ความสัมพันธ์ระบบตลาด แม้ว่าเมื่อเกิดความจำเป็นจริงจึงใช้วิธีการแบบเก่าขอความช่วยเหลือ คือการแบ่งปันและการกระจายทรัพยากรตามเครือข่ายทางสังคมของแต่ละครอบครัวมีอยู่ อย่างไรก็ตามในระดับครอบครัว ต่างให้ความหมายแก่ตนเองมากยิ่งขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาแรงงานระบบธรรมชาติและสายน้ำ มาเป็นแรงงานกับระบบตลาดตามความสามารถที่มีอยู่ ทำให้เกิดเครือข่ายในพื้นที่กว้างไกลไปกว่า ความหมายของ

¹⁵² นางบุญถิ่น พันธะระ.อายุ 45ปี อาชีพทำนา.บ้านกล้วย .วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

¹⁵³ แม่อุทัย อินทนนท์.อายุ 46ปี .อาชีพทำนา ทำสวนกล้วยและเย็บผ้า.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2545.

ท้องถิ่นที่เคยนำมาใช้ปฏิบัติ เป็นทั้งการเกิดขึ้นมาในท้องถิ่นตามภูมิภาคและชาติไปในที่สุด เกิดมาจากการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดซึ่งมีความหมายและรูปแบบของการปรับตัวมีดังนี้

1. การพึ่งพาแรงงานในครัวเรือน

ประวัติศาสตร์ชีวิตของครอบครัวพระธาตุคำบุในปัจจุบัน ค้นพบว่าวิธีการทำมาหากิน พยายามที่จะผลิตเพื่อกินส่วนหนึ่งและเข้าสู่การแลกเปลี่ยนส่วนหนึ่ง หมายถึงการพยายามสร้างรายได้ของตนเองขึ้นมาในรูปธรรมชาติเพื่อประกันการยังชีพ และในขณะเดียวกันการสร้างรายได้ที่ในรูปเงินตรา ใช้แรงงานในครัวเรือน เพื่อเอาไว้ในการบริโภค ผ่านการซื้อขายออกมา ดังเห็นได้จากแนวคิดและการปฏิบัติของการควบคุมทรัพยากรว่า "แม้จะมีที่นาอยู่ประมาณ 30 กว่าไร่อยู่แม่กะปลูกข้าวเหนียวแต่ว่ากะบ่ได้เหม็ดดอก เพราะว่ามันน้ำท่วมน้ำกะมีที่น้ำท่วมกะประมาณ 10 กว่าไร่แม่กะได้ข้าว 4-5 ตัน อยู่ดอกแล้วกะเป็นข้าวครึ่งหนึ่ง ข้าวเหนียวครึ่งหนึ่ง ข้าวเจ้ากะขายส่วนข้าวเหนียวกะเอาไว้กินขายกะบ่ได้ราคาดอกเพราะว่าราคาข้าวมันบ่ดี ดอกอยู่กิโลกรัมละ 5-6 บาท หนึ่ง บ่พอดอก เพราะว่าแม่ลงทุนหลายกะขายเอาไปใช้หนี้ที่กู้ยืมเข้ามาในการเอ็ดนา ได้สิจ้างดำ จ้างเกี่ยว ซื้อปุ๋ย 30 กว่าไร่กะลงทุนเกือบ 2 หมื่นบาท อยู่แล้วกะเจ้าของกะเอ็ดนำเขาคือกันจ้างแถมราคาที่จ้างแม่กะจ้างมือละ 120 บาท ไปพอให้มันแล้วเร็ว สาเหตุจากน้ำท่วมกะยอนน้ำมันมาหลายมันเป็นน้ำใหญ่ น้ำแก่งนั้นแล้วมันเป็นนาทาม"¹⁵⁴ ความเคยชินต่อการประกอบอาชีพหารายได้ของตนเอง ด้านหนึ่งได้สร้างให้คนที่มีความคิด หาทางออกแก่ตนเองในการหารายได้ที่ง่าย ในขณะที่แรงงานที่เกิดขึ้นมาแบบนี้เป็นแรงงานที่เกิดขึ้นมาจากครัวเรือนของตนเองคือ เรียนรู้จากประสบการณ์จากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษ การเข้าสู่แรงงานเน้นความสามารถในการทำงานได้เป็นหลักคือ แรงงานอยู่ในวัยที่สามารถนำมาใช้ในครัวเรือน ไม่จำเป็นต้องผ่านการศึกษาระดับสูงจากสถาบันการศึกษาและมีเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนมากนักในการทำมาหากิน ดังนั้นเงื่อนไขทั้งหมดนี้ ช่วยสนับสนุนในการหารายได้และสร้างรายได้อย่างง่าย ภัยธรรมชาติที่ปรากฏ มีส่วนทำให้เกิดความไม่แน่นอนแก่คนที่ทำมาหากินแบบนี้ ผลที่สุดหาวิธีการใช้แรงงานด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัว

ตั้งแต่ความพยายามที่ปรับวิธีการเอาตัวรอดเช่น ลดการพึ่งพาการปลูกข้าวนาปีอย่างเดียว เป็นปลูกข้าวนาปรังหรือการหาปลา เลี้ยงควาย สามารถที่สร้างรายได้แก่ตนเองท่ามกลางความไม่แน่นอนของระบบธรรมชาติ ความจำเป็นเช่นนี้มีผลอย่างมากต่อการลดการขาดทุน เพราะที่ผ่านมากครัวเรือนใช้วิธีคิดแบบระบบตลาดเกือบทั้งหมดถ้ามีโอกาส นั่นคือการพยายามใช้เงินในการจ้างหรือซื้อทุกอย่าง ซึ่งผิดกับธรรมชาติของตนเองที่รายได้ออกมาตามฤดูกาลและอยู่บนพื้นฐานการใช้แรงงานของตนเองเป็นหลัก เพราะว่าไม่ใช่มนุษย์เงินเดือน ในขณะที่เดียวกันราคาสินค้าไม่มีความแน่นอน ผลที่สุดช่วยประคับประคองให้ครอบครัวที่กระทำเช่นนี้อยู่

¹⁵⁴ .นางใบสอน สุระยัน อายุ 63 ปี อาชีพทำนา .บ้านกล้วย. วันที่สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2545.

รอดได้ แต่หากเข้าสู่การเร่งการผลิตหรือพึ่งพาการปลูกข้าวมากยิ่งขึ้น อาจนำมาสู่การสร้างปัญหาขึ้นมาได้ดังเช่นคนในพื้นที่เล่าให้ฟังว่า” กะว่าน้ำท่วมมากจะลำบากหลาย ข้าวบ่พอกินขาด แคนไป เศรษฐกิจจะตกต่ำ กะว่าไปหาข้าวแลกผู้อื่นกินว่าจ้งจ้งโลดไป กะว่าหาปุ๋ หาลาไปแลกนำ ฟีน้องจ้งจ้งเหมารถไป ฟีน้องทางร้อยเอ็ดกะไปแนวเขาน้ำท่วม แล้วอยู่โพลกะมีเสี้ยวชื่อว่าวัด อยู่ศรีสะเกษ กะเอาปลาแดก ปลาสด ปลาแห้ง ไปแลกข้าว กะเฮ็ดมา 3 ปีแล้ว น้ำท่วมนี้ลำบาก หลายข้าวกะบ่พอกินแต่ก็เฮ็ดนากะพออยู่พอกิน เงินทองกะพอได้มีจับจ่าย กะน้ำมันท่วมมีแต่น้ำข้าวบ่มี กะว่าแต่กะได้มีเงินไฮ่หลายไปเรียน กะพอได้มีค่าหัวนาค่ายา ถ้าว่าบ่ท่วม บัดท่วมข้าว กะบ่มีสียาย สิกินกะบ่มีหลายกะเรียน กะมีแต่หาแลกข้าว กะตั้งแต่ น้ำท่วมมากะ 3 ปีแล้วรายได้ สวนมากะมาจากการขายข้าว แต่ว่าเดี๋ยวนี้บ่ได้ขาย กะสิเป็นรับจ้างลูกชายกับลูกไฟนี้หละไปรับจ้าง งามก่อสร้าง หลานกับแม่นี้กะรับจ้างสารแห ไปเฮ็ดงานก่อสร้าง ได้เงินค่าจ้างมือละ 150 สองคนกะ 300 ถ้าว่าเขาได้มาหลายเขากะสิแบ่งไฮ่พ่อแม่เคิงหนึ่งเขาเอาไว้ใช้เคิงหนึ่ง กะทุกเดือน กะบ่ได้เป็นเดือนกะได้เป็นเทีย ถ้าว่าคิดเฉลี่ยเดือนละ 200-300นี้หละพอได้ใช้สิบมือไปนี้หละ”¹⁵⁵

วิธีการแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้ามีหลายรูปแบบ ที่เห็นได้ชัดสิ่งหนึ่งคือการพยายามใช้เครือข่ายที่เป็นรากฐานในความสัมพันธ์ซึ่งสายเลือด ไม่อาจปฏิเสธในความช่วยเหลือกันได้ แม้ว่าเข้าสู่ระบบตลาด มีการนำมาใช้บ่อยครั้งขึ้น เพราะข้อจำกัดของทรัพยากรและความเสี่ยงจากระบบตลาดที่ตนเองสร้างหลักประกันให้กับชีวิต ที่สำคัญพื้นฐานของการหารายได้จากสายน้ำและท้องนาหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องพึ่งพาแรงงานมากยิ่งขึ้นกว่าเก่า เป็นสาเหตุที่สำคัญมาก อย่างไรก็ตามวิธีการแก้ไขปัญหาคือ การปลูกข้าวนาปรังเพื่อเอารายได้ในรูปเงินตราเหล่านี้มาซื้อข้าวเหนียวที่ตนเองบริโภค ดีกว่าอยู่เฉยๆในช่วงฤดูร้อน แม้ว่าจะเป็นรายได้ที่ไม่มากนัก แต่มีส่วนที่คาดหวังได้อยู่บ้างในความหมายที่เกิดขึ้นคือ การกลายเป็นแรงงานรับจ้างในท้องนาไป

วิธีการเอาตัวรอดได้เป็นที่นิยมแพร่หลายต่อการใช้แรงงานแบบไหนก็ได้ที่สามารถสร้างรายได้แก่ตนเอง อยู่บนพื้นฐานของกำลังความสามารถในการจัดการแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก เห็นได้ว่าได้ถูกจัดการแบ่งแรงงานกันภายในระหว่างผู้ชายและผู้หญิงเกิดขึ้นมาตามความถนัด และในขณะเดียวกันมีเป้าหมายที่สร้างรายได้ที่มากที่สุดเข้าสู่ครอบครัว เป็นวิธีการปรับตัวในปัจจุบัน รูปแบบการปรับตัวของการแก้ไขปัญหแบบนี้ แม้ว่าบางครั้งยังใช้ทรัพยากรและสายน้ำ แต่ให้ความหมายแก่การประกันการยังชีพอย่างเหมือนในอดีต

2. การเข้าสู่ตลาดแรงงาน

การเกิดขึ้นมาของการหาเช้ากินค่ำ มาพร้อมกับการเข้าสู่ตลาดแรงงาน มาจากการลดความสำคัญลงการพึ่งพาสายน้ำและท้องนา ช่วงเวลาที่เกิดขึ้นมาหลังปี พ.ศ.2521 ที่เกี่ยวกับกันฝนก้ำแพงน้ำ เป็นกระแสการเคลื่อนไหวของการอพยพออกนอกพื้นที่ อย่างไรก็ตามการค้ากำปั่นเกิดขึ้นมานานแล้วตามเครือข่ายของตนเองที่มีอยู่ คนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

¹⁵⁵ นายก้าน หาดพล, อายุ 60 ปี, อาชีพทำนา, บ้านสำโรง, วันที่สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2546

พระธาตุคำบุ๋ม เห็นการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ชีวิตแบบนี้มาจากว่า "สาเหตุที่คนในหมู่บ้านย้ายออกนอกพื้นที่ก็คือพอแล้วหน้ากะบ่มีงานเอ็ด แล้วรู้ว่าสิเอ็ดอียังกะเลยต้องไปหาทำงานต่างจังหวัด ส่วนมากกะสิไปทำงานกรุงเทพฯ ผู้หญิงกะสิไปทำงานเย็บผ้า ส่วนผู้ชายกะสิไปทำงานโรงงาน หรือบ่หนักกะสิไปขับรถแท็กซี่ มันกะสิเป็นจั่งสิมาตั้งแต่ไหนแต่ไร...คนในบ้านเฮากะไปจั่งสิมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่เฮาแล้วพอเฒ่าแล้วกะมาอยู่หน้าบ้านคือเก่าปล่อยให้ลูกหลานไปแทนกะเป็นจั่งสิมา 50-60 ปีแล้วที่แม่เห็น"¹⁵⁶

การเข้าสู่การค้าแรงงานต่างถิ่น ได้ขยายไปที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ที่เน้นเฉพาะในท้องถิ่นของตนเองตามฤดูกาลผลิต ดังเห็นได้จากการทำงานในครัวเรือนของตนเอง แต่มีสภาพเป็นแรงงานรับจ้างว่า "พอกะมีที่นาอยู่ 4 ไร่กะมีตั้งแต่ปลูกข้าวอย่างเดียวอย่างอื่นบ่ได้ปลูก พอกะเอ็ดนาแบ่งครึ่งกะปลูกข้าวเหนียวครึ่งหนึ่งปลูกข้าวเจ้าครึ่งหนึ่งได้ข้าวเหนียวประมาณ 20 กว่าสอบ ข้าวเจ้าประมาณ 20 กว่าสอบเอ็ดไว้กินอย่างเดียว บ่ได้ขายกะพอกินอยู่ เพราะกะลงทุนเอ็ดนาหลายอยู่จั่งรถไถ จ้างคนไปขอยดำ ขอยเกี่ยว ขื่อปุ๋ย ขื่ออาหารการกินเลี้ยงคนคิดแล้วเหม็ด 3,000 บาท รายได้หลักของพ่อกะคือเย็บผ้ากับเมียผ้าที่พ่อเย็บสิมีคนเอามาสั่งให้แล้วพอเอ็ดแล้วเขากะมารับคืนไปส่งกรุงเทพฯ คล้ายๆ เป็นพ่อค้าคนกลาง คนที่เอามาสั่งพ่อยุ่สุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พ่อกะเย็บผ้ามาประมาณ 4 ปีแล้วตั้งแต่ก่อนพ้อมีอาชีพขับรถแต่แฟนมีอาชีพเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯ พอติกะเลยย้ายมาอยู่บ้านจังหวัดยโสธร พอติพ่อกะมาประสบอุบัติเหตุรถชนขาหัก กะเลยมาพักอยู่บ้านรักษาเป็น 1-2 ปีจั่งหายว่าสิไปขับรถคือเก่าแต่ร่างกายไปบ่ไหวกะเลยมาหัดเย็บผ้าอยู่กับเมีย แฟนกะไปเรียนมาน่าที่น้องทางแม่ชื่อว่านางเดือนได้ประมาณ 10 กว่าปีแล้วพอเป็นแม่แฟนกะไปทำงานในโรงงานเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯ พอกะเลยไปเจอกันพ่อดีกันกะเลยขึ้นมาอยู่บ้านมาทำงานอยู่บ้าน แล้วพอกะหัดนำเมียกะเลยเป็นกะเลยเอ็ดมาเรื่อยๆ เท่าทุกมีอรายได้เดือนหนึ่งถ้าคิดเฉลี่ยแล้วกะได้อยู่ประมาณ 4,000 บาท การเย็บผ้ามันสิเป็นช่วงถ้าช่วงรายได้ดีกะช่วงนาแล้ง ช่วงออกพรรษานี้ผลงานสิหลายรายได้กะดีได้อยู่ประมาณ 6,000-7,000 บาท ช่วงรายได้บ่ดีกะคือบ่ข่อยมีงานมาให้เอ็ดปานได้กะคือช่วงทำนงงานสิขาดเรื่องงานสิบ่ข่อยต่อเนื่องกะเป็นจั่งสิมาตลอดนี้"¹⁵⁷

ปัจจุบันชาวบ้านมีวิธีการในการสร้างรายได้ของตนเองขึ้นมา จากการให้ความสำคัญในการพึ่งพาการใช้แรงงานของตนเองและแรงงานรับจ้าง เป็นสัญญาซื้อขายและเป็นรูปแบบการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการจากระบบตลาด นั้นหมายความว่า การทำงานรับจ้างโดยไม่มิกฎหมายแรงงานมาดูแล ในขณะที่เดียวกันใช้แรงงานของตนเองในครอบครัวเป็นหลักในการสร้างรายได้ ความต้องการในการใช้เงินตราเป็นตัวบังคับไปในตัว ที่ต้องพึ่งพาในระบบตลาดและมีรายได้ที่แน่นอน

¹⁵⁶ แม่ใจ พิลาวดี.อายุ 63ปี.อาชีพ เย็บผ้า.บ้านกล้วย.วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

¹⁵⁷ นายปรโมทย์ บาทชาธิย.อายุ36 ปี .อาชีพทำนาและเย็บผ้า.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 16 มกราคม

การใช้แรงงานภายในบ้านของคนชรา-รูปแบบหนึ่งของการปรับตัวแบบหาเช้ากินค่ำ
(ภาพนางใจ พิลาวุฒิ)

หรือในกรณีหญิงหม้ายที่เราค้นพบได้เล่าฟังว่า”แม่กะมีที่นาอยู่ 3 ไร่กะให้อ้ายเป็นคนเฝ้า ... กะบ่พอกินต้องได้ซื้อเพิ่มอีก ได้ซื้อเพิ่มกะประมาณ 1,000 บาท นา 3 ไร่กะลงทุนซื้อปุ๋ย จ้างคนเกี่ยว จ้างคนดำ ประมาณ 2,000 บาทกว่า ครอบครัวที่อยู่กันมีทั้งหมิด 4 คน แฟนเสียไปแล้วผู้หนึ่ง กะเหลือ 3 คน ผู้หารายได้ให้ครอบครัวกะคือแฟน จากอาชีพซ่อมรถซ่อมอยู่กรุงเทพฯ ส่วนแม่กะไป ๆ มา ๆ พอแฟนเสียแม่กะมาอยู่บ้าน แล้วกะมาเฝ้างานนำหมูอยู่ร้านเสริมสวย รายได้ต่อเดือนกะตกประมาณ 4,000 บาท จากการเฝ้าเสริมสวยกะบ่พอใช้ดอกเพราะว่าต้องส่งให้ลูกเรียน เดียวนี้แม่กะกลับมาบ้านกะเลยมาเป็นลูกมือเขามาเป็นลูกมือหมูเขาเลี้ยงวัว ... เดียวนี้รายได้ต่อเดือนประมาณ 4,000 บาท แม่กะส่งให้ลูกเดือนละ 2,000 กว่าบาทที่เหลือแม่กะเก็บไว้ซื้ออยู่ซื้อกิน เสียค่าน้ำ ค่าไฟ แม่เพิ่งมาเฝ้ากับหมูได้ 2 เดือนตั้งแต่แฟนเสียกะเลยกลับมามาสงบสดีอารมณ์ ตั้งแต่ก็ก่อนแฟนบ่ทันได้ตายแม่กะเฝ้าอยู่ร้านเสริมสวยเดือนอยู่ กรุงเทพฯ รายได้เดือนหนึ่งตกประมาณ 6,000 กว่าบาท ส่วนแฟนได้เงินเดือน 10,000 กว่าบาท พอแฟนเสียแม่กะลงมาเลย ตั้งแต่ก็กะกลับมาอยู่บ้านคือกัน ช่วงปิดเทอมกะต้องกลับมาอยู่เป็นหมูลูก เพราะว่าลูกบ่มีหมูอยู่ พอลูกเปิดเทอมกะกลับมาเฝ้างานคือเก่า ตั้งแต่ก็กะมีรายได้พอสมควรพอมีเพราะแฟนบ่ทันเสีย แต่เดี๋ยวนี้ได้ฝัดเคื่อง เพราะว่ามีแต่แม่หาเงินอยู่ผู้เดียวบ่มีคนหาช่วย แม่กะคิดว่ลีขึ้นไปเฝ้างานอยู่ เพราะว่าช่วงนี้กลับมาพักผ่อนมาสงบสดีอารมณ์ “¹⁵⁸

นั้นเป็นความหมายที่เกิดขึ้นมาจากสภาพที่บังคับให้ทำการหาเช้ากินค่ำ มีภาระที่มีอยู่ในครัวเรือนหลังสามีตายไป บิบบังคับอย่างมากต่อการหารายได้ที่สมำเสมอให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัว ได้เล่าเรียนเป็นช่างตัดผม กลายเป็นอาชีพที่ในการสร้างรายได้แก่ครอบครัว อย่าง

¹⁵⁸ นางกนกวรรณ เพียงตา .อายุ38ปี.อาชีพช่างเสริมสวย.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2545

ไรก็ตามในความหมายของอาชีพที่เกิดขึ้น มาจากความรักและการขัดเกลาที่ ได้สร้างความเป็นอิสระและมีความสะดวกสบายกว่าทำงานแบบเก่า ถึงแม้ว่าจะหากินด้วยตนเองและพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ โดยใช้ความประณีตที่ตนเองมีอยู่ต่อการสร้างรายได้

ครอบครัวที่ดำเนินบนเส้นทางของการหาเช้ากินค่ำ เห็นมาจากว่า"พ่อกะมีที่นาอยู่ 4 ไร่กะมีตั้งแต่ปลูกข้าวอย่างเดียวยังอื่นบ่ได้ปลูก พ่อกะเฮ็ดนาแบ่งครึ่งกะปลูกข้าวเหนียวครึ่งหนึ่งปลูกข้าวเจ้าครึ่งหนึ่งได้ข้าวเหนียวประมาณ 20 กว่าสอบ ข้าวเจ้าประมาณ 20 กว่าสอบ เฮ็ดไว้กินอย่างเดียวบ่ได้ขายกะพอกินอยู่ เพราะกะลงทุนเฮ็ดนาหลายอยู่จ้างรถไถ จ้างคนไปซอด้ดำ ซอด้เกี่ยว ซอด้ปุ๋ย ซ้ออาหารการกินเลี้ยงคนคิดแล้วเหม็ด 3,000 บาทรายได้หลักของพ่อกะคือเย็บผ้ากับเมีย ผ้าที่พ่อเย็บสิมีคนเอามาสั่งให้แล้วพ่อเฮ็ดแล้วเขากะมารับคืนไปส่งกรุงเทพฯ คล้ายๆ เป็นพ่อค้าคนกลาง คนที่เอามาส่งพ่ออยู่สุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดพ่อกะเย็บผ้ามาประมาณ 4 ปีแล้วตั้งแต่ก่อนพ้อมีอาชีพขับรถแต่แฟนมีอาชีพเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯ พ่อติกะเลยย้ายมาอยู่บ้านจังหวัด ยโสธร พ่อติพ่อกะมาประสบอุบัติเหตุรถชนขาหัก กะเลยมาพักอยู่บ้านรักษาเป็น 1-2 ปีจึงหาย ว่าสิไปขับรถคือเก่าแต่ร่างกายไปบ่ไหวกะเลยมาหัดเย็บผ้าอยู่กับเมีย แฟนกะไปเรียนมานำพี่น้องทางแม่ชื่อว่านางเดือนได้ประมาณ 10 กว่าปีแล้วพอเป็นแม่แฟนกะไปทำงานในโรงงานเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯ พ่อกะเลยไปเจอกันพอได้กันกะเลยขึ้นมาอยู่บ้านมาทำงานอยู่บ้าน แล้วพ่อกะหัดนำเมียกะเลยเป็นกะเลยเฮ็ดมาเรื่อยๆ เท่าทุกมีรายได้เดือนหนึ่งถ้าคิดเฉลี่ยแล้วกะได้อยู่ประมาณ 4,000 บาท การเย็บผ้ามันสิเป็นช่วงถ้าช่วงรายได้ดีกะช่วงนาแล้ง ช่วงออกพรรษานี้ผลงานสิหลายรายได้กะดีได้อยู่ประมาณ 6,000-7,000 บาท ช่วงรายได้บ่ดีกะคือบ่ขอยืมงานมาให้เฮ็ดบ้านได้กะคือช่วงทำางงานสิขาดเรื่องงานสิบ่ขอยืมต่อเนื่องกะเป็นจ้งสิมาตลอดนี้"¹⁵⁹

ระบบตลาดมีส่วนอย่างมากในการสร้างความคิด และพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ให้แก่ในพื้นที่ คัดเลือกดัดแปลงวัฒนธรรมขึ้นมาต่อการปรับตัวขึ้นมาใหม่ เป็นวิธีการหารายได้จากการทำงานในระบบตลาดแบบต่างๆ แม้ว่าจะต้องขายแรงงานหรือตีค่ามูลค่าแรงงานของตนเองในระบบตลาด แต่นั้นสร้างความมั่นคงได้ดีกว่าการไร้ตัวตนและไม่มีจิตใจที่มีอิสระในขณะเดียวกันรูปแบบที่นำมาใช้ เป็นรูปแบบที่เกิดการเรียนรู้จากความชอบและการถูกบังคับไปในตัวให้เข้าสู่ตลาดแรงงานทั้งทางตรงและทางอ้อม สร้างความคิดและวิธีการแบบเข้าสู่ตลาดแรงงาน เป็นการหากินแบบหาเช้ากินค่ำขึ้นมาเพื่อสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับครอบครัว

ความสำคัญได้เริ่มต้น ตั้งแต่การมีครอบครัวที่ผ่านมา ใช้เวลาประมาณมากกว่า 20 ปีที่ผ่านมา เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเส้นทางของการเข้าสู่ตลาดแรงงาน เป็นจิตใจที่เกิดขึ้นมาจากการใช้แรงงานของตนเองภายในครัวเรือน ผ่านเส้นทางชีวิตแบบนี้มาหลายปี และได้สร้างให้เกิดเส้นทางชีวิตตามแบบเฉพาะของตนเองที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก มีตำแหน่งของตนเองในสังคมของท้องถิ่น ในความหมายและคุณค่าของอาชีพและที่มาของรายได้ที่ว่า ไม่ได้สร้าง

¹⁵⁹ อ้างแล้ว. นายปราโมทย์ บาทชาธิย.

ความเดือดร้อนให้กับสังคมและพึ่งพาตนเองได้ สามารถสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจครัวเรือนที่เป็นตัวของตนเอง เส้นทางปรับตัวชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำนี้ เป็นเส้นทางเลือกอีกเส้นทางหนึ่งของการปรับตัวตนเองเข้าสู่ระบบตลาด ถึงแม้ว่าจะต้องใช้แรงงานอย่างหนักหน่วงและมีวินัยที่สูงมาก แต่นั่นเป็นก้าวแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นการออกมาจากแนวคิดและกรอบเดิมของจิตใจในสังคมประเพณี เป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งต่อการเข้าสู่การปรับตัวแบบหากินแบบพออยู่ได้ซึ่งวัฒนธรรมในระบบตลาด

3.การประกอบกิจกรรมของตนเอง

กิจกรรมในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาในการปรับตัวของคนในพื้นที่ มาจากเส้นทางชีวิตจากประสบการณ์ที่หลากหลาย บ้างมาจากการสังเกต ความรัก หรือการคิดค้นหรือการใช้เครือข่ายของตนเองในการสร้างความเป็นไปได้จากโอกาสของการเข้าสู่ระบบตลาด ทำให้เกิดความมั่นคงเกิดขึ้นมา ในความหมายของคนในพื้นที่หมายถึง การพออยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน หากศึกษาจากประวัติศาสตร์ของครอบครัวแต่ละคน ให้ความหมายในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันจากวิธีการทำงานของตนเอง เกิดขึ้นมาจากเงื่อนไขของการเข้าสู่ความสัมพันธ์ระบบตลาด จากภารกิจที่แต่ละครอบครัวมีอยู่ จากการศึกษาค้นพบว่าคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้เกิดพฤติกรรมเศรษฐกิจเป็นดังนี้

เลี้ยงกุ้งเป็นการคัดเลือกวัฒนธรรมการปรับตัวของนายทองใบ ศาลาสุข

คือเกิดขึ้นมาจากการทดลองในอาชีพใหม่ในช่วงระยะเวลา3-4ปีที่ผ่านมา แนวคิดและวิธีการมุ่งไปในการค้นหาตนเองของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นมาให้ได้ ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์การขัดเกลาในอาชีพว่า จะแก้ไขอุปสรรคของตนเองอย่างไร ในขณะเดียวกันมีพฤติกรรมที่เกิดความเสี่ยงและมีความรับผิดชอบโดยตนเอง สามารถสร้างให้เกิดความรักต่ออาชีพเหล่านี้ เพราะสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นมาอย่างมั่นคง มากกว่ากว่าการทำนา ให้ความหมายการบรรลุเข้าไปในระบบตลาดง่ายกว่า เพิ่มความมั่นใจในกิจกรรมที่ตนเองได้ทำไป

ด้วยว่า” ถ้ากุ้งติดหลายหมายความว่ากุ้งที่เอามาเลี้ยงแต่น้อยแล้วมันบ่ตายหลาย กะสิได้กุ้งประมาณ 500-600 กิโลกรัม ผู้มารับซื้อส่วนมากพวกในเมืองร้านอาหารกะซื้อ กิโลกรัมละ 150 บาท กะตกอยู่ประมาณ 90,000 บาทต่อปี ถ้าเขาขายน้อย 1-2 กิโลกรัมนำบ้านกะขาย กิโลกรัมละ 170 บาทพวกลูกขาจะไปหาซื้อทางใหม่เพราะเขาบ่มีกุ้งขายเพราะว่ากำลังทดลองเลี้ยงไปเรื่อย ๆ แล้วพอเวลาขายลูกขาใหม่กะมาซื้อเรื่อยๆได้ขาดแห่งว่าขายดีอยู่ เดียวนี้กะมีพ่อค้าอยู่ปากทางมารับซื้อประจำติดต่อกันมา 2 ปีแล้วกะซื้อว่านางติม อยู่ทางปากทางเข้าบ้าน นอกจากนั้นกะอยู่หน้าบ้าน จังบ้านค้อเหนือ ค้อใต้ บ้านกล้วย บ้านสำโรง บ้านดอนกลาง บ้านดอนยาง บ้านดอนกลอย บ้านคำน้ำสร้าง ทางในเมืองกะมี กะมาซื้อเหมีดนั้นละช่วงที่ขายดีกะช่วงหน้าเทศกาล”¹⁶⁰ นั้นเป็นการเกิดขึ้นมาของการปรับตัวแบบพออยู่ได้ อาศัยการทดลองและการใช้ข้อมูลการแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างโอกาสและความก้าวหน้าแก่ชีวิตตนเอง ช่องทางในการเข้าไปสู่ระบบตลาดเปิดกว้างอยู่ตลอดเวลา หากมีการคัดเลือกและการใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผลของการสร้างอาชีพตนเองขึ้นมา และเป็นรายได้ที่สามารถสร้างให้เกิดความมั่นคงในระบบตลาดในท้องถิ่นด้วย

ในขณะที่ครอบครัวอื่นๆการปรับตัวแบบพออยู่ได้มาจากเหตุผลที่ว่า”หลังจากทำนาพอเงินกะขับริบจ้างทั่วไปผู้ได้มาจากเงินกะไป กะหลังเทื่อเงินจ้างไปต่างจังหวัดกะไปถ้ำราคามันแพงกะไป ส่วนมากเขากะสิจ้างไปกรุงเทพฯ ราคาจ้างกะ 3,000-4,000 บาท ห่วงปี 2 ปีนี้หละแต่เดี๋ยวนีกะอยาก 5,000 บาท กับภาคอีสานเฮานี้หละกะลังเทื่อเขากะจ้างไปหาข้าวแถวอุดร เทื่อละ 4,000 บาท คนที่เหมากะแถวบ้านเฮานี้หละกะมีบ้านค้อ บ้านกล้วย บ้านดอนกลอย บ้านสำโรง กะแถวตำบลเฮานี้หละ ถ้าเป็นพี่น้องลงลงมาพอได้ค่าน้ำมัน บางเทื่อกะเหมาไปแก แบตโทรศัพท์ เขากะเอามาลงนำบ้านเฮานี้หละคนที่มาเหมากะชื่อว่า จิ เขาอยู่บ้านค้อเขากะเป็น ไฟแมน อยู่บริษัทเฮ็ดโทรศัพท์เขากะเออลงมาตามเครือข่ายที่เขาประมูลได้ แม่กะซื้อรถมาปี 2539 กะรับจ้างมาตลอดเลย แต่ทุกมือนีเขากะมาเหมาเอาข้าวไปขายอยู่ในเมือง ยโสธร คนกะรู้จักเฮาหลายเพราะว่าเฮาออกรถก่อนหมูถ้ามีอียังเขากะสิมาเหมาเฮาก่อนหมู การขับริบจ้างแพนกะขับริบผู้เดียวเลย เพราะว่าลูกพี่มาขับริบเป็นห่วงปีนี้แล้วเลยบ่อยากทันทให้ลูกขับริบ แล้วเขาบ่ทันเฮ็ดใบขับริบ ถ้าให้ขับริบให้ขับริบส่งข้าวผู้้นผู้้นนำบ้านในเมืองบ่ทันกล่าให้เขาไป”¹⁶¹

การหารายได้เมื่อประมาณ 4 ปีที่แล้ว เห็นความจำเป็นว่าตลาดมีความต้องการใช้ยานพาหนะในการเสริมความคล่องตัวของการทำงาน จึงตัดสินใจซื้อรถมาใช้หลังจากนั้นก็รับเหมาไปที่ต่างๆเพื่อสร้างรายได้แก่ตนเอง กิจกรรมที่เกิดขึ้นมา เป็นการหาตัวตนเองในระบบตลาดที่นำมาบริการเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นมา ครอบครัวนี้ประสบปัญหาการทำนา และปัญหาที่สำคัญคือ การพึ่งพาการผลิตข้าวที่ผ่านมาไม่สามารถสร้างผลสำเร็จต่อการ

¹⁶⁰ นายทองใบ ศาลาสุข.อายุ42ปี.อาชีพเลี้ยงกุ้งและทำนา.บ้านค้อใต้.วันที่สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2545

¹⁶¹ นางทองลา แทนกุดเรือ.อายุ40ปี.อาชีพทำนา ทอผ้าและขับริบจ้างทั่วไป.บ้านกล้วย.วันที่สัมภาษณ์24

เพิ่มรายได้แก่ตนเอง ทำให้มีการหันเหชีวิตในเส้นทางทำมาหากิน โดยการเอาปัจจัยการผลิตมาใช้ในการบริการทางสังคมของธุรกิจตนเองให้เกิดขึ้นมา แม่ทองลาได้เล่าให้เราฟังว่า“แม่กะมีนาอยู่นั้นกะประมาณ 15 ไร่ แล้วแม่อยู่บ้านให้ทำกิน 3 ไร่ 3 งาน แล้วอยู่หม่องน้ำท่วมบ่ได้กินข้าวอีก 4 ไร่ กับนาที่มีคดีความ 9 ไร่กะได้เฮ็ดมาเท่าทุกมือนี่ เดียวนี้แม่กะกำลังยืนอุทรณ้อย แต่แม่กะได้เฮ็ดมาตั้งแต่ปี2541 เท่าทุกมือนี่ แต่ว่าเขากะบ่ทันได้ออนให้แม่ ข้าวปลูกกะอย่างเดียวย่ออย่างอื่นกะบ่ได้ปลูก กะมีปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิกะปลูกเอาไว้ขายกับข้าวเหนียวกะปลูกเอาไว้แค่พอกิน 1 ตันกว่ากะ 3 ไร่ 3 งาน แล้วนา 10 กว่าไร่กะได้ 6-7 ตัน ข้าวเจ้าที่แม่ปลูกขายปีหนึ่งกะประมาณ 30,000-40,000 บาท กะปลูกมาโดนแล้วกะประมาณ 14 ปีแล้ว แล้วนาที่น้ำท่วมกะบ่ได้กินข้าวเลยจักเม็ด มันกะท่วมมา 3 ปีแล้ว นาทั้งหมัดแบบทั้ง ปุย ทั้งค่า ชื่อข้าวปลูก น้ำมัน กะ 10,000 บาทอยู่ต่อปี”¹⁶²

การขับรถรับจ้าง-การกระจายแรงงานตามหน้าที่ของสามี(นางทองลา แทนกุดเรือ)รูปแบบการปรับตัวอย่างหนึ่งของครอบครัวคนบ้านท่ง

ข้อจำกัดในการหาทรัพยากรในรูปเงินตรา ท่ามกลางการใช้ชีวิตในระบบตลาด บังคับให้ความคิดและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัว พยายามคัดเลือกความมีเหตุผลขึ้นมา หากเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ใช้เงินตรา เป็นธรรมชาติของครัวเรือนที่ต้องมุ่งหาการหมุนเวียนของทุน และการพยายามบังคับให้เกิดรายได้ในช่องทางต่างๆที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดความเสี่ยงในรูปต่างๆ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจในการสร้างรายได้ของตนเองที่มีความแน่นอน จากพื้นฐานประเพณีเศรษฐกิจจำเป็นที่ต้องใช้แรงงานด้วยมือให้มากที่สุดในการความสามารถที่มีอยู่ ต่อการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างหรือดึงดูดทรัพยากรเข้ามา แม้ว่าเผชิญปัญหา

¹⁶² อ้างแล้ว.

ที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากว่าพื้นฐานวิธีการปรับตัวเช่นนี้ พยายามใช้ความสามารถในการระดมทรัพยากรทั้งในรูปธรรมชาติและเงินตราเข้ามา ในชนิดของแรงงานและเป็นแหล่งที่มาของรายได้ ให้ความหมายที่ออกจากการหาเช่ากินค่าไปสู่การหากินแบบพออยู่ได้

การจัดการส่งผ่านพฤติกรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาในเศรษฐกิจครัวเรือน ได้ให้ความหมายไปที่การมีเหตุผลและรูปแบบของการเอาตัวรอดคือ ผลประโยชน์ที่มากที่สุดในเรื่องใจของข้อจำกัดทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นเส้นทางชีวิตที่เกิดขึ้นมาในจิตวิญญาณอิสระได้ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจแบบประเพณี ได้นำมาใช้ในเรื่องใจของการเสริมข้อจำกัดทรัพยากร มากกว่าการให้ความสำคัญว่า เป็นแหล่งที่มารายได้หลักแบบประเพณี เศรษฐกิจที่ผ่านมา กลับให้ความหมายของการกระจายทรัพยากรบนพื้นฐานแรงงานที่มีความเสี่ยงในระบบตลาดและที่ดูแลตนเอง สามารถกำหนดการควบคุมได้ที่ไม่เกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นทางเลือกหนึ่งที่คนในพื้นที่มีความพยายามเข้าไปสู่จุดนี้

ผู้ประกอบการที่ไม่เป็นทางการ

การปรับตัวของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญในปัจจุบัน สามารถพลิกฟื้นชีวิตใหม่ของตนเองได้ หากมีความคิดและวิธีการในการสร้างและการคัดเลือกในอาชีพใหม่สามารถสร้างวิธีการปรับตัวให้กลายเป็นคนที่มีฐานะขึ้นมาได้ในท้องถิ่น

จากการศึกษาค้นพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะ มีพื้นฐานมาจากประเพณีเศรษฐกิจเหมือนกับคนกลุ่มอื่นๆคือ พื้นที่ทำมาหากินมีส่วนในการสร้างรายได้แก่ครอบครัวในอดีตที่ผ่านมา ในขณะที่ในปัจจุบันในช่วง3ปีได้เผชิญปัญหาในเรื่องน้ำท่วมเหมือนกับครอบครัวอื่นๆสภาพพื้นที่ต่อการปรับมาสู่แปลงปลูกในช่วงฤดูทำนาปรัง ไม่สามารถทำได้เพราะไม่มีน้ำมาใช้ในการเพาะปลูก ครอบครัวที่ร่ำรวยขึ้นมาได้เล่าให้ฟังว่า"แม่บัวลาไปรู้เรื่องขายหนังวัวจะเกิดความคิดต้องการขายเพราะว่าแม่แดง เพ็นเป็นน้องแม่แล้วเพ็นเฮ็ดกะรายได้ดี เพ็นกะมาชวนไปเฮ็ด เพ็นกะเฮ็ดก่อนได้ปีหนึ่งแล้วแม่เพ็นจึงมาเฮ็ดนำ ลูกค้าของแม่ส่วนมากสืออยู่อุดร เพราะว่าลูกค้าหลายเขาเอาไปส่งกะมีพ่อค้ามารับ เพ็นกะสั่งเทื่อหนึ่งอย่างต่ำ 5,000 บาท อย่างสูงกะ 20,000 บาทแล้วกะส่งจังหวัด อุบล สกลนคร ร้อยเอ็ด ยโสธร ไปเหม็ด แล้วมันกะรายได้ดีกะเลยเฮ็ดมาตลอด"¹⁶³

การค้นพบตัวตนในอาชีพที่เกิดขึ้นมา เป็นเพราะว่าอยู่ในระบบตลาดมาโดยตลอด ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ได้ทำลายความเคยชินในประเพณีเศรษฐกิจที่ตนเองไม่เห็นได้ด้วย เลือกที่ตัดสินใจทำอะไรได้ด้วยตนเอง ดีกว่าเป็นแรงงานรับจ้างให้กับคนอื่นๆ ในขณะที่ความสามารถของแรงงานในตลาด ช่วยสร้างความมั่นใจการทำงานโดยผ่านขัดเกลาในกระบวนการเรียนรู้และค่านิยม รูปแบบทางพฤติกรรมในชีวิตที่เป็นธรรมชาติของครอบครัวนั้นๆมีอิทธิพลโดยตรงต่อการสร้างจิตใจ วิธีคิดเกี่ยวกับค่านิยมในความหมายของเงิน เห็นว่าเงินตรา ได้ให้ความหมายของการแสดงออกมาในชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เงินกลายเป็น

¹⁶³ นางบัวลา สีมงกุ.อายุ55ปี .อาชีพทำหนังวัวและควาย.บ้านกล้วย.วันที่สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2545.

เป็นค่านิยมที่สำคัญในการจัดลำดับฐานะทางสังคม ซึ่งให้เห็นว่าความเป็นปัจเจกของครอบครัว ไม่สามารถกระจายเงินไปได้ตามความต้องการด้วยตนเอง สภาพเช่นนี้เป็นเหตุผลที่สำคัญ ทำให้ครอบครัวได้เข้าไปสู่การยึดอาชีพการเลี้ยงไก่และเลี้ยงหมูที่ผ่านมา เพราะคิดว่าสามารถสร้างรายได้ในรูปเงินตราอย่างรวดเร็ว

ทิศทางพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเมื่อบรรลุป่าหมาย ได้แสดงออกมาในผลลัพธ์ทั้งกำลังกายและกำลังใจว่า" อาชีพที่สร้างรายได้ดีให้หมู่บ้านแม่กะว่าอาชีพเห็ดแห้งของแม่นี้แหละเพราะว่าในระยะ 2 ปีแม่กะมีเงินพอได้จับจ่ายใช้สอยได้ขาดมือแล้วมีกำไรเดือนละ 50,000-60,000 บาท ปีหนึ่งกะได้หลายแสนอยู่ แต่ว่าถ้าแม่มีทุนหลายกว่านี้ว่าสิเห็ดให้มันใหญ่กว่านี้อยู่แต่เดี๋ยวนี้ทุนเขาบ่หลายต้องเอาสำนี้ไปก่อน แล้วคนในหมู่บ้านกะมีรายได้จากการมาเห็ดแห้งวัว หนึ่งควาย กะตกผู้ละ 100-200 บาทต่อมือกะเห็ดให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นอีก เพราะว่าสืออาศัยเห็ดนากินกะบ่ได้เพราะว่าอยู่ทางบ้านน้ำท่วมนาทางบ้านมา 3 ปีแล้ว เขากะบ่มีรายได้ฮยังกะเลยได้มาเห็ดแห้งวัว หนึ่งควายกับแม่ พอได้จุนเจือครอบครัว อยู่ในครอบครัวกะเห็ดชอยกันเหม็ดลูกชายที่ชื่อว่า วัชร กะเป็นผู้ขับรถไปส่งหนังตามที่เขาสั่ง"¹⁶⁴

การผลิตหนังวัว ควายธุรกิจที่ใช้เครือข่ายเครือข่ายรูปแบบหนึ่งของคนที่มิฐาณะ(นางบัวลา ศรีชมภู)

การสร้างอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้น ต่อการนำมาเป็นรายได้แก่ครอบครัวและความมั่นคงของชีวิต ไม่ใช่ประเพณีเศรษฐกิจของท้องถิ่นที่ผ่านมา ในขณะที่ครอบครัวที่ได้ผลิตหนังวัวและควาย อยู่บนพื้นฐานของการใช้จ้างแรงงานของคนในพื้นที่ ได้ขยายกิจการของตนเอง จึงสามารถที่จะสนับสนุนกิจกรรมให้มีความมั่นคงและเติบโตได้ แต่แรงงานที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่นั้นเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ โดยเฉพาะความหมายของการเข้าสู่ระบบตลาดและการประกันตนเองในฐานะแรงงาน ไม่สามารถคาดหวังที่เป็นไปตามความต้องการของระบบตลาด

¹⁶⁴ อ้างแล้วนางบัวลา ศรีชมภู.

ได้ ปัญหาที่ได้ให้ความคิดเห็นว่า" อาชีพที่สร้างรายได้ดีให้หมู่บ้านแม่กะว่าอาชีพเห็ดหนึ่งของแม่นี้แหละเพราะว่าในระยะ 2 ปีแม่กะมีเงินพอได้จับจ่ายใช้สอยได้ขาดมือแล้วมีกำไรเดือนละ 50,000-60,000 บาท ปีหนึ่งกะได้หลายแสนอยู่ แต่ว่าถ้าแม่มีทุนหลายกว่านี้ว่าสิเห็ดให้มันใหญ่กว่านี้อยู่แต่เดี๋ยวนี้ทุนเขาบ่หลายต้องเอาสำนี้ไปก่อน แล้วคนในหมู่บ้านกะมีรายได้จากการมาเห็ดหนึ่งวู้ หนึ่งควาย กะตกผู้ละ 100-200 บาทต่อมือกะเห็ดให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นไปอีก เพราะว่าสืออาศัยเห็ดนาकिनกะบ่ได้เพราะว่าอยู่ทางบ้านน้ำท่วมนาทางบ้านมา 3 ปีแล้ว เขากะบ่มีรายได้ฮักกะเลยได้มาเห็ดหนึ่งวู้ หนึ่งควายกับแม่ พอได้จุนเจือครอบครัว อยู่ในครอบครัวกะเห็ดชอยกันเหม็ดลูกชายที่ชื่อว่า วุชรา กะเป็นผู้ขับรถไปส่งหนังตามที่เขาสั่งแม่กะมีความสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เห็ดทุกมือนี้กะเห็ดหนึ่งวู้ หนึ่งควายชาย ส่วนมากกะสืได้เห็ดกับพวกที่มาตัดหนังชอยเพราะว่าต้องเบ็งเขาเห็ดนำ กะมีแม่วี พ่อใหญ่ทา แม่ใหญ่ลอย แม่ใหญ่พัฒน แม่สำเนียง แม่กะมีความสัมพันธ์กับพวกนี้แหละอยู่ในบ้าน แม่กะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนมา 2 ปีแล้ว ผู้ที่มาเห็ดกะบ่แน่นอนดอกเพราะว่าถ้าพวกเพื่อนหยากงานกะบ่ได้มาถ้าบ่หยากงานเพื่อนจึงมารับจ้างสิวนเวียนมาแทบเหม็ดบ้านที่ว่างงาน"¹⁶⁵

การเกิดเส้นทางแบบนี้มาได้ หมายถึงการเห็นช่องทางของระบบตลาด ในการสร้างรายได้แก่ตนเอง อยู่บนพื้นฐานของคนที่มีประสบการณ์เห็นมามากกว่าในพื้นที่ตนเองอยู่ อาศัยหรือรอบข้างเขาทำอะไรกัน นั้นหมายถึง เห็นทำเลการเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างกันในการสร้างธุรกิจของตนเองขึ้นมา ในความหมายนี้เป็นตัวตนของแม่ค้าอย่างหนึ่งที่เห็นช่องทางที่คนอื่นไม่เห็นในการสร้างรายได้แก่ตนเองตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันได้เคลื่อนย้ายตนเองตลอดเวลา ในการแสวงหาทรัพยากรทุกๆเรื่อง ต่อการนำมาศึกษาประกอบการตัดสินใจที่เกิดขึ้น เพื่อบรรลุความต้องการของระบบตลาด เพราะวาระบบตลาดในท้องถิ่น มีความเป็นเฉพาะของตนเองที่สอดคล้องกับความต้องการในการบริโภคในแต่ละท้องถิ่น เช่นคนในลุ่มน้ำชีนิยมกินปลา ในขณะที่มีฐานะหน่อยชอบเล่นไก่ชน ซึ่งเป็นธุรกิจที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่หรือการสร้างตลาดเฉพาะขึ้นมาในท้องถิ่นของตนเอง คนจากภายนอกไม่สามารถเข้าใจธุรกิจที่เกิดขึ้นมาได้ โดยมีความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นอาชีพที่ตนเองทำอยู่ประจำ มีการประกันความเสี่ยงในด้านต่างๆ จำเป็นที่ต้องตอบสนองต่อบรรทัดฐานและธรรมเนียมปฏิบัติชอบใช้ชีวิตแบบคนที่หาเงินมาได้ในแต่ละวันจากการค้าขายหรือความเสี่ยงในระบบตลาดและสิ่งที่สำคัญที่สุดก่ล้าคิดในสิ่งที่ต่อต้านกฎหรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบประเพณีของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากว่าเป็นคนนอกพื้นที่ต่างชาติพันธุ์หรือการผ่านการขัดเกลามาจากสังคมแบบใหม่ ดังนั้นธุรกิจการค้าของคนนอกพื้นที่ทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นมาได้ง่ายกว่าทำกันเอง มีขอบเขตในความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่นๆอย่างชัดเจนของการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน จากการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน

¹⁶⁵ อ้างแล้ว.นางบัวลา สีชมภู.

5. การอพยพแรงงาน

การอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่ เป็นรูปแบบหนึ่งของคนในพื้นที่ต่อการดิ้นรนในการเอาตัวรอด ให้ความหมายของการเน้นแรงงานของตนเองเป็นที่ตั้ง กล่าวคือพยายามพึ่งพาความต้องการแรงงานในระบบตลาด หรือการสร้างกิจกรรมส่วนตัวของตนเองนอกพื้นที่เป็นเส้นทางที่มีความเป็นเหตุผลมากที่สุด ในการสร้างรายได้แก่ครอบครัวของตนเอง ดังเช่นคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เห็นการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ชีวิตจากปัญหาที่ว่า "สาเหตุที่คนในหมู่บ้านย้ายออกนอกพื้นที่ก็คือพอแล้วหน้ากะบ่มีงานเอ็ด แล้วรู้ว่าสิเอ็ดอีหยังกะเลยต้องไปหาทำงานต่างจังหวัด ส่วนมากกะสิไปทำงานกรุงเทพฯ ผู้หญิงกะสิไปทำงานเย็บผ้า ส่วนผู้ชายกะสิไปทำงานโรงงาน หรือบ่หนักกะสิไปขับรถแท็กซี่ มันกะสิเป็นจั่งสิมาตั้งแต่ไหนแต่ไร...คนในบ้านเฮกะไปจั่งสิมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่เฮแล้วพอเฒ่าแล้วกะมาอยู่หน้าบ้านคือเก่าปล่อยให้ลูกหลานไปแทนกะเป็นจั่งสิมา 50-60 ปีแล้วที่แม่เห็น"¹⁶⁶ แม้ว่าประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวที่แสดงออกมา ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นมามีส่วนอย่างมากต่อวิธีการปรับตัวแบบหาเช้ากินค่ำ หรือบางครั้งครอบครัวไปหากินที่กรุงเทพฯ เพื่อลดรายจ่ายและช่วยเหลือตนเอง แทนที่จะพึ่งพาพ่อแม่ของตนเอง ไม่เกี่ยวกับการส่งเงินมาให้พ่อแม่ เพราะว่า"เขากะมีครอบครัวแล้วกะมีปัญหาหลายกะไปทำมาหากิน หาเงินใส่ครอบครัวเจ้าของ มีตั้งแต่พ่อหาเงินใช้เองว่าง่ายๆกะมีตั้งแต่พ่อมีตั้งแต่ชอยลูกทั้งหลายอยู่เดี๋ยวนี๋กะชอยแบบว่าหาการหางานให้เอ็ดแบบว่าผู้ดกงานมากะมาพาเอ็ดปลากะซังจั่งผู้อยู่นำกะทำงานอยู่กรุงเทพฯ ต่อมากะทำงานแบบเล่ล่อนหาเช้ากินค่ำแน่ เล่ล่อนแบบว่าไปทำงานอยู่กรุงเทพฯ ไปทำงานอยู่โรงงานเงินปรากฏว่ากะจ่ำแนกะไปทำงานเย็บผ้า หลานกะไปฝากเขาไว้พ่อกะเลยดึงเขาขึ้นมาให้มาเอ็ดปลากะซังนำ ปลากะซังพ่อกะเอ็ดมา 5 ปีแล้ว แล้วกะเป็นอบต. ที่แรกกะเป็นผู้ใหญ่บ้านก่อนได้ 4 ปีเศษๆ ตอนนั้น อบต. พื้นที่เฝ้าตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านมาเป็น อบต. โดยตำแหน่ง หลังๆมานี้เฝ้าบ่ให้เป็นผู้ใหญ่บ้านถ้าอยากเป็น อบต. ให้ลาออก พ่อกะลาออกจากพ่อใหญ่บ้านกะเลยมาสัก อบต. กะเป็น อบต. มาจนทุกวันนี้ หลังจากนั้นกะทำนาเอาไว้กินหรือการอพยพไปอย่างถาวร"¹⁶⁷ เช่นการไปทำมาหากินในภาคใต้คือ ไปเป็นลูกจ้างในสวนยาง และสร้างเนื้อสร้างตัวได้ช่วยเหลือเครือญาติของตนเองในการสร้างอาชีพ และกลับมาในกิจกรรมประจำปีของท้องถิ่นที่เป็นบุญประเพณี

ในปัจจุบันการปรับตัวของการเอาตัวรอด มีเครือข่ายขององค์กรอย่างกว้างขวาง และมีอาณาบริเวณที่ไม่จำกัดความหมายแค่ลุ่มน้ำชีดังที่เกิดขึ้นมาในอดีต แต่นั่นก้าวไปสู่ความสัมพันธ์ที่ร่วมกันในภูมิภาคอื่นๆไปในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน ในการสนับสนุนให้ครอบครัวของตนเองสามารถอยู่รอดได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติและเกิดความสัมพันธ์ระบบตลาด ทำให้คนในพื้นที่ได้ปรับตัวเองไปทั้งความคิดและจิตสำนึกทางเศรษฐกิจไปในตัว เพื่อสร้างหลักประกันที่สำคัญแก่ชีวิต การเกิดขึ้นมาของความ

¹⁶⁶ แม่ใจ พิลาวุฒิ. อายุ 63 ปี. อาชีพเย็บผ้า. บ้านค้อเหนือ. วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

¹⁶⁷ นาย จริญญา พิลาวุฒิ อายุ 63 ปี. อาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง. บ้านกล้วย. วันที่สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2545

สัมพันธ์ระบบตลาด มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันในระดับครอบครัว ที่พยายามสร้างการอยู่รอดในเส้นทางชีวิตที่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันบางครอบครัว ก็ยังใช้รูปแบบการเอาตัวรอดของการพึ่งพาและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน อย่างเช่นในอดีต ที่เคยทำมาได้นำมาขายอยู่ในปัจจุบัน ขึ้นกับความสามารถในการปรับตัวของตนเองเป็นสำคัญ ว่าประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนของการเข้าสู่ระบบตลาด อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมา ได้ชี้ให้เห็นว่านับวันเครือข่ายการทำงานได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น ที่มากกว่าความหมายของการดำรงอยู่ได้ในท้องถิ่นหนึ่ง มีความสัมพันธ์กับภูมิภาคอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น พื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญในปัจจุบัน ได้ชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างมาก ต้องปรับความคิดและจิตสำนึกทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นของการตอบรับเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในความหมายใหม่ ที่ให้ความหมายมากกว่าสำนึกร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์(ไทเฮา) และมีรูปแบบที่ดำเนินในกิจกรรมที่หลากหลายตามความสามารถของตนเองที่มีอยู่และการปรับตัวตนเองในระบบตลาดเป็นสำคัญ จะทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัว มีตัวตนอยู่ได้ แม้ว่าจะอยู่ในสถานภาพของการปรับตัวที่แตกต่างกัน

ในขณะที่เยาวชนให้ความคิดและจิตสำนึกต่อความหมายของการดำรงการทำงานของพ่อแม่ในปัจจุบันว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของคนที่ทำงานในท้องถิ่นของตนเอง เป็นคนที่ไม่ได้รับความรู้และไม่ได้มีการศึกษา เห็นว่า งานในท้องถิ่นที่เน้นการใช้แรงงานของครอบครัวเป็นหลัก ให้ความหมายเป็นเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ"คิดว่าตนเองไม่สามารถทำงานแบบนี้ได้ เพราะว่ามันตากแดดและมันหนักและมันก็เหนื่อยร้อนก็ร้อนเลยไม่สามารถทำนาได้ โดยเห็นว่ารับราชการนั้นดีที่สุดเพราะเห็นมาตั้งแต่เด็กนั้นเวลาแก่เฒ่ามันจะได้ไม่ลำบาก"¹⁶⁸ คนอื่น ๆ นั้นสามารถ"ทำนาได้อย่างพ่อแม่ตนเอง เพราะว่ามีความคุ้นเคยกันอยู่ในการทำนา แต่อยากทำอาชีพเป็นครู เพราะว่าอยากสอนหนังสือและมันเป็นงานที่ชอบไม่ได้ต้องลำบากเหมือนกับเป็นชาวนา โดยอยากเรียนหนังสือมากไม่ต้องมาทำงานที่หนัก"¹⁶⁹ ความคิดเห็นในค่านิยมที่เกิดขึ้นมา ได้สะท้อนให้เห็นจากการขัดเกลาโดยตรงของการช่วยงานบ้านของเยาวชนที่ผ่านมาว่า เส้นทางในการเอาตัวรอดที่เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการนั้น เป็นการเอาตัวรอดที่อาศัยแรงงาน ขึ้นกับสภาพแวดล้อมของสังคมและธรรมชาติของตนเองเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เกิดขึ้น ต่อการเข้าสู่การทำงานที่เป็นรูปแบบองค์กรของราชการ เป็นความต้องการสร้างหลักประกันให้แก่ชีวิตของตนเองที่มั่นคงและมีความปลอดภัยอย่างถาวร เป็นแนวทางหนึ่ง ในขณะที่อีกแนวทางหนึ่ง เห็นว่าชอบอาชีพ

¹⁶⁸ นายวิทยา คำสะท้อน. เวทีเยาวชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านทุ่ง"อาชีพและการปรับตัวของเยาวชน". วันที่ 8 พฤษภาคม 2546

¹⁶⁹ นางสาว. เกสร ศิริโทเวทีเยาวชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านทุ่ง"อาชีพและการปรับตัวของเยาวชน". วันที่ 8 พฤษภาคม 2546

ธุรกิจส่วนตัว เพราะว่าไม่ลำบากแล้วก็มีความมั่นคง¹⁷⁰ หรือการทำงานส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นการเย็บผ้าหรือค้าขาย

ค่านิยมในจิตสำนึกของเยาวยชน มีความพยายามที่จะทำงานที่สามารถสร้างอาชีพให้เกิดขึ้น มีรายได้อย่าสม่ำเสมอและมีหลักประกันที่มั่นคงและปลอดภัย รวมทั้งท้องถิ่นให้ความนับหน้าถือตาเป็นหลัก อย่างไรก็ตามค่านิยมที่เกิดขึ้นเป็นรอยร้าวทางวัฒนธรรม ได้ผ่านการสนับสนุนการขัดเกลาจากพ่อแม่ของตนเองเป็นสำคัญ ผลักดันให้ปรับตัวเข้าไปสู่ระบบตลาดจากทุนมนุษย์และการแข่งขันกันเองในตลาดแรงงาน ซึ่งแน่นอนว่าส่วนหนึ่ง ไม่สามารถหรือมีความต้องการในการแข่งขันได้กลายเป็นอาชีพและแรงงานที่อยู่ในตลาด ขาดกฎหมายไปดูแลต่อไป

เยาวยชนบ้านท่งให้ความสำคัญกับความรู้ในระบบตลาดและเศรษฐกิจภาครัฐ

สังคมวัฒนธรรมระบบตลาด

แม้ว่าสังคมวัฒนธรรมของพระธาตุคำบูในปัจจุบันเข้าสู่ความสัมพันธ์ระบบตลาดสำหรับคนในพื้นที่หลายๆคน ยังได้ใช้ธรรมเนียมปฏิบัติต่อการปฏิบัติกับเพื่อนบ้านที่ไม่มีความ

¹⁷⁰ นางสาว เทียนทอง ละครราช.เวทีเยาวยชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านท่ง"อาชีพและการปรับตัวของเยาวยชน".

วันที่ 7พฤษภาคม 2546

แตกต่างจากในอดีต เนื่องจากจิตใจและวิธีการปฏิบัติเป็นวิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นมาแก่คนในพื้นที่

การให้ที่คงอยู่และเปลี่ยนไป

คนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญ ให้ความหมาย การให้ความช่วยเหลือกันภายในพื้นที่ว่า "การให้ความช่วยเหลือกันกะตือคือเก่าอยู่เพราะว่า ถ้ามีการงานอียังจ้งยกบ้านใหม่คนในบ้านกะไปชอยยกชอยอียังกันตืออยู่ กับเรื่องเฮ็ดนาถ้าเ็นไทยบ้านไปเขากะไปชอยตืออยู่จ้งไปสิข้าวเกี่ยวข้าวเขามาชอยตือขนาด บ่แตกต่างจากอดีตดอกเพราะว่าบ้านเฮาสามัคคิกันตืออยู่บ่มีการเปลี่ยนแปลงดอก"¹⁷¹ เป็นการยืนยันว่าธรรมเนียมปฏิบัติที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่ ยังนำเอาคุณค่าเหล่านั้นมาช่วยเสริมสร้างความจำเป็นในความต้องการได้ทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ หรือการรวมแรงงานกันในการสร้างบ้านให้กับตนเอง เป็นค่านิยมที่นำมาเอามาปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับครอบครัวที่ได้ใช้วิธีการแบบนี้ในการได้มาทรัพยากร ไม่ได้เห็นความแตกต่างของความหมายในอดีตและปัจจุบันจากเพื่อนบ้านของตนเอง ดังเห็นได้จากความคิดและการปฏิบัติที่ว่า "แม่ว่ามันทุกเรื่องเพราะบ้านเฮามันบ่ใหญ่เพราะว่าไปใส่มาใส่กะรู้จักกันเหม็ดส่วนมากคนในหมู่บ้านสิมีตั้งแต่พี่แต่น้องกัน ถ้าเขาไปขอให้ชอยนั้นชอยนี้แน่เขาจะมาชอยตือส่วนมากแม่สิขอความช่วยเหลือเรื่องเงินเรื่องทองกับเรื่องวานให้มาเฮ็ดนั้นเฮ็ดนี้"¹⁷²

ความสามารถที่นำมาใช้ได้ในปัจจุบัน เป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ความหมายของความเป็นไทยเฮา และอยู่บนพื้นฐานของรากเหง้าทางเครือญาติร่วมกัน ดังนั้นการเกิดขึ้นมาของกิจกรรมจึงกลายเป็นเรื่องของครอบครัวไป ที่ทุกคนภายในพื้นที่ให้ความช่วยเหลือ ความเป็นเพื่อนบ้านและเครือญาติ(ที่ใกล้ชิดหรือห่างกันเป็นหลัก)มีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนและสร้างเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเห็นได้จาก"ส่วนมากกะชอยเหลือกันกันย่อนเป็นคนบ้านเดียวกันกะสิชอยเหลือกันทุกเรื่อง ส่วนมากกะชอยกันเรื่องเฮ็ดไร่เฮ็ดนาเขากะสิมาชอยกันถ้าไปเ็นมาชอยส่วนมากกะสิมาชอยอย่างเต็มใจเพราะมีตั้งแต่ญาติพี่น้อง กับเรื่องเฮ็ดบ้านว่าตั้งแต่ไปเ็นไปวานกะสิมาชอยกะเป็นจ้งสิมาตลอดตั้งแต่ยุคพ่อยุคแม่แล้ว"¹⁷³ ความมีน้ำใจและการช่วยเหลือกันในการบรรลุการได้มาแรงงานหรือทรัพยากรที่ตนเองต้องการ จึงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ได้ชี้ให้เห็นว่าคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมวัฒนธรรมที่นี่ การให้ความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านปรากฏอยู่ว่า" ที่อาศัยให้ความช่วยเหลือกันกะมี แม่ใหญ่สา พ่อใหญ่จัน แม่ใหญ่ติ กะชอยเหลือมาตลอดบ่แตกต่างจากอดีตเคยให้ความช่วยเหลือจ้งได้กะชอยกันมาคือเก่าบ่ได้ขาด ยามเวลาแม่ไปหิบบิยมีเขาเขากะให้บ่มีได้ว่กันเลย ส่วนมากแม่กะยืมเตี้ยละ 100-200 บาท ถ้าเขาขายนั้นขายนี้ได้แม่กะสิเอามาให้แม่กะความชอยเหลือกันกะมี แม่ใหญ่สา พ่อใหญ่จัน แม่ใหญ่ติกะชอยเหลือมาตลอด

¹⁷¹ แม่หนูพิน ชนะพันธ์ุ อายุ 47 ปี. อาชีพทำนาและทอดผ้าไหม. บ้านค้อเหนือ. วันที่สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2546.

¹⁷² แม่นิยม พิลาวุฒิ อายุ 56 ปี. บ้านค้อเหนือ. วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

¹⁷³ อ่างแล้ว. นายปราโมทย์ บาทชาธิ์

เครือข่ายทำนาปรังเป็นรูปแบบที่ยังใช้กันอยู่ของบ้านด้อเหนือ

แตกต่างจากอดีตเคยให้ความช่วยเหลือกันได้กะชอยกันมาคือเก่าบ่ได้ขาด ยามเวลาแม่ไปหยิบยืมเขา เขากะให้บ่มีได้ว่ากันเลย ส่วนมากแม่กะยืมทีละ 100-200 บาท ถ้าเขาขายนั้นขายนี้ได้แม่กะสิเอามาให้แม่กะบอกไปจั่งสิส่วนมากกะไปยืมบ้านแม่ใหญ่ดีหลายที่สุด กะชอยเหลือกันจั่งสิมาตั้งแต่เท่าที่จำได้ประมาณ 40 กว่าปีแล้ว"¹⁷⁴

วิธีคิดและแนวทางปฏิบัติที่แสดงออกมา ให้เราเห็นความชัดเจนในการเอาตัวรอดว่า การช่วยเหลือดูแลแบบนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องและนานๆครั้ง การช่วยเหลือแบบนี้ไม่ได้สร้างความเสียหายในเรื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านและญาติ ถือว่าเป็นเรื่องของคนในพื้นที่ในละแวกเดียวกันที่ไม่สามารถปฏิเสธกันได้ เป็นการสร้างกลุ่มและความสัมพันธ์ของตนเองในกิจกรรมที่เกิดขึ้นมาภายหลัง วิธีการเช่นนี้ เมื่อนำมาใช้ไม่ได้สร้างความถดถอยทางกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตนเองมีภารกิจอยู่ เพราะว่าการสร้างบ้าน หรือการเก็บเกี่ยวไม่ได้เกิดขึ้นมาทุกวัน แต่ว่าการเก็บเกี่ยวข้าวหรือการดำนา เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาตามฤดูกาลและเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น

สำหรับการช่วยเหลือแบ่งออกมาเป็น 2 แนวคิด เกี่ยวข้องกับเส้นทางในการปรับตัวของการเข้าสู่ระบบตลาดว่า มีความแตกต่างกัน สำหรับคนที่ยังเน้นการปลูกข้าวเป็นหลักอยู่ ก็ยังให้ความหมายเช่นเดิมอยู่ ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานของการทำนาว่าการปรับตัวคนเดียว ถือว่าเป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่ดังเห็นในแนวคิดที่ว่า " งานที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นสูงกะมีตั้งแต่งานหนักๆ จังงานเฮ็ดนาคีละที่บ่สามารถเฮ็ดเองเฉพาะครอบครัว นามันหลายแล้วแม่กะอยากให้มันแล้วเร็วกะต้องได้จ้างเพื่อไปเฮ็ดงานแนวอื่น จังเฮ็ดบ้านช่องต่อเติมอียังกะต้องเ็น

¹⁷⁴ อ่างแล้วแม่ใจ พิลาวุฒิ

คนมาชอยเฮ็ดเพราะว่าเฮ็ดเองเฉพาะครอบครัวได้"¹⁷⁵ หรือสอดคล้องกับแนวคิดที่ยืนยันว่า"งานที่อาศัยผู้อื่นสูงจะเป็นเรื่อง ไรนา มันได้อาศัยผู้อื่นสูง กะได้ข้างเขามาเฮ็ดชอยเพราะว่าปสามารถเฮ็ดเองผู้เดียวได้ กะเลยต้องจ้างเขามาชอยเฮ็ดชอยทำ ถ้าเขาเฮ็ดเองมันกะโดนแล้วพ่อกะเผ่าแล้ว นาพ่อกะบ่หลายดอกถ้าเหลือจึงได้กินนาพ่อกะหลบเต้าน้ำท่วมขาดทุนหลาย แล้วนาที่อยู่หัวบ้าน 2 ไร่กะลงทุนหลายอยู่เต้เกือบ 5,000บาท พ่อจักจ้างอิหยักแนจักจ้างดำ จ้างเกี่ยว จ้างสี จ้างแก ซ้อปุ๋ย มันได้จ้างเหม็ดถ้าบ่จ้างกะเฮ็ดบ่ได้ พอว่าพ่อเผ่าหลายแล้วมันกะได้จ้างมาเกือบ 20 กว่าปีแล้ว"¹⁷⁶ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในความขัดแย้งกับการใช้แรงงานแบบเก่าและการจ้างแรงงานแบบใหม่ ในส่วนนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาในเวลาเดียวกัน

การให้ความช่วยเหลือกันแบบแรงงานฟรีหรือเรียกว่าเหล้าข้าว ยังมีอยู่แต่จำกัดอยู่ในวงเครือญาติหรือคนที่ใกล้ชิดกันจริงๆ ดังเห็นจากการแนวคิดนี้ในการทำกับทรัพยากรของตนเองว่า "การชอยเหลือบ่ดีคือเก่าดอกเพราะว่ามันคนหละสมัย ตั้งแต่ก็สมัยพ่อแม่เห็นกะเอ็นกันวานกันมาชอย เกี่ยวข้าวกะลงแขก กะไปหากันเอ็นกันทุกอย่างมีตั้งแต่ชอยเหลือกัน แต่เดี๋ยวนี้บ่มีถ้ามีกะมีตั้งแต่พี่น้องน้อยๆนี้หละ ถ้าไปเอ็นกะต้องไปจ้างเป็นเงินแล้ทุกมือนี้สิเอ็นไปชอยกันบ่ได้คือเก่าเพราะว่าเกรงใจกันแล้วทุกมือนี้กะต้องได้จ้างมาแล้วเป็น 6-7 กว่าปีแล้วการจ้างกันทุกมือน้อย่างน้อยกะได้มีละ 120 -130 บาท"¹⁷⁷ ความสำคัญในการช่วยเหลือขอแรงงานฟรีไม่ได้เปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มเป็นหลัก โดยเฉพาะเครือญาติที่นิยมนำมาใช้กัน เพราะสามารถขอร้องกันได้ ไม่จำเป็นที่ต้องใช้เงินตราได้ ในขณะเดียวกันถ้าเป็นเพื่อนบ้านในระดมแรงงาน เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมามีเห็นได้ชัดว่า " เรื่องที่เพื่อนบ้านบ่ให้การดูแลกันคือเก่าแม่กะว่าเรื่องลงแขก เพราะว่าตั้งแต่ก็พ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่การทำงานแต่ละอย่างก็เฮ็ดงานส่วนหลายบ่สามารถเฮ็ดผู้เดียวแล้ว การสิเอ็นพี่น้องปองปลายไปชอยกัน การเอ็นขอแรงสมัยตั้งแต่ก็สิเอ็นกันเหม็ดบ้านจั่งไปเฮ็ดนากะสิเอ็นกันไปเหม็ดบ้าน นาหลายๆคนในหมู่บ้านกะสิไปรุมกันควาวเดียวกะแล้วเขาเอ็นการลงแขก แต่ทุกมือนี้อบมีแล้วเพราะว่าคนเขามันอดหยากหลาย ถ้ามาชอยกะต้องเอาเงินเพราะว่าต้องไปใช้จ่ายในครอบครัว ถ้าบ่จ้างกะบ่มาเพราะว่ากะมีผู้อื่นจ้างคือกันมันบ่มีการวานคือตั้งแต่เก่าอีกแล้วมันกะเป็นย่อนยุคสมัยที่เปลี่ยนไปมันกะเป็นมาได้ 10-20 ปีแล้วที่เปลี่ยนแปลง"¹⁷⁸

การเกิดแนวคิดประมาณปี พ.ศ.2525ที่ผ่านมา สร้างให้แนวคิดแบบนี้เป็นที่นิยม เกี่ยวข้องกับเวลาและการทำมาหากินให้ได้มาในรูปเงินตราด้วย ในขณะเดียวกันรายจ่ายที่เกิดขึ้นมาในครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่ต้องหาประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเด็กเรียนหนังสือหรือรายจ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้องการได้มาของรายได้ตนเอง จำเป็นต้องใช้เงินมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการอธิบายในปัญหานี้ว่า ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องน้ำใจที่ให้ความหมายกันอย่างเดียว

¹⁷⁵ อ่างแล้ว.นางอุไร อินทนนท์.

¹⁷⁶ แม่ นอ พิลาวุฒิ.อายุ67ปี.อาชีพค้าขาย.บ้านลำโรง. วันที่สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2545

¹⁷⁷ นางเพ็ญ จันทรแก้ว.อายุ55ปี.อาชีพทำนา.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2545.

¹⁷⁸ อ่างแล้ว.นางอุไร อินทนนท์

แต่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคมเปลี่ยนแปลงไปได้ บังคับให้คนจำนวนหนึ่ง เลือกรูปแบบการปรับตัวอีกแบบหนึ่งคือ การเน้นเงินตราในการเสริมสร้างรายได้แก่ตนเองในชีวิตประจำวันว่า” พ่อกะว่าเรื่องที่เพื่อนบ้านบ่นให้การดูแลกันมันกะเป็นนำเสนอมันเปลี่ยนไปเพราะว่าทุกคนกะต้องดิ้นรนในการทำมาหากิน แล้วกะมีเวลาสิได้ไปชอยกันเพราะว่าถ้าบ่หากะบ่ได้กินอิหยังมันกะอดๆหยากๆหากินผิดเอง ถ้าสิเ็นไปชอยกะต้องเกรงใจเขาเพราะว่าเขากะต้องหาเงิน กะต้องได้จ้างแทนการเ็น ถ้าบ่จ้างเขากะบ่มาเลยมากะมาชอยบ่พอ 1-2 ชั่วโมงกะไปเฮ็ดเวียกเขาแล้วมันเป็นจั่งสิมาได้ 10 กว่าปีแล้ว”¹⁷⁹

หลักการเช่นนี้เป็นแนวคิดแบบรับจ้างหรือการจ้างแรงงานในพื้นที่ เกิดขึ้นมาประมาณปี พ.ศ.2535ที่ผ่านมา เห็นว่ารูปแบบเก่าไม่สามารถเอามาใช้ได้ จำเป็นต้องใช้รูปแบบใหม่ว่า”การชอยเหลือกันทุกมือนี่กะเปลี่ยนแปลงไปหลายกว่าตั้งแต่เก่าอยู่เพราะว่า ตั้งแต่สมัยอยู่กับพ่อแม่การชอยเหลือกันสิตีหลายเพราะว่าตั้งแต่ก็มีตั้งแต่การเ็นการวานกัน เช่นการเกี่ยวข้าวกะมีตั้งแต่การเ็นกันไปลงแขก เฮ็ดบ้านเฮ็ดช่องคือกันมีตั้งแต่เ็นกันคือกัน แต่สมัยทุกมือนี่บ่ชอยมีคือเก่าแล้วเพราะว่าการหาอยู่หากินลำบากขึ้น ถ้าสิไปเ็นไปวานคือเก่าเขากะบ่ไปดอกเพราะว่าเขาต้องหาใส่ครอบครัวเขาคือกันมันกะเป็นจั่งสิมาได้ 10 กว่าปีแล้วที่มีการเปลี่ยนแปลง”¹⁸⁰

ดังนั้นการเกิดการช่วยเหลือที่เปลี่ยนแปลงไป ในรูปแบบใหม่ๆ สำหรับคนไหนที่ไม่มีแรงงานที่เพียงพอตนเอง จำเป็นต้องจ้างงานนั้นไม่มีเงิน จำเป็นต้องทำงานอย่างอื่นไป เช่น การเย็บผ้าเพื่อเอารายได้เหล่านี้มาจ้างงานให้เสร็จตามเวลา ดังเห็นถึงวิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานของตนเองว่า”งานที่ได้อาศัยผู้อื่นสูงกะมีตั้งแต่เฮ็ดนาเพราะว่าเขาบ่สามารถเฮ็ดเองผู้เดียวบ่ได้ต้องได้จ้างได้วานผู้อื่นมาชอยเฮ็ดเพราะอยากแล้วเร็วเพื่อว่าสิได้เฮ็ดงานเย็บผ้าต่อ เพื่อสิได้หารายได้เข้าครอบครัวเพราะว่าถ้าบ่หากะบ่ได้กะได้อาศัยผู้อื่นมาตลอดตั้งแต่เฮ็ดนามา 5-6 ปีแล้ว”¹⁸¹

เพราะเข้าใจว่าระบบตลาด เวลาและการทำมาหากินของทุกคนมีค่า ทุกคนต้องพยายามหาทางออกด้วยตนเอง ตามความสามารถของตนเองที่มีอยู่ ในขณะเดียวกันพื้นฐานของการทำนา” มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เพราะว่าเดี๋ยวนี้สิเ็นกันมาใช้ฟรีได้ ต้องไปจ้างเขา มาเขาจั่งช่วยบ่ว่าเรื่องได้กะตาม เพราะว่าเวลามันมีค่า เขาต้องไปหาเฮ็ดเวียกเฮ็ดงานเขาคือกัน แนวคนทุกมือนี่กะไปเฮ็ดงานคือกัน คั้นเ็นเขามาซื้อ ๆ เขากะบ่อยากมา ถ้าพ่อเ็นพ่อกะต้องจ้างตางเล่าคือกัน แต่คั้นหาอีหลีกะพอหาพื๋น่องพ่อได้อยู๋ บ่ต้องจ้าง มันเป็นจั่งสิมาได้ 10 ปีแล้ว”¹⁸²

¹⁷⁹ นายประสิทธิ์ โพธิทอง.อายุ55ปี.อาชีพค้าขายและทำนาผสมผสาน.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 15

พฤศจิกายน 2545

¹⁸⁰ อ่างแล้ว.นางอุไร อินทนนท์

¹⁸¹ อ่างแล้วนายปราโมทย์ บาทชาธิย

¹⁸² อ่างแล้ว.นายประสิทธิ์ โพธิทอง

และในสถานการณ์ของตลาด ได้มีผลต่อการเพิ่มรายจ่ายและค่าครองชีพสูงขึ้นด้วยต่อการดำรงชีพเพื่อนบ้านทุกคนที่ทำมาหากินแบบเก่าและแบบใหม่ เข้าใจกันอย่างดีในสิ่งที่เกิดขึ้น

ดังนั้นการระดมแรงงานเพื่อมาช่วยเหลือฟรีในประเพณีเศรษฐกิจนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความคุ้มค่าและอาจทำลายโอกาสของผู้อื่น ๆ ด้วย วิธีการที่ตนเองนำมาใช้ ซึ่งทุกคนก็พยายามที่ปรับตนเองในการใช้แรงงานไปในรูปแบบตลาดมากยิ่งขึ้น คือ การจ้างงานเป็นสำคัญสำหรับการประกอบกิจกรรมแบบประเพณีเช่นนี้ว่า" มันกะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตั้งแต่สมัยแต่ก็ บ่ได้มีการจ้างกันอ้อหยัง มีแต่เ็นกันวานกันไปช่วย เช่น การเฮ็ดไร่ เฮ็ดนา เฮากะเ็นกันไปลงแขก เฮากะเลี้ยงข้าวเลี้ยงน้ำเขาธรรมเนียม แต่ทุกมือนั้นมันบ่คือเก่า ทุกคนกะต้องหาอยู่หากินใส่ครอบครัว ค่าครองชีพมันกะแพง ไปยังมาหยังกะต้องใช้เงิน เฮากะเลยบ่กล้าไปเ็นเขามาช่วยคือเก่า ถ้าสิเ็นกะต้องมีเงินตอบแทนเขา มื้อหนึ่งกะตกเป็นเงิน ร้อยกว่าบาท ในการไปช่วยเฮ็ดไร่ เฮ็ดนา เกียวข้าว มันกะเปลี่ยนแปลงมา 20 กว่าปีแล้ว"¹⁸³ ผลที่สุดนำไปสู่การเกรงใจขึ้นมา ในการให้การยอมรับความเป็นตัวตนของครอบครัวมากยิ่งขึ้น ความหมายที่เกิดขึ้นในจิตใจของการให้กำลังกายและกำลังใจที่ว่า"เรา เพื่อเรา" นั้นเปลี่ยนเป็น "ฉันเพื่อฉัน" "คุณให้ฉัน ฉันให้คุณนั้น" ถูกวัดด้วยมูลค่าของการแลกเปลี่ยนแรงงาน

นางอุไร อินทนนท์ผู้ยืนยันว่าครอบครัวชาวนาเน้นการกระจายแรงงานในการสร้างมูล

ค่า(ทำนา+รับจ้าง+सानแห)

ในระบบตลาดขึ้นมาโดยเพื่อนบ้าน การใช้เวลาของครัวเรือนเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับผู้อื่น ได้ถูกวัดออกมาในรูปของแรงงานในระบบตลาดว่า เท่าไหร่ เกิดขึ้นมาอย่างอัตโนมัติในจิตสำนึกของคนส่วนใหญ่ ระบบตลาดได้สร้างให้จิตใจของคนที่เป็นชุมชนหรือกลุ่มในพื้นที่ เริ่มเห็น

¹⁸³ อ่างแล้ว.พ่อทองใบ ศาลาสุข

ความเป็นส่วนตัวมากยิ่งขึ้น ในความหมายของความรู้สึกว่า คนอื่นกำลังเสียเวลากับประโยชน์ของตนเอง และคนอื่นที่สูญเสียเวลา ได้ถูกประเมินในจิตใจของคนที่ว่าในรูปของมูลค่าแรงงานในระบบตลาดด้วย ดังที่เกิดขึ้นมาว่า"พอกะว่าเรื่องที่เพื่อนบ้านบิให้การดูแลกันมันกะเป็นน้าสมัยมันเปลี่ยนไป เพราะว่าทุกคนกะต้องดิ้นรนในการทำมาหากิน แล้วกะบิมีเวลาสิได้ไปชอยกัน เพราะว่าถ้าบิหากะบิได้กิน อิหยังมันกะอดๆหากินผิดเอง ถ้าสิเอิ้นไปชอยกะต้องเกรงใจเขา เพราะว่าเขากะต้องหาเงิน กะต้องได้จ้างแทนการเอิ้น ถ้าบิจ้างเขากะบิมาเลยมากะมาชอยบิพอ 1-2 ชั่วโมงกะไปเอ็ดเวียกเขาแล้วมันเป็นจิ้งสิมาได้ 10 กว่าปีแล้ว" ¹⁸⁴

การเกิดขึ้นมาของวิธีการแก้ไขปัญหาเรื่องแรงงาน เปลี่ยนแปลงมาเป็นวิธีปฏิบัติแบบใหม่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ของสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เพื่อนบ้านได้ยกเลิกธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น และให้การยอมรับความหมาย ความเป็นครอบครัวตนเองมากยิ่งขึ้น เป็นการยืนยันในสำนึกทางสังคมว่า อยู่บนฐานของระบบตลาดอย่างเต็มที่ คนในพื้นที่ต้องให้ความหมายของตนเองสิ่งแรกคือครอบครัวสำคัญก่อน เกิดความรักแก่ตนเองก่อนและการใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผลในการปรับตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ของการคัดเลือกหรือสร้างอาชีพและรายได้แก่ตนเองเพื่อยุ่รอด เป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่นำมาใช้ที่ให้ตนเองสามารถอยู่รอดได้ การลงแขกหรือการเหล้าข้าวกลายเป็นเรื่องที่ต้องทำกันภายในเครือญาติหรือชุมชนของตนเองจริงๆ และเป็นเรื่องที่ทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจมากเกินไปทั้งเวลาและมูลค่า ไม่มีความคุ้มค่าหากเอาเวลาที่ว่านั้นไปทำอย่างอื่นในระบบตลาดดีกว่า เพราะแรงงานในระบบตลาด มีมูลค่าและสามารถแลกเปลี่ยนได้ในการประกันต่อการหารายได้ในประจำวัน ดังการยืนยันในจิตวิทยาทางสังคมของคนที่ใช้วิธีการแบบนี้ว่า"แต่ก็การช้อยเหลือกันกะแต่ก็กะไปเส้ากันมา แต่ว่าเดี๋ยวนี้อบมีแล้วมีแต่ว่าจ้างเอา กะว่าเส้ากะว่าจ้างไปแห่นซุมนี่ค่าแรง150 แต่ถ่าว่าเฮาเส้าเฮาไปกะมีอะละ 100 เปลี่ยนแปลงจิ้งสิมา 3 ปีแล้ว เวลาเฮาเอาข้าวขึ้นเหลากะว่าช้อยแห่น กะต้องได้ซื้อเหล้าซื้อหยังไฮ้เขากิน ยาสูบ ต้มไก่ แต่ว่าเดี๋ยวนี้อบต้องจ้าง" ¹⁸⁵ นั้นเป็นสิ่งที่ถูกวัดด้วยมูลค่าขึ้นมาเมื่อนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยน แรงงานในครอบครัวเริ่มออกมาจากเพื่อนบ้านและเข้าสู่ระบบตลาดที่ไม่เป็นทางการในท้องถิ่นของตนเองอย่างเต็มที่

การพึ่งพาช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวในปัจจุบัน

ความหมายของการช่วยเหลือระหว่างครอบครัวในปัจจุบันเป็นรูปแบบที่แพร่หลายมาก กล่าวคือ พ่อแม่อาศัยอยู่กับหลานหรือลูกสาวและลูกเขยของตนเอง โดยพื้นฐานอยู่ที่ว่า พ่อแม่ให้ความช่วยเหลือต่อบุตร แม้ว่าบุตรอยู่ในเมืองหรือประกอบอาชีพเป็นอย่างอื่น ซึ่งในฐานะของครอบครัวบุตร นอกจากมีลูกแล้วไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นหน้าที่ของการสร้างหลักประกันอาหารไม่ว่าเป็นการอบรมเลี้ยงดู การดูแลเรื่องอาหารการกิน การรับส่งไปโรงเรียนพ่อแม่(ปู่ย่าตายาย)คอยเป็นคนช่วยเหลือ

¹⁸⁴ อ่างแล้ว.นายประสิทธิ์ โพธิทอง

¹⁸⁵ นาง นงรัก เศษสุวรรณ.อายุ29ปี.อาชีพทำนาและทอผ้าไหม.บ้านกล้วย.วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

ภายหลังการเข้าสู่ระบบตลาดได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของครอบครัว จากการใช้แรงงานในครัวเรือนที่พึ่งพาจากฤดูกาลและทรัพยากรในลุ่มน้ำชี เปลี่ยนแปลงเป็นการใช้แรงงานนอกครัวเรือน โดยเฉพาะการเข้าไปสู่การแลกเปลี่ยนแรงงานในระบบตลาดที่กำหนดมูลค่าออกมาในราคาค่าจ้างหรือการประกอบกิจการของตนเอง ดังนั้นการที่จะสนับสนุนการทำงานอย่างราบรื่นในระบบตลาดนั้นคือ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้เข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องพะวงหน้าพะวงหลัง จึงมีความจำเป็นที่ต้องให้ลูกของตนเองมาอยู่กับแม่หรือพ่อ ซึ่งพ่อแม่พร้อมให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ทั้งที่สามารถส่งเงินมาให้กับหลานตนเองหรือไม่ส่งเงินมาก็พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ดังคำยืนยันในพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาว่า "หลานที่ไปโรงเรียนกะสีให้มือละ 4-5 บาท แม่กะให้ทุกมือ รายได้กะได้จากการขายของสหกรณ์ที่ให้ ส่วนพ่อแม่เขากะไม่เคยส่งเงินมาให้จึกเทีย แม่ตั้งแต่แม่เอาให้มาจิงสิตตลอด 3 ปีมาแล้ว"¹⁸⁶ หรือในกรณีที่มีการหย่าร้างขึ้นพ่อแม่ก็ให้ความช่วยเหลือในการดูแลที่เกิดขึ้นมาทุกเรื่อง ดังเช่นครอบครัวนี้ได้เล่าให้เราฟังว่า"กะพอกินอยู่เพราะว่าอยู่บ้านแม่มีแค่ 3 คน กะมี พ่อ แม่ หลานอีก 1 คน ชื่อว่า พงษธรณ์ เรียนอยู่ป. 3 โรงเรียนดอนยางกล้วยสำโรง ส่วนพ่อกับแม่เขาไปหากินทางใต้บู เขามาถึงไว้ให้ตั้งแต่ได้ 1 เดือน 14 มือเอามาทิ้งไว้ให้แล้วมันกะทิ้งกันไปหาแต่งงานเอาผัวใหม่ พ่อมันกะลูกแม่นี้ละชื่อว่า ศักดิ์ดำเนิน อยู่บ้านน้ำท่วมมาแล้ว 3 ปีแล้ว"¹⁸⁷

การให้การดูแลลูกหลานที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตของคุณย่าหรือคุณยาย คุณปู่ คุณตาหรือป้า น้าอาของตนเอง อันเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของการแก้ไขปัญหาเรื่องการจ้างแรงงานหรือการทำงานบ้าน เพราะทั้ง2ส่วนนี้ได้สร้างอุปสรรคของการเข้าไปสู่ตลาดแรงงาน ในขณะเดียวกันสภาพของครัวเรือนในปัจจุบัน ทรัพยากรที่เกิดขึ้นของครอบครัวคนหนุ่มสาวมาจากระบบตลาด คือการแลกเปลี่ยนแรงงานของตนเองหรือการประกอบกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ ดังนั้นการมีลูกอยู่ที่บ้านของตนเอง ถือว่าเป็นอุปสรรค

ในขณะที่พ่อแม่สามารถได้รับการช่วยเหลือจากลูกด้วยในเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการส่งเงินมาให้ใช้ในแต่ละเดือน การได้อยู่กับหลานของตนเองเป็นความสุขอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น ถือว่าเป็นการให้คุณค่าในความสัมพันธ์ที่ขึ้นต่อกัน การให้ความช่วยเหลือต่อกัน ดังเช่นการเล่าให้ฟังในบทบาทของพ่อแม่ ในฐานะผู้กระจายทรัพยากรใหม่ของครอบครัวว่า "นางหอม ผู้นี้กะไปทำงานอยู่กรุงเทพฯ ได้ 3 ปีแล้ว เขาไปทำงานตั้งแต่จบ ม.6 มีลูกผู้หญิงชื่อว่า เพชร เขากะส่งเงินมาให้แม่ใช้ เดือนละ500-1,000 บาททุกเดือนอยู่ เขากะขึ้นมาบ้านทุกปีอยู่ยามเทศกาลปีใหม่เขากะมาอยู่ นายอำนาจ เขากะไปทำงานอยู่ยโสธรกับบริษัทขายรถไถนา เขากะแต่งงานแล้วมีลูก 2 คน ชื่อว่า มด หน้อย ชื่อจริงจำบได้ดอก ผู้ชื่อว่ามดเรียนอยู่โรงเรียนศรีธรรมอยู่ยโสธร อายุ 6 ปี ผู้แรก ชื่อว่ามดเรียนอยู่โรงเรียนบ้านค้อเฮาโน้ละ อายุ 5 ปี แม่กะให้เงินหลานอยู่ทุกมือเทื่อละ 5-10 บาท นางสาวท เย็บผ้าอยู่บ้าน มีลูกอยู่ 2คน ผู้แรกกะชื่อว่าหวาน ผู้ที่สองกะชื่อว่าปอย ผู้ชื่อว่าหวานกะเรียนอยู่โรงเรียนโนนสุขอยู่จังหวัดยโสธร อายุ

¹⁸⁶ อ่างแล้วแม่นอ พิวาตุมิ

¹⁸⁷ อ่างแล้ว

6 ปี อีกผู้หนึ่งชื่อว่าปอย กะเรียนอยู่ โรงเรียนบ้านค้อ แม่กะเอาเงินให้คือกันถ้าเขามาหาเพื่อ
 ละ5-10 บาททุกมือ ผู้นี้กะอยู่กรุงเทพฯ กะชื่อว่าทิง เขากะไปได้ปีพอดีนี้นะ เขากะแต่งงาน
 แล้วเขากะสิขึ้นมา เดือนมีนาคมนี้แหละ เขากะสิขึ้นมามากลูก เขากะเงินแม่ใช้เพื่อละ 1,000-
 2,000 บาทนี้แหละพอได้ซื้อกิน"¹⁸⁸

ครอบครัวนางเพ็ญ จันทรแก้ว

ที่มาของรายได้	จำนวน รายได้/ เดือน	ที่มาของ รายจ่าย	จำนวน รายจ่าย/ เดือน
ลูกส่งเงินมาให้ใช้	500-1,000	เลี้ยงหลานของลูกชาย(1	300-600
ลูกส่งเงินมาให้ใช้ปีละ	2,000	คน)และลูกสาว(2คน)	
ปลูกข้าวไว้กิน	240กระสอบ	ค่าอาหาร	5,000
เผาถ่านไม้	6,000	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	1,500
ขายข้าวเปลือก	17,000/ปี	ลงทุนปลูกข้าว	20,000/ปี
		พักหนี้กับธกส.	30,000/ปี
ยืมเงินกองทุนหมู่บ้าน	10,000	ให้ลูกๆไป	2,000

เส้นทางในการช่วยเหลือเป็นรูปแบบใหม่คือ เป็นการกระจายทรัพยากรภายใน
 ครอบครัว ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่นำไปสู่การการส่งผ่านทรัพยากรไปสู่ผู้ปกครองจากลูกๆของ
 ตนเอง เพื่อสนับสนุนให้พ่อแม่ตนเองอยู่ได้ ในขณะที่แม่เป็นศูนย์กลางในการกระจาย
 ทรัพยากรใหม่แก่หลานๆของตนเองและลูกๆที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อยู่ โดยแม่ก็พยายาม
 หาแหล่งที่มาของเครดิตในช่องทางใหม่ในการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเองให้เกิด
 ขึ้น บางครั้งให้ความช่วยเหลือเงินทองแก่ลูกๆตนเองอีกหากมีความเดือดร้อน ครอบครัวแบบนี้
 มีลักษณะที่ช่วยกันทำงาน แม่ทำหน้าที่ขายผักและขายถ่านส่วนพ่อเผาถ่าน การระดมแรงงาน
 แบบนี้ เป็นวิธีอย่างหนึ่งที่สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้แก่หลายครอบครัวที่อยู่ภายใน
 เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวอยู่รอดได้ในเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระบบตลาด

ซึ่งครอบครัวอื่นก็ทำเช่นกันในสถานการณ์แบบนี้ บทบาทใหม่ของครอบครัว
 ว่า"ผู้แรกชื่อว่า สายทอง สีชมภู ผู้ที่สองชื่อว่า ละอองดาว สีชมภู คนที่สามชื่อว่า วัชร สีชม
 ภู ลูกไปทำงานกรุงเทพฯ 2 คนกะมี สายทอง สีชมภู ละอองดาว สีชมภู ไปแล้วอยู่น้าแม่
 ผู้หนึ่ง ชื่อว่า วัชร สีชมภู เขากะทำงานไปอยู่กรุงเทพฯได้ 10 กว่าปีแล้วลูกสองคนที่ไม่
 ทำงานอยู่กรุงเทพฯกะไปเฮ็ดปลาอัดกระป๋อง เขากะไปทำงานแถวบึงบอน เขากะได้เงินเดือน
 หลายอยู่ 7,000-8,000 บาท ต่อเดือน เขากะส่งมาให้แม่เดือนละ 2,000-3,000 บาทต่อเดือน
 คนผู้น้อยผู้อยู่น้าเรียนบ่ทันจบ ชื่อว่า วัชร สีชมภู เรียนอยู่เทคนิค จังหวัดยโสธร"¹⁸⁹ นั้น

¹⁸⁸ อ่างแล้วนางเพ็ญ จันแก้ว

¹⁸⁹ อ่างแล้ว.แม่บัวลา ศรีชมภู.

เป็นสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของการปรับตัวของครอบครัว ที่ไม่ได้ให้ความหมายว่าดีหรือไม่ดี อบอุ่นหรือไม่อบอุ่น แต่เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ลูกและหลานๆ ของตนเองมีความมั่นคงและปลอดภัย ในขณะที่ลูกคนอื่นๆ ที่ช่วยเหลือในเรื่องของการส่งผ่านทรัพยากรต่อพ่อแม่ ได้ช่วยเหลือแรงงานที่สร้างรายได้มาจากระบบตลาด ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องของการกระจายทรัพยากรใหม่ภายในครอบครัวผ่านแม่ บทบาทของสตรีในการจัดการระดมทรัพยากรและการกระจายทรัพยากรใหม่ในเงื่อนไขปัจจุบัน ให้อำนาจและสิทธิที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น และยังถือว่าเป็นการยึดธรรมเนียมปฏิบัติเก่าที่เคยทำมา เพียงแต่รับภาระผิดชอบหน้าที่มากยิ่งขึ้นของลูกและหลาน เป็นผลมาจากว่า ส่วนหนึ่งของครอบครัวไม่สามารถจะเข้าสู่ระบบตลาดได้ดังเช่น ลูกชายในครอบครัวนี้

หากพิจารณาการกระจายใหม่ในทรัพยากร การดูแลหน้าที่ภายในครัวเรือนค้นพบว่า ครอบครัวนี้มีลูกมีลูก 3 คน ลูกที่ได้ช่วยเหลือเป็นหลักชื่อวรัศมิ์ วันนิตย์ อายุ 29 ปี ไปอยู่กรุงเทพฯ ได้ประมาณ 10 ปี¹⁹⁰ ไปขายของอยู่กับเจ็ก กะว่าเงินกะว่าได้พอเก็บ กะว่าลูกสาว กับลูกเขย กะได้ผู้ละ 5,000 กัว่าบาทกะว่ารวมกันได้กะ 10,000 กัว่าบาท กะว่ามีลูกอยู่ 2 กะว่าเขากะได้ส่งเงินให้ทุกเดือน กะว่าเฉลี่ยใส่กันกะว่าเดือนละ 3,000 บาททุกเดือน ปีหนึ่งกะได้อยู่ 36,000 บาทต่อปี¹⁹⁰

ครอบครัวแม่บัวลา สีชมพู

ที่มาของรายได้	จำนวน รายรับ/เดือน	ที่มาของ รายจ่าย	จำนวน รายจ่าย/เดือน
ลูกส่งมาให้	2,000-3,000 บาท/ปี	ซื้อนมกระป๋องให้หลาน และค่าอาหาร	1,800
ยืมเงิน มาจากสหกรณ์ หรือธกส.	10000-20000/ปี	จ่ายเงินให้ลูกชายไปรร.	3,000
รายได้จากการทำหนังวัว และควาย	60,000/ปี	รายจ่ายที่จำเป็นประจำวัน(ค่าอาหาร ค่าน้ำมัน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำและอื่นๆ) ซื้อข้าวกิน	6,000 4,000

ครอบครัวนายลี วันนิตย์

ที่มาของรายได้	จำนวน รายได้	ที่มาของ รายจ่าย	จำนวน รายจ่าย(ปี)
ลูกส่งเงินมาให้ใช้	36,000/ปี	ให้หลานไปโรงเรียน	3,600

¹⁹⁰ นายลี วันนิตย์.อายุ 56 ปี. อาชีพทำนา.บ้านสำโรง.วันที่สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2546

การทำนา	6,000/ปี	รายจ่ายที่จำเป็น(ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่าน้ำ มัน)	4,800
---------	----------	--	-------

ในขณะที่พ่อแม่ได้เลี้ยงดูหลาน ลูกได้ส่งเงินมาประจำเดือน เดือนหนึ่งประมาณ 300 บาท รายจ่ายที่เกิดขึ้นมาที่จำเป็น เดือนหนึ่งประมาณ 400 บาท ซึ่งอาหารส่วนใหญ่มาจากการหาตามธรรมชาติ และการปลูกพืชสวนครัวของตนเองโดยลูกคนอื่นๆ หลังจากมีครอบครัวแล้ว ไม่สามารถช่วยเหลือได้ในปัจจุบัน ครอบครัวแบบนี้ มีการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการให้แรงงานและทรัพยากรคือ ข้าว ปลา ร้า ไปแก่ลูกๆ ของตนเอง โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำนา และลูกส่งมาให้ มีการกระจายหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือในการดูแลหลานๆ และเป็นภาระในที่สุด

พฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาในการปรับตัวของครอบครัวในปัจจุบัน ได้ยืนยันว่าครอบครัวยังมีบทบาทที่สำคัญ ในความหมายของศูนย์กลางการกระจายทรัพยากรโดยผ่านแม่ของตนเองเป็นหลัก มีความหมายที่ว่าลูกๆ แต่ละคนตามความสามารถในการใช้ความช่วยเหลือ จะส่งเงินมาให้พ่อแม่ โดยไม่ให้ความสำคัญว่าพ่อแม่ของตนเอง จะเอาเงินไปใช้อย่างไร ในขณะที่ลูกคนอื่นๆ ก็มีลูกของตนเอง(หลาน)มาอยู่กับพ่อแม่ตนเองเองด้วยเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสนับสนุนการทำงานตนเองให้มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ดังนั้นบทบาทขึ้นอยู่กับแม่เป็นผู้ที่กระจายทรัพยากรใหม่ในครอบครัว เพื่อที่จะเลี้ยงดูหลานและตนเองสามารถอยู่ได้ นั่นเป็นบทบาทใหม่ที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันของการปรับตัวของแต่ละครอบครัว เกิดขึ้นมาเมื่อประมาณช่วงปี พ.ศ.2530

การช่วยเหลือในรูปแบบเงินตราได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนคือ การส่งผ่านเงินทองไปสู่ผู้ปกครองของตนเองต่อครอบครัวในแต่ละเดือน รายได้ในรูปเงินตราที่ส่งไปให้สามารถที่ให้อยู่ได้ในระดับขั้นต่ำของตนเอง และช่วยเหลือดูแลหลานของพี่สาวหรือน้องชายของตนเองที่เป็นทรัพยากรหมุนเวียนภายในครัวเรือน เพื่อให้แต่ละคนอยู่รอดได้ในการปรับตัวในเส้นทางชีวิตแบบใหม่ เคลื่อนย้ายส่งผ่านทรัพยากรทุกเดือนในการดูแลแม่ของตนเอง แต่แม่ของตนเองไม่ได้เอาเงินเหล่านี้ใช้ทั้งหมด นอกจากมีเศรษฐกิจแบบครัวเรือน ซึ่งหาได้มาเล็กน้อยประจำวันแล้ว เงินที่ได้มาจากลูกชายนำมาสนับสนุนลูกของคนอื่นๆ ที่เป็นของพี่สาวน้องสาวพี่ชายน้องชายของตนเองที่ไม่สามารถหารายได้ที่ดี หรืออยู่ในช่วงของการดองงานอยู่หรือสามีน้องสาวเป็นต้น คุณย่าคุณยายได้เอาเด็กที่เป็นหลานของตนเองดูแลอยู่ที่บ้าน เพื่อให้มีความปลอดภัยและประกันอาหารในการบริโภคได้อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การถ่ายเทการอยู่อาศัยกับคุณยายหรือคุณย่าของพวกเขา ได้ผ่านมาหลายรุ่นแล้วรุ่นเล่าที่ปรากฏเช่นนี้

การดูแลโดยคุณย่าและคุณยาย เป็นการปรับตัวและการให้ความช่วยเหลือในการกระจายทรัพยากรภายใน เมื่อโครงสร้างการทางเศรษฐกิจของตนเองปกติของลูกแต่ละคน หรือเข้าสู่สถานที่การศึกษาในระดับสูงนั้นเมื่อนั้นเกิดการเคลื่อนย้ายไปที่อื่น สภาพเช่นนี้

ได้เกิดขึ้นประจำอยู่ตลอดเวลา เห็นได้ว่าคนชราในสภาพทางร่างกายแต่ในสภาพทางจิตใจให้ความสนใจในครัวเรือนของตนเองอย่างยิ่ง ถ้าดูการจัดการบริเวณบ้านเป็นแปลงลูกพีชสวนครัวและอาศัยอยู่กับธรรมชาติไปในตัว "เช่นปัจจุบันนี้แม่ได้ขอยุบตรหลานบ่ แม่กะได้ขอยอยู่กะได้ขอยส่งหลานเรียนหนังสือ เขาชื่อว่า นายสุชาติ กะบ่แม่นว่าเชิงว่าส่ง เขาเป็นลูกพ่อค้าหนองเขาจะไปเรียนต่อในโยธินี่ละ หลานผู้นี้กะไปหาพินหาตองถ้าเขาได้มาเขาจะมาฝากย่าขายกับสมศักดิ์ ถ้าแม่มีได้ไขเปิดกะเอาไปให้หลานทอดกินไปโรงเรียน ส่วนเงินทองแม่กะได้ให้อยู่แบบว่าถ้าหลานมีกับข้าวมาส่งจั่งสิแม่กะเอาไปซื้อขนมให้ไปโรงเรียนกะขอยจั่งสิละ"¹⁹¹

รูปแบบการปรับตัวแบบนี้ เป็นรูปแบบส่วนใหญ่อยู่บนพื้นฐานในความเป็นเฉพาะของพื้นที่ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำชี มีตัวตนวัฒนธรรมของตนเองอยู่ ได้แสดงออกมาในการเสียสละทางวัตถุและกำลังกายกำลังใจเพื่อให้ครอบครัวของลูกได้อยู่รอด มีความปลอดภัยมากที่สุด โดยเป็นกลไกในความสัมพันธ์ภายใน2ครอบครัวที่เป็นไปไม่เท่าเทียมกันในการแลกเปลี่ยน เป็นการให้ที่มีผลในวันข้างหน้าตามมา พ่อแม่ในความหมายของครัวเรือนได้ทำหน้าที่ของการเป็นตัวกลาง การกระจายใหม่ในความช่วยเหลือจากคนที่เข้มแข็งกว่าสู่คนที่อ่อนแอกว่าภายในครัวเรือน เพื่อที่จะดึงคนที่อยู่ในสภาพที่ต่ำเข้าสู่ภาวะปกติของตนเองในท่ามกลางพี่น้องคนอื่น ๆ นั้นเป็นความหมายของสัญลักษณ์ความมั่งคั่งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่คนชราได้ช่วยเหลือในรูปแบบ โดยความมั่งคั่งอย่างหนึ่งในเชิงสัญลักษณ์ปรากฏขึ้นคือ การเอาคนชรามาอยู่อาศัยกับลูกอีกคนหนึ่งในการดูแลพ่อแม่ของตนเอง ในขณะที่ลูกอีกคนหนึ่งให้การช่วยเหลือในเรื่องอื่นตามมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินตราหรือเรื่องอะไรที่ไม่ใช่เรื่องการใช้เงินตราแต่เป็นการงานของครัวเรือนเป็นต้น

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการให้การกระจายใหม่กับบุตรตนเอง ได้กระทำอยู่อย่างต่อเนื่องในการหมุนเวียนทรัพยากร ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าใครสามารถช่วยเหลือที่ดีกว่าในจิตใจของพ่อแม่ แม้ว่าอยู่ในวัฒนธรรมของระบบตลาดก็ยังให้ความหมายไปที่มนุษย์เศรษฐกิจแบบประเพณีอยู่ เป็นการให้ความหมายในรูปแบบของครัวเรือนที่พยายามวางยุทธศาสตร์ระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่บุตรของตนเองในรูปแบบต่างๆแม้ว่าอยู่ในวัยที่พึ่งพาตนเองแล้ว ดังเช่น "พ่อกะได้ขอยเหลือลูกส่วนมากเดี๋ยวนี้ที่พ่อได้ขอยกะสิเป็นเงินทุนเพราะว่าลูกกะมีทุนอยู่แต่ว่าเงินทุนบ่พ่อดองมาอาศัยกับพ่อ พ่อกะให้ไปแล้ว 100,000 บาท แต่ว่ากะบ่พอแล้วเขาสิมาเอาอีกพ่อกะต้องดิ้นรนหาให้เขาเพราะว่าเงินพ่อกะเหมิดแล้ว หว่าง 5-6เดือนที่แล้วพ่อกะเอาเงินไปซื้อรถตั้ง 250,000 บาท เงินกะเหมิดต้องได้คิดว่าสิหาเงินใส่ให้ลูกได้เปิดร้าน ส่วนลูกสาวผู้อยู่นำพ่อกะลงทุนให้คือกันโดยการซื้อพันธุ์ไม้ พันธุ์ปลามาให้เอ็ดให้เลี้ยงให้เขายึดอาชีพการเกษตรกะขอยเหลือลูกมาตลอดเพราะว่าเขาเป็นพ่อแม่ถ้าเขาเดือดร้อนกะต้องขอยเขาใน"¹⁹² นั้นเป็นความพยายามของครอบครัวค่อนข้างที่พ่อกะอยู่

¹⁹¹ แม่นิยม พิววุฒิ.อายุ56ปี.อาชีพทำนาและค้าขายอยู่ตลาดสด บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2545.

¹⁹² อ่างแล้วนายประสิทธิ์ โพธิทอง

ได้ ช่วยเหลือบุตรของตนเองในการตั้งตัวให้ได้ หลักการช่วยเหลือที่ว่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ ความมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเป็นเรื่องของการช่วยเหลือแบบที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบ ศีลธรรม มีความหมายที่ว่ามีส่วนที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นความเป็นเหตุผลและความไร้เหตุผล และเป็นเรื่องที่ยากมากในการจำแนกออกมาจากประเพณีที่เป็นเหตุผล ค่านิยมจริยธรรม และองค์ประกอบบางอย่างที่ไม่สามารถควบคุมได้ มีความหมายเหตุผลนอกเศรษฐกิจ

รูปแบบของการเอาตัวรอดในปัจจุบัน นอกจากอยู่ร่วมกันหรือการช่วยเหลือที่เกิดขึ้นมาจากพ่อแม่เพื่อประหยัทรายจ่ายของตนเอง ยังช่วยดูแลพ่อแม่ของตนเองให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ปรับตัวได้ค่อนข้างที่จะใช้วัฒนธรรมแบบเดิมอยู่ในการก่อร่างสร้างตัวของตนเอง ผ่านการถ่ายทอดทรัพยากรแก่คนใกล้ชิด เป็นเสมือนวิธีการอย่างหนึ่งที่ไม่ทำให้รากฐานเศรษฐกิจของครัวเรือนในท้องถิ่นสูญหายไป กลับตั้งหน้าเผชิญปัญหาในระบบตลาดมากยิ่งขึ้น การช่วยเหลือฟรีที่นำไปสู่คุณลักษณะของการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน ได้บริการในผลประโยชน์ของด้านหนึ่ง เป็นความช่วยเหลือที่เป็นสิ่งของในรูปของการสร้างวัตถุและเงินตรา และตลอดทั้งในการบริการในด้านต่างๆในการช่วยทั้งแรงงานด้วย เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การได้รับความช่วยเหลือจากพ่อแม่ ไม่ได้ให้รางวัลแก่พวกเขาเลยในฐานะที่คอยช่วยเหลือค่าจูน แต่เป็นบรรทัดฐานในค่านิยมที่เกิดขึ้นมาจาก ความลำบากที่ต้องการช่วยเหลือในกำลังกายและกำลังใจของตนเอง ที่เตรียมทุกอย่างเพื่อลูกของตนเองปลอดภัย โดยไม่ได้หวังผลใดๆตอบแทนจากความช่วยเหลือ และไม่ได้สนใจว่าจะได้อะไรกลับคืนมาแต่แสดงออกมาในหน้าที่ของความเป็นพ่อแม่หรือญาติพี่น้อง

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการช่วยเหลือในปัจจุบันนี้ ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นมาเฉพาะพ่อแม่อย่างเดียว แต่ได้เกิดขึ้นมาจากการเคลื่อนย้ายถ่ายทอดทรัพยากรรอบข้างด้วย โดยเฉพาะจากลูกของตนเองเห็นได้จากเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ที่เกิดขึ้น วัฒนธรรมเงินตราสามารถให้สิ่งของที่มีความหมายมากกว่าและหลากหลายกว่าวัฒนธรรมแบบยังชีพ การเข้าสู่ตลาดแรงงานเป็นยุทธศาสตร์อย่างหนึ่ง ในการส่งรายได้กลับคืนมาสู่ครอบครัว ในขณะเดียวกันเป็นเส้นทางอย่างหนึ่ง เป็นทางเลือกที่คนในพื้นที่ใช้ต่อการสร้างรายได้แก่ครอบครัวตนเอง โดยเฉพาะพ่อแม่ได้เห็นได้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมาว่า " จักรที่แม่เย็บทุกมือแม่กะซื้อเอาเองซื้อมากับบ้านเอานี้หละลูกเขาไปเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯกะซื้อมานำขาย แปลง ส่วนลูกสาวเฟิ่นที่ไปทำงานอยู่กรุงเทพฯกะซื้อว่าดักตั้งแต่ก็เขากะหุ้กับหมู่เย็บผ้าโลอยู่กรุงเทพฯ พอขึ้นมากะเลยเอาจักรมานำ พอดอนกลับกะเลยบ่เอาจักรไปนำแม่เขากะเลยขายให้แม่ กะเลยซื้อมาโตหนึ่ง 8,000 บาท อีกโตหนึ่งกะ 12,000 บาท โต12,000 นี้ขายแล้ว แล้วแม่กะซื้อเพิ่มอีก 2 โต โตละ 4,000 บาท กับ 5,000 บาท แม่กะซื้อจักรตั้งแต่ พ.ศ. 2538-2539 แม่กะซื้อทีเดียวแล้วเลย"¹⁹³ หรือ" เสื้อนี้เฮากะมีอยู่กะบ่ได้ซื้อแต่ว่าเดียนีกะบ่ได้ซื้อโดนแล้วหลายปีแล้วหละคะ แต่ว่าถ้าว่าเลือกซื้อเสื้อผ้ากะเลือกซื้อที่มันดูดีแทนที่วาระคามันบ่สูงพอใช้ได้ อย่างเฮาไปเบิ่งว่าคุณภาพมันกะพอใช้ได้ ถ้าว่ามันแพงเกินไปเฮากะบ่เอานั่นหนา ที่ว่าแพงเกินไปกะว่าอย่างราคา200-300

¹⁹³ อ้างแล้ว.แม่อุทัย อินทนนท์

เขากระบือหรือว่าได้ร้อยลงมา หรือว่าร้อยกั้วบาทจิ้งจี่อันมันตีแหนโดนๆกะจิ้งจื่อ กะคุณภาพกะพอเบ่งพอดิแต่ว่าอันว่ามันปตีหลายเขากระบือเอาถั่วชื้อกะสิชื้อในตลาด แล้วกะส่วนมากจะมีน้องเอื้อยส่งมาใส่แหนอยู่กะกระบือได้ค้อยได้ชื้อโดนแล้วกะกะน้องสาวที่ว่าส่งมาใส่กะชื้อว่าลักษณะ เนาะราช พี่สาวที่ว่าส่งมาใส่กะชื้อว่า นิตติยา ทองคำ กะสงเป็นเสื้อผ้าใส่เขากะโดนๆส่งเทื่ออยู่กะกะว่ากะว่าของเจ้าของกะหลายอยู่กะ"¹⁹⁴

ตลอดเวลาการช่วยเหลือลูกหลานของตนเองภายในครัวเรือนได้แสดงออกมาว่า ไม่ได้อาศัยความช่วยเหลือทรัพยากรจากพ่อแม่ตนเอง แต่มาจากญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ที่ให้เงินผ่านพ่อแม่ของตนเองและได้กระจายทรัพยากรใหม่ เกิดขึ้นมาในรูปของการให้เป็นสิ่งของหรือการให้เป็นอาหารแก่หลานของตนเองในฐานะคุณยายหรือคุณย่า นั่นคือ ความเป็นห่วงที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่มิชชีวิตอยู่ท่ามกลางครอบครัว ยังไม่สามารถปรับตนเองอย่างเต็มที่ และนั่นเป็นมรดกของเด็กที่แสดงออกมาในคุณภาพจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งของค่านิยมที่มีอยู่ในเครือข่ายภายในครอบครัวของตนเอง

เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาของสังคมวัฒนธรรมแบบตลาดปัจจุบัน ไม่ได้ให้ความสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัวเดียวกัน เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น มีการแบ่งปันซึ่งกันและกัน ช่วยประคับประคองให้อยู่รอด ท่ามกลางการพัฒนาบนกระแสการใช้เงินตราและใช้แรงงานในระบบตลาด

¹⁹⁴ นาย ภาณุศักดิ์ แสงวงศ์ อายุ 35 ปี อาชีพทำนาและทำสวน บ้านค้อเหนือ วันที่สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม

บทที่ 4.อนาคตพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋

- การผลิตซ้ำอาชีพให้เกิดขึ้น
- การคัดเลือกวัฒนธรรมที่เอาตัวรอด
- ช่องทางใหม่ในการระดมทรัพยากร
- เครือข่ายธุรกิจ

การผลิตซ้ำอาชีพให้เกิดขึ้น

สภาพแวดล้อมธรรมชาติในลุ่มน้ำชีปัจจุบัน ชาวบ้านนำมาใช้ได้มีข้อจำกัดอย่างมากอย่าง เห็นได้ชัดว่าวงแกว่ลดลงจำนวนลง ในขณะที่เดียวกันคนในพื้นที่ต่างรู้ว่าหากปล่อยไปตามยถากรรม ทำให้เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นมามากมาย ดังนั้นมีความใส่ใจและรู้สึกเป็นเจ้าของสายน้ำชี(หลง)ของตน เพราะเป็นหนทางระดมทรัพยากรอย่างเดียวนในพื้นที่ตน “ยามน้ำขึ้นน้ำลงบ้านกลอยต้องมีปลา คนบ้านเขาแจ่งอยู่มาได้”¹⁹⁵ ความรู้สึกอันนี้จึงทำให้คนบ้านดอนกลอยมีสำนึกร่วมกัน (ความหนาวร้อนร่วมกันโดยไม่ต้องปลูกระดุมหรือทำการจัดตั้งในความเข้าใจโดยคนนอก) ในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของเขา ซึ่งมีเหตุการณ์เช่นการขับไล่ การเลี้ยงปลากระชังให้ออกนอกพื้นที่ชีหลง “เลี้ยงกะไปดีหละพุ้นชีไหลพุ้นอยู่หีบต้องมาเลี้ยง น้ำเน่าปลาตาย”¹⁹⁶ และ “บ่ได้ดอกเอามาเลี้ยงอยู่หีบได้ มีประโยชน์น้ำบ่ก็คนเลี้ยงน้ำกันเบ็ดบ้านบ่คือดอก”¹⁹⁷ นอกจากนี้ยังแสดงออกมาในรูปแบบของเขตอนุรักษ์ “กันไว้เฉพาะขวิดบ่ให้ไปหากิน ช่วงทำโรงเรียนฮอดทำวัด ตัดกิ่งไม้เป็นเฮอะสำนั้น ปลากระคินมา”¹⁹⁸

และความสุขของความร้อนหนาวต่อข้อจำกัด ความจำเป็นของปลาต่อคนบ้านดอนกลอย แสดงออกมาในกฎการประมงของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกัน

- การประมง

1. ลากอวนในเขตหมู่บ้าน	5,000 บาท
2. ทำลายปลาโดยใช้สารเคมี,ระเบิด	10,000 บาท
3. ล่าปลาด้วยไฟฟ้า	10,000 บาท
4. ใช้ มอญมั่ง	5,000 บาท

¹⁹⁵ พ่อดี เนาวราช วันที่สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2545

¹⁹⁶ พ่อบุญ กองคำ วันที่สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2545

¹⁹⁷ พ่อสมพงษ์ กองคำ วันที่สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545

¹⁹⁸ พ่อพล กองคำ วันที่สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2545

เขตการอนุรักษ์ พันธุ์ปลาของคนบ้านท่ง

การสร้างกฎของคนบ้านดอนกลอย ได้เป็นที่ยอมรับของทุกคนทำให้ไม่มีการละเลย “หากินกะเข้าไปตีกแหทางมอง คันสิหาไปขายไปแจกกะไปแกกวัด”¹⁹⁹ และความคิดเห็นของเจ้าของขวดว่า “คืออยู่ที่เฮาเอาปลาไปเฮาต้องรับผิดชอบกับน้ำน้ำ ความคิดพ่อกว่าออกเงินกันปล่อยพันธุ์ปลาเหือนละห้าบาทสิบบาท แห่งสิตี”²⁰⁰ และ “ปลาลายขึ้นกว่าเก่า บ่ต้องแกหลายเทือกกะพอนันกัน”²⁰¹ ซึ่งจากสิ่งที่คนบ้านดอนกลอยค้นพบนี้ นำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า “ปลาน้อยหรือปลาลายพ่อดิดว่าเจ้าจับไปกินไปขายได้เจ้าคินลงน้ำซ้ำใด แม่บ่คินแล้วมีขอบเขตบ่ บ่แม่ว่ามีแต่จับเขาไปขาย พอปลาเบิดกะบ่เห็ดเวียกหยังไปนั่งเรียกร้องเอาเงินซื้อ ๆ คันพ่อเป็นรัฐบาลพ่อสิเอาสันดินนั้นแหล่วให้ ปลาเบิดแต่น้ำยังมีอยู่เฮากะต้องเห็ดต้องสร้างต้องปรับโตให้อยู่บ้านจะของให้ได้”²⁰²

สำนึกร่วมที่เกิดขึ้นให้ความหมายเป็น บรรทัดฐานทางเศรษฐกิจ ค่านิยมและสัญลักษณ์ ที่ต้องการบ่งบอกจากประสบการณ์ช่วงลำบากที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่ของตนเองเมื่อ 30-40 ปีที่ผ่านมา เมื่อปลาที่แม่น้ำชีได้ลดจำนวนลง ซึ่งความรู้ของชาวบ้านต่อสาเหตุที่ปลาลดน้อยลงก็คือ “ขวดมีหลาย 15 วง แย่งกันขายปลาให้เจ๊กมันพายเหือนมารับซื้อเลย ได้ราคา

¹⁹⁹ แม่สัง พิลาวุฒิ วันที่สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2545

²⁰⁰ พ่อผอง บุญสงค์ วันที่สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545

²⁰¹ พ่อใหญ่มอน อินคะเน วันที่สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2545

²⁰² พ่อผอง บุญสงค์ วันที่สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545

บ่ติดดอกฮั่นขายเพราะอยากได้เงิน”²⁰³ และ “ขวดลงแปนเบิดมีแต่คนจับ เพราะคิดว่าบ่มีไผเป็นเจ้าของปลาบ่มีผู้เลี้ยง มันเลยสูญเร็ว”²⁰⁴

การขัดเกลาและการส่งผ่าน สามารถทำได้โดยผ่านการเข้าร่วมในกิจกรรมของคนในพื้นที่โดยตรง ที่มีเส้นทางชีวิตของตนเอง อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า ทุกคนสามารถทำงานและเลือกเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจแบบนี้ อันเนื่องมาจากคนในพื้นที่เผชิญปัญหาน้ำท่วมมาเป็นเวลา 3 ปีติดต่อกัน มีผลอย่างมากต่อการสร้างความมั่นใจในอาชีพของตนเอง ปัจจุบันคนในพื้นที่ ต่างให้ความสำคัญในการประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างหรือค้าขายหรือทำกิจกรรมส่วนตัวของตนเองในการเลี้ยงชีพแก่ตนเอง ซึ่งเป็นจำนวนแรงงานที่เกิดขึ้นมาอย่างแพร่หลาย ในขณะที่การทำนา เป็นแค่การสร้างรายได้เสริมแก่ตนเองมากกว่าอาชีพหลัก เพราะไม่สามารถกำหนดรายได้อย่างแน่นอน ปัจจุบันได้เริ่มเกิดอาชีพที่มีความถนัดเฉพาะขึ้นมา เช่นอาชีพช่างหรือค้าขาย หรือการประกอบกิจกรรมส่วนตัว อันเป็นการใช้การสังเกตและการทดลองโดยตัวตนเองในการสร้างรายได้ และสร้างขึ้นมาเป็นอาชีพ เพื่อเป็นอิสระจากความไม่แน่นอน จากวิธีการทำมาหากินแบบเก่าๆ โดยไม่ให้ความสนใจต่อความมั่งคั่งของธรรมชาติมีอยู่เป็นทุนเดิม แต่เป็นการคิดประดิษฐ์ใหม่ขึ้นมาในการสร้างทรัพยากรให้กับตนเอง

ดังนั้นภารกิจที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันและอนาคตของคนในพื้นที่พระธาตุคำบุญนั้น คือ การพยายามที่จะถ่ายทอดอาชีพที่สำคัญในการนำมาสู่การเลี้ยงชีพให้เกิดขึ้น การสร้างอาชีพของตนเองขึ้นมา เป็นแนวทางหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ของครัวเรือนในระบบตลาด ถือว่าเป็นหัวใจหลักที่สำคัญในการสร้างให้ครอบครัวอยู่ได้ เพราะว่าทุนมนุษย์ เป็นแหล่งที่มาของรายได้ที่แท้จริง มาจากหลากหลายรูปแบบ แต่ส่วนหนึ่งได้ก่อให้เกิดความมั่นใจในเส้นทางอาชีพมากขึ้น เกิดขึ้นมาจากการช่วยเหลือในของการสร้างความรู้มาจากการบริการหรือความจำเป็นในระบบตลาด ผ่านการเตรียมความสามารถของแรงงานและจิตใจในความเป็นมืออาชีพ เกิดขึ้นมาโดยการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่สร้างความเป็นช่างหรืออาชีพที่เกิดขึ้น ดังเห็นได้จากความหมายของการสนับสนุนของผู้ปกครองที่ว่า”แม้กะว่าทุกมือนีการที่เรียนหนังสือสูงๆแม้กะว่าสิสามารถเอาโตรอดได้ดีกว่าพ่อแม่ออยู่เพราะว่าสมัยนี้เขาต้องการคนมีความรู้ความสามารถ จังสิเอ็ดงานให้เขาได้จังแม่กะเรียนมาหน่อยไปไสเขากะบ่อยากรับดอกอ่านหนังสือ หนังสือกะบ่ได้ บ่คือคนทุกมือนีที่เรียนสูงๆ อ่านเรียนเขียนอียังกะได้มันแตกต่างกับสมัยอดีตเพราะว่าตั้งแต่ก๊ีบข่อยมีคนเรียนหนังสือสูง เรียนจบ ป.4 กะจบ กะออกมาเอ็ดน่านำพ่อแม่ แต่ทุกมือนีมีตั้งแต่คนเรียนหนังสือสูงๆเพราะว่าจบออกมาแล้วกะสิได้ทำงานที่ดี บได้ลำบากคือจังพ่อแม่กะแตกต่างมาได้ 10 กว่าปีแล้วที่เปลี่ยนแปลง การที่คนเขาคนควรมีความรู้และประสบการณ์เพราะว่าไปทำงานหม่องได้เขากะสิได้รับเข้าทำงาน เพราะ

²⁰³ พ่อบัวโล เนาวราช วันที่สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545

²⁰⁴ พ่อใหญ่สม คำหอม วันที่สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2545

ว่าสามารถหางานให้เขาได้ ถ้ามีความรู้ความสามารถ ถ้าไปทำงานหมองได้เขาจะบอกรับเข้าทำงานเพราะว่าบสามารถหางานให้เขาได้ ถ้ารับกะรับเขาทำงานกะรับไปทำงานเป็นกรรมกรแบกหามบได้ทำงานดี ๆ คือจ้งคนที่มีความรู้มีความสามารถ กะเป็นจ้งสิมาได้ประมาณ 10-15 ปีแล้ว”²⁰⁵

ได้รับการยืนยันในเรื่องนี้ที่ครอบครัวในสภาพการณ์ปัจจุบันต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “แม่กะว่าให้ลูกหลานเรียนหนังสือสูง ๆ สิบเอาโทรดได้ดีกว่าพ่อกว่าแม่เพราะว่าไปทำงานหมองได้ทุกมือนี่ เขาประกาศรับตั้งแต่คนที่มีความรู้มีวุฒิการศึกษาสูง ๆ เพื่อไปทำงานเพราะว่าทุกมือนี่อี้ยังมันกะทันสมัยมีตั้งแต่การใช้ คอมพิวเตอร์เป็นหลัก เขาสิรับคนที่มีความรู้ไปทำงานและเรียนมากหน่อยเพราะว่าเขาหย่านเฮ็ดงานให้เขาบได้คือจ้งพวกที่เรียนมาเพราะว่าทุกมือนี่มันได้ใช้ภาษาอังกฤษหลาย ถ้ารับคนเรียนมาหน่อยอ่านภาษากะบได้ เล่นคอมกะบได้เขาจะเลยบรับมันกะเป็นจ้งสิมาได้ 10 กว่าปีแล้ว”²⁰⁶ นั้นเป็นความหมายของเกือบทุกครอบครัวในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ่ หากมีโอกาสก็อยากให้ลูก ๆ ออกจากปัญหาการทำงาน ดังที่ตนเองเผชิญอยู่โดยเห็นว่า “ถ้าเป็นไปได้แม่อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ เพราะว่าจะอยากให้เขามาลำบาก อยากให้เขาได้เป็นเจ้าของนาย ได้ทำงานดี ๆ ได้ทำงานในห้างแอร์ แต่ว่าอาชีพค้าขายกะดีเพราะว่ามันเป็นงานที่อิสระแล้วกะได้เงินดีบมีไฟมาบังคับ แล้วการค้าขายถ้าเฮาเฮ็ดดี ๆ กะสามารถรวยคราวเดียวกะได้ เพราะว่ามิตั้งแต่อาชีพค้าขายทอนันที่รวยอาชีพอื่นกะพอเลี้ยงตัวเองได้บรวยคือจ้งอาชีพค้าขาย แม่กะคิดมาตั้งแต่มีลูกนี้แหละได้ 2-3 ปีแล้ว”²⁰⁷

หากมองถึงจุดตรงนี้หมายความว่าในอนาคต มีคนจำนวนมากที่ยังประกอบอาชีพที่มีพื้นฐานการศึกษาเป็นสำคัญ และสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานที่ดีกว่าเก่า ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาชีพเก่าหรือการงานที่เป็นอยู่ อันเนื่องจากการขัดเกลาที่เกิดขึ้นมาในความหมาย ที่ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงของการใช้แรงงานภายในครัวเรือนต่อการสร้างรายได้ในพื้นที่ตนเอง เพราะว่ามีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากกับการขัดเกลาวิธีการทำมาหากินแบบเก่า ไม่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ทำให้ความหมายของการใช้แรงงานที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดสัมพันธ์อย่างมากกับการสร้างรายได้ โดยเยาวชนถึงแม้ว่าได้ผ่านการขัดเกลาการทำงานที่พ่อแม่สร้างอาชีพขึ้นมา แต่เห็นว่าอาชีพเช่นนั้น ใช้แรงงานมากและมีความสะดวกสบายน้อยมาก ดังนั้นตัวตนเองเห็นว่ามีความจำเป็นที่ต้องเรียนหนังสือให้มากยิ่งขึ้นดังเห็นได้จากเยาวชนให้ความหมายว่าอยากเรียนหนังสือกะเพราะว่าการเรียนหนังสือมันทำให้เรามีความรู้ มีงานทำที่ดีได้ออนาคตข้างหน้า”²⁰⁸ ซึ่งสอดคล้องกับคนอื่นส่วนใหญ่ว่า “อยากเรียนเพราะว่าจะได้เรียนแล้วมีงานที่ทำดี ๆ แล้วจะได้หาเงินให้พ่อแม่ได้”²⁰⁹ นั้นเป็นการชี้ให้เห็นว่า

²⁰⁵ นางเพ็ญ จันแก้ว อายุ 55 ปี อาชีพทำนา บ้านค้อเหนือ วันที่สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2545

²⁰⁶ แม่อุไร อินทนนท์ อายุ 36 ปี อาชีพทำนาและสวนแห บ้านค้อเหนือ วันที่สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2546.

²⁰⁷ แม่สำลี พิลาวุฒิ อายุ 45 ปี บ้านกล้วย 105 หมู่ 5 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร

²⁰⁸ นาย วันชนะ ขันนั้ไทย บ้านโนนยาง

²⁰⁹ นางสาว ดวงใจ โพธิ์สิงห์ บ้านสำโรง

การขัดเกลาวีธีการทำมาหากินสามารถเอามาใช้เป็นแรงงาน เสริมการทำงานในครัวเรือนของตนเองแค่นั้น หรือแรงงานที่เอาไปใช้เมื่อขาดแคลนซึ่งในแต่ละครอบครัวได้ทำอยู่ แต่ไม่ได้ให้ความหมายในเรื่องความต้องการเป็นอาชีพของผู้ปกครองได้เพราะว่า**"อยู่บ้านสามารถช่วยเหลือพ่อแม่ได้เพราะว่าอาชีพทำนาทำมาตั้งแต่เล็ก ชอบอาชีพค้าขาย เพราะว่าตัวเองชอบอาชีพนี้มานานเป็นอาชีพที่อิสระ"**²¹⁰ ในขณะที่เยาวชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า**"ชอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวเพราะว่ามันไม่ลำบาก แล้วก็มีความมั่นคง"**²¹¹ และได้ขยายความว่า**"ชอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทธรรมดา เพราะว่าเราอยากทำงานสบายๆมากกว่า เพราะว่าไม่ชอบอาชีพทำนามันลำบากอยากเป็นพ่อค้าเพราะชอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทธรรมดาจะสบายๆมากกว่า"**²¹²

ดังนั้นในปัจจุบันการส่งผ่านของการปรับตัวของคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะเยาวชนและเด็ก ให้ความหมายว่าในอาชีพและการปรับตัวที่ขัดแย้งในการบูรณาการค่านิยมของท้องถิ่น โดยเห็นความขัดแย้งได้ชัดกับบรรพบุรุษรุ่นแรก ภายใต้การสนับสนุนนโยบายการผลิตทุนมนุษย์และการสร้างอาชีพให้แก่บุตรโดยคนที่รุ่นที่2(พ่อแม่) เยาวชนเห็นว่าวิธีการสร้างรายได้หรือการทำมาหากินแบบเดิม ไม่สามารถยึดเป็นอาชีพที่แน่นอนได้ ไม่ใช่ทางออกของตนเอง แต่เป็นความหมายของทางออกของพ่อแม่ เป็นการสร้างรายได้มาจากพื้นฐานที่ไม่ได้รับการศึกษา คนที่ไม่สามารถหางานได้ในตลาดที่เป็นทางการทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เห็นได้จากค่านิยมไม่ได้สนับสนุนการบูรณาการในท้องถิ่นของการปรับตัวดังแต่ก่อน เยาวชนในปัจจุบัน ให้ความหมายในค่านิยมของความมั่นคงในชีวิตและความเป็นอิสระของตนเองตามลำดับ ให้ความคิดเห็นว่าการปรับตัวของตนเองปัจจุบันว่า**"สิ่งที่สำคัญในชีวิตคือความสามารถในการแก้ไขให้ถูกต้อง ความสามารถในการคลี่คลายปัญหาในทางปฏิบัติที่เป็นจริงและการค้นหาสิ่งใหม่ในชีวิตมากกว่าอยู่อย่างซ้ำซากโดยเห็นว่าคุณค่าที่สำคัญที่สุดแก่ชีวิตคือชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองที่ต้องดีขึ้น"**²¹³

นั่นคือ กระแสแนวโน้มของเยาวชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวมากกว่า65% ที่คิดเช่นนั้น เห็นว่าควรเข้าสู่การทำงานที่มีรายได้หรือเงินเดือนประจำ เป็นอาชีพที่เกิดขึ้นมาจากตลาดการศึกษาโดยให้ความสำคัญในภาครัฐ การเรียนไปเพื่อประกอบอาชีพของการทำงานราชการในรูปแบบที่สร้างความมั่นคงให้กับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ พยาบาล ทหาร หรืออาชีพรับราชการอื่นๆ เพราะเห็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาในการปรับตัวของพ่อแม่เป็นไปอย่างยากลำบาก ในขณะที่เยาวชนหญิงให้ความหมาย อาชีพเป็นพยาบาล ครู ตำรวจหญิงที่สามารถรับใช้บริการในท้องถิ่นของตนเอง เป็นการสร้างอำนาจและการให้ยอมรับเป็นสำคัญ ในขณะที่เยาวชนจำนวนหนึ่ง ประมาณ 7-10% เห็นว่าควรทำงานที่เป็นอิสระที่เป็นตัวของตนเองโดยเฉพาะการทำงานภาคธุรกิจส่วนตัว เพราะสามารถสร้างรายได้ที่ดี ให้ความคิดเห็นในค่า

²¹⁰ นางสาวพนิดา แสนสุข.บ้านดอนกลาง

²¹¹ นางสาวเทียนทอง ละครราช.บ้านกล้วย

²¹² นางสาวนารี มะปิไซ.บ้านกล้วย

²¹³ เวทีเยาวชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านท่ง"อาชีพและการปรับตัวของเยาวชน".วันที่ 7พฤษภาคม 2546

นิยมที่เกิดขึ้นมา ได้สะท้อนให้เห็นจากการขัดเกลาโดยตรงของการช่วยงานบ้านของเยาวชนที่ผ่านมว่า เส้นทาง การเอาตัวรอดที่เป็นแบบเดิมๆที่พ่อแม่ได้ปฏิบัติอยู่นั้น เป็นการเอาตัวรอดที่อาศัยแรงงานและขึ้นกับสภาพแวดล้อมของสังคมและธรรมชาติของตนเองเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงค่านิยม ต่อการเข้าสู่การทำงานที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ เป็นความต้องการสร้างหลักประกันให้แก่ชีวิตของตนเองที่มั่นคงและมีความปลอดภัยอย่างถาวร เป็นแนวทางหนึ่ง ในขณะที่อีกแนวทางหนึ่งเห็นว่าเป็นไม่ชอบ เพราะว่างานที่พ่อแม่ทำไม่ตรงกับสิ่งที่เราต้องการอยากจะทำ อยากทำงานเกี่ยวกับธุรกิจที่ติดต่อระหว่างประเทศ²¹⁴ หรือการทำงานส่วนตัวไม่ว่าจะเป็น การเย็บผ้า หรือค้าขายสามารถทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น สามารถใช้ชีวิตร่วมกับท้องถิ่นได้ไม่จำเป็นต้องอพยพออกจากบ้านเกิดของตนเอง

คนรุ่นใหม่เห็นความมั่นคงกับชีวิตบนเส้นทางเศรษฐกิจภาครัฐหรือเอกชน

ค่านิยมในจิตสำนึกของเยาวชน มีความพยายามที่จะทำงาน ที่สามารถสร้างอาชีพให้เกิดขึ้นมา มีรายได้อย่าสม่ำเสมอ มีหลักประกันที่มั่นคงและปลอดภัยรวมทั้งในท้องถิ่นให้ความนับหน้าถือตาเป็นหลัก อย่างไรก็ตามค่านิยมที่เกิดขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สร้างให้เกิดความแตกต่างจากอดีตที่คนในรุ่นที่หนึ่ง(ปู่ ย่าตายาย)ใช้ชีวิตที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง โดยผ่านการสนับสนุนการขัดเกลาจากพ่อแม่ของตนเองเป็นสำคัญที่ผลักดันให้ปรับตัวเข้าไปสู่ระบบ

²¹⁴ นางสาวสุชาดา สุวรรณเวทียาวชนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านท่ง"อาชีพและการปรับตัวของเยาวชน".วันที่ 7 พฤษภาคม 2546

ตลาดจากทุนมนุษย์และการแข่งขันกันเองในตลาดแรงงาน ซึ่งแน่นอนว่าส่วนหนึ่งนั้นขาดความสามารถ หรือไม่มีความต้องการในการแข่งขันในตลาดแรงงานได้ยึดอาชีพและแรงงานที่มีกิจการของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งคนอื่นโดยคนในรุ่นที่2 เห็นอนาคตลูกหลานของตนเองที่เกิดขึ้นมาว่า"ถ้าลูกเรียนหนังสือไปบวชหรือหัดกะถ่ายทอดให้อยู่พอว่ามั่นคงจะเป็นงานในร่มรายได้กะตืออยู่ว่าตั้งแต่เขาไปรับมาเอง แล้วรับตัดเสื้อผ้าวอยู่หน้าร้านกะสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ พ่อกะคิดมาตั้งแต่4-5 ปีแล้ว"²¹⁵ ในขณะที่อีกคนอีกจำนวนหนึ่งเป็นพนักงานหรือลูกจ้างทั้งของรัฐและเอกชนไปในที่สุด ในขณะที่คุณค่าหรือความหมายของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมีอยู่ในฐานที่เข้าใจกับตนเองว่าเป็นงานเสริมหรือทะนุบำรุงท้องถิ่นประเพณีไป

การคัดเลือกวัฒนธรรมเอาตัวรอด

ท่ามกลางการเกิดขึ้นมาของความสัมพันธ์ระบบตลาด มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันอย่างมาก ก่อให้เกิดการคัดเลือกวิถีการเอาตัวรอดที่ปรับตัวตามคุณค่าและค่านิยมในระบบตลาด ที่สร้างขึ้นของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ

ช่องทางใหม่ในการระดมทรัพยากร

การใช้ชีวิตและการปรับตัวของคนในพื้นที่ในระบบตลาดคือ วิธีการดิ้นรนในการเอาตัวรอด เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการขาดแคลนทรัพยากรในการนำเอามาใช้ภายในครัวเรือนของตนเอง ที่มาจากการทำนาและอาชีพอย่างอื่นๆในปัจจุบัน จำเป็นที่ต้องพึ่งพาเงินตรามากยิ่งขึ้น สภาพที่เกิดขึ้นมา พยายามหาวิธีการในการเอาเงินมาหมุนต่อการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันภายในครัวเรือน การหมุนเงินไปเรื่อยๆหรือเอาเงินมาลงทุนในการสร้างธุรกิจของตนเองหรือการประกันการยังชีพ เป็นวิธีการปรับตัวแบบใหม่ในการหาทรัพยากรเกิดขึ้นมาบนพื้นฐานของการใช้เครดิต และการหมุนเงินในการสร้างความเป็นไปได้ของการหาทรัพยากรจากระบบตลาด พฤติกรรมของคนในพื้นที่ ค้นพบว่าพึ่งพาเครดิตและการใช้ช่องทางใหม่ในการสร้างหรือดึงทรัพยากรเข้ามาในพื้นที่ เพราะมีพื้นฐานมาจากการปรับตัวที่ขึ้นกับธรรมชาติ เห็นได้จากแนวคิดในการนำเอาเครดิตมาใช้ปัจจุบัน มักให้ความพึ่งพาสถาบันการเงินเครดิตที่เกิดขึ้นมาจากสถาบันตลาด ให้ความเห็นว่า"กะตืออยู่เพราะเขาคิดดอกลง เพื่อแรกเขากะให้ยืม 10,000 บาท แต่เขาบ่มีหลักทรัพย์ บ่มีไรนาไปค้ำประกันตอนนั้นกะเอาง่ายอยู่ แต่เดี๋ยวนี้ผู้ใดบ่มีใบนาเป็นของโตเองเขากะบ่รับ แล้วแม่กะเข้าประกันสังคมน่าเขาก็กั้ทั้งผัวทั้งเมียปีหนึ่งกะดอกลง 4,000 บาทต่อคนแม่กะเป็นสมาชิกตั้งแต่อายุได้ 36 ปี ประมาณ 4 ปีแล้ว ตั้งแต่ก็เขาคิดร้อยละ 12 ต่อปีแต่ว่าแม่กะไปจ่ายก่อนกะได้ลดดอกลงมา ร้อยละ9 บาทต่อปีอยู่กะเลยได้เป็นลูกค้าเกรดเอ กะเลยได้บัตรพิเศษของ ธกส. แม่กะปักป้ายยืมหลายถ้าเอาหลายยามสิจ่ายมันสียากเขา แม่กะมีปัญหาล่วงหน้าท่วมเขาบ่มีข้าวขายไปจ่ายเพิ่นงวดนี้กะบ่ทันได้จ่ายเพราะว่าเดือน เมษายน จ้งสิได้จ่าย"²¹⁶ นั้นเป็นความหมายที่เกิดขึ้นมาว่า คนในพื้นที่ยอมรับว่าธกส. เป็นช่องทางอย่างหนึ่งในการพึ่งพาเครดิตในรูปเงินตรา นอกจากการยืมจากเครือ

²¹⁵ นายปราโมทย์ บาทชาธิย์

²¹⁶ อ่างแล้วแม่มาลา บัวชมภู

ญาติหรือเป็นแรงงานรับจ้างแล้ว ในขณะที่เดียวกันเป็นสถานที่เข้าใจพื้นฐานการสร้างหลักประกันชีวิตให้กับครอบครัวแก่คนในพื้นที่ด้วย พฤติกรรมทางเศรษฐกิจนี้ได้กำหนดให้ใช้สถานการณ์เป็นจริง ในการตัดสินใจที่มีเหตุผลมากยิ่งขึ้นต่อความรับผิดชอบปัญหา มาจากการยืมเงินกู้ เป็นความหมายที่คนในพื้นที่ให้การยอมรับว่า ระบบตลาด มีกฎและกติกาอย่างเคร่งครัดในการกำหนดพฤติกรรมเศรษฐกิจครัวเรือน ให้มีความระมัดระวังและรู้กำลังของตนเองในการใช้เครดิตและเงินตรา หรือการสร้างโอกาสที่เกิดขึ้นมาในชีวิตในการสร้างอาชีพของตนเอง การใช้เครดิตด้านภาคเกษตรกรรมที่ยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น(ปลูกต้นขนุน เลี้ยงวัว หมู)ของครอบครัวหนุ่มสาว

การใช้ช่องว่างของระบบตลาด หากมีความสามารถและกำหนดพฤติกรรมอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างให้เกิดโอกาสแก่ตนเองขึ้นมาว่า "ชกส. กะไต้ยืมมา กะแต่ก็กะยืมมาเฮ็ดสวนหมากมีกะ แต่เดี๋ยวนี้กะไต่ไปแล้วหนากะเหลือแต่เงินยืมทางอื่น กะไต้ยืม ชกส.มา 5 ปี เป็นเงินยาว การที่ไต่ยืมชกส.มากะคืออยู่กะกะไต่มาหมูนอยู่กะกะหมูนแบบคิดว่ากะคืออยู่ที่เพิ่นไต้ยืมไต้ได้ไต้เฮาทำกิจการหมูนภายในครอบครัว กะทำไต้ชีวิตเฮาไต่ดีขึ้นมากะคิดว่ามันดีกะไต่ตั้งแต่ปลูกหมากมีกะ 3-4 ปีที่แล้วถ้าบ่มีเงินกูยืมชกส.มีไต่จะอยู่บ่ไต่ซั่มว่กะไต่เงินกูยืมมาหมูนไต่"²¹⁷ ความคิดเห็นของช่องทางเครดิตสร้างงานแก่ตนเอง ไต่ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาจากคัดเลือกช่องทางการไต่มาเครดิต

²¹⁷ อ่างแล้ว.นายภานุศักดิ์ แสงวงศ์

ในการสร้างกิจกรรมอย่างมีเหตุผล ช่วยให้ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวเปลี่ยนแปลง และ
 ออกจากการดิ้นรนแบบจนตรอกของตนเอง

อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นมากับช่องทางเครดิต ไม่ใช่เป็นปัญหามาจากระบบการเงิน หรือเงื่อนไขที่ไม่เอื้ออำนวย แต่เกิดขึ้นมาจากการเอาเครดิตเหล่านี้มาใช้ในการ
 เส้นทางปรับตัวแบบประเพณีเศรษฐกิจที่เคยปฏิบัติมา อาจสร้างปัญหาที่เกิดขึ้นว่า"ไปยืม
 เงิน ธกส. กับ สหกรณ์ ปีพ.ศ.2542 มันตกเข้าไป 140,000-150,000 บาทตั้งแต่ซื้อแล้วน้ำท่วม
 ทุกปีเลย 3 ปีซ้อนมันกะเลยยาแยะตั้งแต่กินน้ำท่วมจกเทียเนาะกะเลยใจใหญ่ซื้อแล้วแม่กะห
 ยากได้ว่าน้ำมันใกล้กะซื้อไว้มันท่วมทุกปีหลายกะเลยบ่มีเงินใช้หนี้ ธกส. กับ สหกรณ์ เลย
 สาเหตุที่มันท่วมแม่กะบรู้อยู่ซื้อจมนะขึ้นลิบจมาโลด คั้นฝนตกลงมามันกะท่วมโลดเขาจะว่า
 เชื้อนสีขาวต้องปล่อยน้ำออกมันกะมาท่วมทางนาแม่นี้ละแม่กะบรูว่าสีเอ็ดอียังแล้วกะเลยลอง
 ไปขายของอยู่ตลาด ขำมันได้แก้ขัดพอได้กินไปเป็นมือไปแม่กะขายมาตั้งแต่ปีน้ำท่วมแม่กะมา
 ขายเลย ในบ้านนี้กะมีแม่นี้ละไปขายของตลาดผู้เดียว มีอียังกะซื้อกะเก็บไปขาย ตั้งแต่แม่บ
 ไปตลาดจกเทียน้ำท่วมข้าวเหมิดคักจแม่จึงไปขายของอยู่ตลาดส่วนพ่อกะบ่เอ็ดอียังกะมีตั้งแต่
 อยู่ยากับลูกกับหลานนั้นละ"²¹⁸

ดังนั้นการใช้ช่องทางเครดิตหรือใช้ช่องทางใหม่ที่เกิดขึ้นมา ไม่ได้หมายความว่า การจะประสบความสำเร็จได้ หากไม่เข้าใจการปรับตัวเองจากระบบตลาดว่า การใช้เครดิต
 นั้นเหมาะสมกับคนที่มียาชีพที่แน่นอน กล่าวคือ ยาชีพที่สามารถให้เกิดการใช้ความรู้ในการ
 ตลาดต่อการสร้างรายได้ อาศัยความเป็นเหตุผลในการตัดสินใจของการวางแผนที่ดินเองมีอยู่
 มีเป้าหมายสุดท้ายคือ การเพิ่มรายได้ของครอบครัวขึ้นมา อาศัยช่วงเวลาของการใช้แรงงานที่
 มีอยู่ภายในครอบครัว ระบบตลาดได้คัดเลือกคนที่มีแนวคิดและจิตใจทางการค้า การผลิตเพื่อ
 คนส่วนใหญ่ ในขณะที่ช่องทางเครดิตที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในเร็วนี้ เป็นกองทุนหมู่บ้านในเรื่องนี้ได้นำ
 มาใช้ในความหมายว่า " กองทุนหมู่บ้านแม่กะยิมมาซื้อวัวได้ 2 ปีแล้วกะเอ็ดให้ครอบครัวเฮาดี
 ขึ้นอยู่ แม่กะเอาเงินกองทุนมาซื้อ บาทนี้ช่วงสงเงิน เงินมันกะบ่พอกะเลยบ่อยากขายวัวรอให้มัน
 ได้ลูกเสียก่อน แม่กะเลยไปหายืมหม่องอื่นมาอุดล้าพังเงินเฮากะมีอยู่ 10,000 บาท กะเลยไปหา
 ยืมอีก 10,000 บาท วัวเฮากะบ่ต้องขายถ่าเลี้ยงไปอีกปีหนึ่งมันกะสือกแม่แผ่ลูกอีก กะเลยไป
 ยืมเงินมาอีก 10,000 บาท ดอกจิงข่อยหาใช้เฮากะพอไปพอมายู่"²¹⁹ นั้นเป็นการใช้ช่อง
 ทางเครดิตต่อการสร้างรายได้ของตนเองให้เพิ่มขึ้นมา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้มีการ
 ปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดอย่างมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ช่องทางเครดิตที่เข้ามา ทำให้คนในพื้นที่
 ปรับตนเองเข้าสู่พื้นฐานระบบตลาดที่พยายามคิดในวิธีการที่นำเอาเครดิตมาใช้ต่อการสร้างกิจ
 กรรมในอาชีพของตนเอง ขยายกิจการของตนเองให้มีความมั่นคง พฤติกรรมที่นำเอาเครดิตมา
 ใช้ แสดงให้เห็นว่าระบบตลาดได้ขัดเกลาคคนในพื้นที่ไปในตัว ให้ยกเลิกวิธีคิดแบบประเพณี
 เศรษฐกิจว่าไม่มีความคุ้มค่า และต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างมีจำกัด ภายใต้การคัดเลือกข้อมูล

²¹⁸ อ่างแล้ว.แม่นิยม พิลาวุฒิ

²¹⁹ อ่างแล้ว.แม่อุทัย อินทนนท์

ของตนเองมาแล้ว จากประสบการณ์ในการตัดสินใจต่อการสร้างพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีเหตุผลของครัวเรือน

อาชีพเลี้ยงวัวเป็นการปรับตัวที่มีขนาดมากที่สุดอาชีพหนึ่ง

ดังเห็นได้จากความหมายของคนอื่นๆที่มีประสบการณ์เช่นเดียวกัน แต่ขาดความเข้าใจในกิจกรรม และความสามารถในการหมุนเงิน ได้ทำให้เกิดการช่องทางเครดิตใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างมีอุปสรรค ดังการบอกเล่าให้เราฟังว่า"กองทุนหมู่บ้านกะมีความหมายอยู่ แต่ว่าพอกะบ่ได้เอาดอก เพราะว่าพ่อย่านเป็นหนี้หลาย แล้วชาวบ้านที่ยืมมากะเอาไปเอ็ดแนวอื่น แล้วมันเอ็ดบ่ได้กะเลยเสียไป มันขายไปกะได้หน้อยบ่พอทุน พวกซื้อวัว ซื้อควาย มาเลี้ยง แต่ว่าการส่งคืนมันจ้อ ระเบียบพอที่วัว ควายสีใหญ่บ่พอขายได้กำไร กะเลยเป็นหนี้เพิ่มขึ้น สมมติว่ายืมเงินมาหมื่นหนึ่ง มาเลี้ยงบ่ทันได้ลูก ปดกกำหนดที่สีส่งคืน วัวมันถูก มาขายได้หว่าง 7-8 พันบาทกะมี กะเลยขาดทุนพ่องดอกมาทบต้นอีก ผู้ล้งคนขายวัวก่อนกะมี แล้วกะเอาเงินไปใช้แนวใหม่ พอสีเก็บเงินคืนกะไปยืมผู้อื่นมาใช้ กะต้องเสียดอกเบี้ยให้เขา กะเลยเป็นหนี้ยู่คือเก่า ผู้ที่ยืมเงินทุนหมู่บ้านมาประสบผลสำเร็จกะมี เขากะซื้อวัวมาแต่ว่าบ่เลี้ยงกะมี เลี้ยงอาทิด้ยสอง อาทิด้ยกะขาย ได้กำไรพันสองพันกะเอาช่วงมันมีราคา ขายไปขายมากะเลยมีเงินหลาย เทื่อสิครบปีชะเจ้ากะมีเงินหลายหมื่นกะเลยได้ส่งดอกส่งต้น บ่ได้เป็นหนี้"²²⁰

ช่องทางเครดิตใหม่ที่เกิดขึ้นต่อการนำมาใช้ ได้สนับสนุนการทำงานที่ทำตามคนอื่นๆ โดยจำเป็นต้องมีพื้นฐานในอาชีพนี้และมีเครือข่ายทางธุรกิจของตนเองจึงสามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นการติดตามพฤติกรรมของผู้อื่น โดยไม่เข้าใจภาวะการณ์ของระบบตลาด ก็นำมาสู่การเพิ่มหนี้สินของตนเองด้านหนึ่ง ในขณะที่เครดิตแบบนี้จำเป็นที่ต้องมี

²²⁰ อ่างแล้ว.นายทองใบ ศาลาสุข

ความสามารถต่อการหมุนเงินให้สอดคล้องกับเวลา ไม่เช่นนั้นจะสร้างปัญหาที่เกิดขึ้น กลายเป็นว่าช่องทางใหม่ ได้สร้างหนี้สินให้เกิดขึ้นมาอีก หากพฤติกรรมทางความคิดและการปฏิบัติยังเหมือนในอดีตที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามช่องทางเครดิตในการระดมทรัพยากร ได้สร้างให้คนจำนวนหนึ่งมีความสามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาด โดยเฉพาะคนที่มีหัวคิดในระบบการค้าขายหรือการปรับตัวที่มั่นคง ดังเช่น การเลี้ยงวัว ในความหมายนี้เหมาะสมกับคนที่มีจิตวิญญาณในระบบตลาด จึงสามารถที่จะใช้ช่องทางเครดิตมาจากสถาบันตลาด ต้องเป็นคนที่กล้าคิดในเรื่องที่คนอื่นไม่เคยทำมาในสังคมตนเอง ในขณะที่เดียวกันมีพื้นฐานมาจากการขัดเกลาจากการค้าขายมาก่อน และยึดมั่นต่อการทำงานเพื่อบรรลุกิจกรรมของตนเอง ไม่พึ่งพาระบบธรรมชาติ เห็นได้จากการสร้างรายได้เกิดขึ้นมาว่า "แม้ว่ากะมีความหมายกับแม่อยู่กะได้ ซอยชีวิตแม่อยู่หว่างน้ำท่วม แม่กะได้ยืม 13,000 บาท แบบว่าหมู่บ้านเฮมีอยู่ 100 กว่าครอบครัวมันกะเลยปัดให้ลายแม่ยืมแล้วกะส่งคืนเหม็ดแล้วกำลังทำเรื่องยืมใหม่ เริ่มแรกที่แม่ยืมมาซื้อถ่าน กะสอบละ 320 บาท สมมุติว่าขายได้ท่อนั้นท่อนี้แม่สืพยายามรวบรวมไว้เพื่อเขาเรียกเอาคืน แม่กะซื้อถ่านมา 50 กว่าสอบแล้วกะขายมือละสอบจนขายเหม็ดแล้วมีเงินส่งคืน"²²¹ โดยในเรื่องนี้ได้รับการยืนยันจากเพื่อนบ้านในเครือข่ายที่ประกอบกิจกรรมแบบนี้ว่า "พ่อกะได้ยืมอยู่กะยืมปีนี้ละยืม 20,000 บาท กะเอามาลงทุนซื้อของขายในบ้าน แม่กะเว้ากับพ่ออยู่ใส่เงิน 20,000 บาทที่ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านมันได้อียังแน่ พ่อกะบอกว่ามันจักมีอียังแน่มันกะอยู่ในร้านเฮนี้หละ กะตื้ออยู่เฮกะได้ซอยแก้ขัดเวลาเฮทุกซั่วยาก จังพ่อใหญ่พวกที่เฮมีเวลาเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เฮกะได้กำไรอยู่เดี๋ยวนี้เพิ่นกะได้ขายใช้คืนแล้วกะได้กำไรแล้วกะได้เลี้ยงลูกวัว ควาย มันอีกเพิ่มไปเรื่อย"²²²

ทั้งหมดในแนวคิดของการกำกับการใช้เครดิต อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของระบบตลาดเป็นสำคัญ เป็นการปรับตัวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่รอคอยการคาดหวังจากการลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ขึ้นอยู่กับพลังธรรมชาติที่ไร้จัดตั้ง เน้นการแข่งขันแก่ตนเองในการได้มาทรัพยากร คือการพยายามหาช่องทางของตนเองที่ตนเองมีกลุ่มทางสังคมขึ้นมา ใช้ช่องทางข้อมูลในการประกันความผิดพลาด หรือการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจในการลดความเสี่ยงต่างๆ ในเรื่องนี้เห็นได้จากพฤติกรรมการใช้เครดิตที่มีดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าไปสู่กิจกรรมที่สามารถสร้างงานได้อย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน สามารถเป็นช่องทางที่บรรลุในการได้มาทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นไปในที่สุด คนกลุ่มนี้สามารถส่งคืนได้อย่างสม่ำเสมอ สามารถปรับตัวเองเข้าสู่ระบบตลาดได้ การเลี้ยงวัวเช่นเดียวกันให้ความหมายที่ไม่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลแล้วต่างมีวิธีการและประสบการณ์ของตนเองที่ไม่เหมือนใคร

อย่างไรก็ตามช่องทางในการระดมทรัพยากรใหม่สำหรับประเพณีเศรษฐกิจ ให้ความหมายในแง่ของการบรรลุการได้มาเครดิตง่าย แต่ไม่ได้กำกับพฤติกรรมความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ว่า "กองทุนหมู่บ้านแม่กะได้ยืมอยู่กะยืมมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการเอ็ดไร่นานี้หละ แม่กะ

²²¹ อ่างแล้วแม่เพญ จันแก้ว

²²² อ่างแล้วแม่นอ พิลาวุฒิ

ยืมเงินมา 10,000 บาทกะยืมมาได้ 1 ปีแล้ว กะใกล้สืได้เสียดอกคิ่นเขาแล้วมันกะตื้ออยู่ได้เสียดอกเดือนละร้อยบาทต่อเดือน”²²³ เป็นความหมายของการเข้าใกล้แหล่งที่มาของทรัพยากรง่าย แต่ไม่มีการควบคุมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นมา แม้ว่าประเพณีเศรษฐกิจเหล่านี้พยายามควบคุมการทำงานที่ขึ้นกับตนเองเช่น”กองทุนหมู่บ้านกะมีความหมายต่อครอบครัวอยู่เพราะว่าแม่กะได้ยืมเงินล้านมาลงทุนคือกันแม่กะยืมมาลงทุนเฮ็ดข้าวนาบึง พอขายข้าวได้แม่กะว่าจั่งสิเอาไปส่งพื้นเพราะว่าหย่านใช้เงินพื้นเหม็ด แม่กะยืมมา 10,000 บาท กะเอามาซื้อปุ๋ย ชื้อน้ำมัน จั่งสิหละกะฟั่งได้ยืมปีนี้เพราะว่าเขากัสมิมาให้ แล้วดอกกะเสียบ่แพงร้อยละ 1 บาท ต่อปี”²²⁴ การกำหนดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และสร้างความสามารถในการเข้าสู่ระบบตลาด พื้นฐานวิธีคิดและการควบคุมทรัพยากรแบบนี้ ยังเป็นเรื่องที่ยากลำบากในสภาพการทำงานปลูกข้าวในลุ่มน้ำชีและภาวะการณ์ของระบบตลาดที่เป็นอยู่ ดังนั้นผลลัพธ์ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจสร้างความเสี่ยงอยู่ต่อการสร้างหรือหาทรัพยากรแก่ตนเอง นั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันของวิธีคิดและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแบบเก่าอยู่ ไม่สามารถปรับตนเองได้ในการบรรลุการได้มาทรัพยากรในระบบตลาดที่มีทางเลือกที่ดีว่าแก่กลุ่มคนเหล่านี้

แม้ว่าบทบาทของความช่วยเหลือของความเป็นคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบกว้างนั้นได้ลดบทบาทลงไป โดยเฉพาะเครือข่ายที่เกิดขึ้น มาจากความเห็นอกเห็นใจทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันระบบตลาดได้สร้างให้เกิดช่องทางใหม่ของการให้และการกระจายใหม่ในปัจจุบัน มาจากหน้าที่ของภาครัฐที่ลงมาสนับสนุนในการให้ความช่วยเหลือดูแลแทนที่จะให้เกิดความช่วยเหลือภายในตนเองอย่างเดียวเหมือนในอดีต อันเป็นความหมายที่รัฐต้องการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ ในขณะที่สภาพของครอบครัว เผชิญปัญหาร่วมกันการจะพึ่งพากันเหมือนกันในอดีต มีข้อจำกัดสำหรับประเพณีเศรษฐกิจ เพราะว่ามีข้อจำกัดทางทรัพยากรและใช้เงินตราเป็นหลักด้วย ดังเห็นได้จากหน้าที่ของช่องทางใหม่ว่า” จั่งน้ำท่วมกรมพัฒนาการเกษตรเขากะเข้ามาชอยแจกพันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ บ่มัณสีได้2-3 ปีแล้วบ่ที่เขามาแจก ปีกลายแม่กะได้ข้าวจำวมะลิ 2 สอบ ข้าวนาบึงผู้ละกะสอบต่อล้ง ปีนี้ได้ข้าวปลูกข้าวเหนียวผู้ละ 1 สอบ แต่ว่าเขากะมาแจกช่วงเก็บเกี่ยวแล้ว อย่างอื่นกะมีในผักกะมี ผักกาด ผักชี ม่ามา ข้าวสาร ปลากระป๋อง เขากะจัดเป็นชุดคั้นน่าน้ำท่วมเฮากะไปรับนำผู้ใหญ่บ้าน แต่ว่าน้ำท่วมรัฐบาลสืชอยกะลงนำหมูอยู่กะลงไป 30 ไร่ แล้วแต่สืได้แม่กะเบ็งอยู่”²²⁵

การปรับตัวที่ยากลำบากในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญ ทำให้การช่วยเหลือในพื้นที่ตนเองมีความยากลำบากมากยิ่งขึ้น ภาครัฐกลายเป็นช่องทางใหม่ในการระดมให้ความช่วยเหลือทรัพยากรในช่วงระยะสั้น และการแนะนำในสิ่งที่ตนเองสามารถ ทำได้ทำให้ชาวบ้านมีเครือข่ายใหม่เกิดขึ้นมา ภายหลังเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมเป็นเวลา3ปีมาแล้ว และในเวลาเดียวกันได้มีความรู้ คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ในการสร้างรายได้แก่ตนเอง สำหรับ

²²³ นางเพ็ญ จันแก้ว.อายุ55ปี.อาชีพทำนา.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2545

²²⁴ นางอุไร อินทนนท์อายุ55ปี.อาชีพทำนา.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 13มกราคม 2546

²²⁵ อ่างแล้วแม่ทองลา แทนกุดเรือ

ครอบครัวที่มีความต้องการเข้าสู่ระบบตลาด บทบาทและหน้าที่ของผู้นำในท้องถิ่นตนเอง มีส่วนในการสร้างและวางช่องทางในการระดมทรัพยากรของการเข้าสู่ตลาดอย่างมีเหตุผลด้วย หากการทำงาน ได้ผ่านการริเริ่มมาจากจิตสำนึกและความคิดในปัญหาร่วมกัน สามารถทำให้เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนในพื้นที่ด้วย ดังเช่น"อบต.กะมีความหมายอยู่ อยู่บ้านกะเป็น อบต. 2 คน กะชื่อว่า นายทวี สุตามาตร นายคำสูง แจ่มสุข เพ็ญกะสิเฮ็ดส่วนรวมสะมาก กว่ากะบ่ได้เจาะจงว่าสิเฮ็ดช้อยผู้ได้เป็นพิเศษ จังเพ็ญกะเอาถนนมาให้หมู่บ้านไปมาได้สะดวก บ่คือตั้งแต่เก่า เพ็ญกะจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ให้หมู่บ้าน แล้วกะเฮ็ดปุ๋ยหมักชีวภาพ เพ็ญบ่ได้เจาะจงว่าสิช้อยไฟเป็นพิเศษเพ็ญกะจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์มา 3 ปีแล้ว แต่ว่ากลุ่มปุ๋ยชีวภาพเพิ่งมาเฮ็ดปีนี้พวกที่เฮ็ดปุ๋ยกะได้เอาใส่มาแล้ว"²²⁶ หรือบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับในการทำงานที่ไม่ได้หวังอะไร แต่ต้องการให้เกิดมีรายได้และมีอาชีพขึ้นมาในพื้นที่ตนเองว่า"อบต. กะคืออยู่กะ เลากะเป็นคนที่ดีช้อยเหลือหมู่บ้านอยู่กะ ผู้ได้เดือดร้อนกะไปปรึกษาเลาได้ แล้วเลากะมาแนะนำปลูกของ กะว่าเกษตรเอาต้นกล้วยมาใส่กะได้คำแนะนำจากเพ็ญเขามาลงต้นกล้วยใส่ตอนนี้กะมีกล้วยนำกะกล้วยหอมทอง อบต.อยู่บ้านเฮากะมี 2 คนแต่ว่ากะได้รับความช้อยเหลือจากผู้เดียวชื่อว่า อบต. นายทวี อุทามาส แต่ว่าอีกผู้หนึ่งกะบ่สู้งานกะเจ้าแหล่กะ กะเจ้าอาจปรึกษากันกะบ่ฮู้แต่ว่าส่วนมาเฮากะคลุกคลีอยู่กับแต่ผู้นี้แล้วเวลาที่ว่ามีความเดือดร้อนอียังกะปรึกษาได้อยู่การเอ็ดงานของเฮากะเอ็ดไ้เฮาดีขึ้น กะอย่างเลาพาเฮ็ดปุ๋ยชีวภาพ กะพาหมู่กะเกษตรกรเฮ็ดปุ๋ยขึ้นมามีความคิดคืออยู่กะกะได้ช้อยขึ้นมาอยู่กะเพ็ญกะได้เป็นมา 2 ปีนี้หละ"²²⁷

การเกิดช่องทางใหม่ และการพังทลายของช่องทางเก่า เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ ที่เผชิญปัญหาการปรับตัวเองเข้าสู่ระบบตลาดว่า มีความสามารถอย่างไรที่จะสนับสนุนให้เกิดการสร้างทรัพยากรขึ้นมาได้ ในขณะที่เดียวกันหากเผชิญปัญหาเข้าสู่ระบบตลาด พยายามใช้โครงสร้างใหม่ที่เกิดขึ้นมาจากระบบตลาด เอื้อประโยชน์แก่ตนเอง ในรูปของการจัดแนวคิดและการจัดตั้งองค์กรขึ้นมา การระดมช่องทางของการได้มาทรัพยากร ซึ่งเกิดขึ้นมาในรูปแบบที่หลากหลาย ทำให้เกิดการบรรลุได้

ระบบตลาดเป็น การประกอบกิจกรรมส่วนตัวที่มีความแตกต่างจากสังคมประเพณี กล่าวคือ ต้องสร้างความเป็นส่วนตัวต่อการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ที่ไร้กำกับจากธรรมชาติ ดังนั้นตำแหน่งและบทบาทของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ ได้เผชิญปัญหาในการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาด ด้านหนึ่งได้ยืนอยู่บนพื้นฐานประเพณีเศรษฐกิจ ในขณะที่อีกด้านหนึ่งได้อาศัยความสามารถของตนเองสร้างกิจการให้เกิดขึ้นมา ความสำเร็จเหล่านี้มาจากเครือข่ายและความสัมพันธ์แรงงานที่เป็นแบบส่วนตัว

²²⁶ อ้างแล้วนายปราโมทย์ บาทชาธิย

²²⁷ อ้างแล้วนายภานุศักดิ์ แสงวงศ์

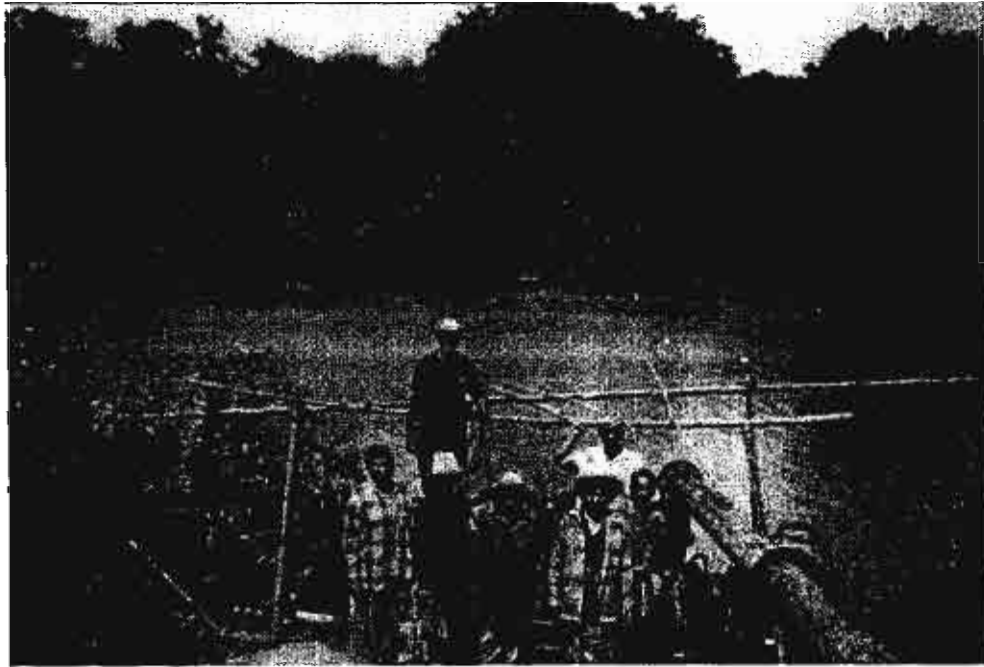
การทำนาปรังเป็นรูปแบบอนุรักษ์ของการหารายได้ที่ไม่เป็นทางการของบ้านค้อเหนือ

เครือข่ายธุรกิจ

เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระบบตลาด ที่พยายามปรับตัวในเงื่อนไขใหม่ ในการสร้างช่องทางการทำมาหากิน โดยบรรลุกิจกรรมของตนเองขึ้นมาก่อน ซึ่งอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ในการร่วมมือทางกิจกรรมเศรษฐกิจอย่างแนบแน่น การรวมตัวเป็นกลุ่มในเครือข่าย เป็นการร่วมกันในการทำงาน เพื่อได้มาทรัพยากร มีกฎและกติกาในการควบคุมอย่างเคร่งครัดหรือมีจริยธรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างความไว้วางใจและความเชื่อถือต่อกันและกัน ในเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นมาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋มที่ผ่านมาก่อนการเข้ามาสู่การใช้ธรรมเนียมปฏิบัติใหม่ เช่นการเกิดขึ้นมาของ"กลุ่มพ่อกะมีกะกลุ่มครองน้ำเป็นกลุ่มที่เอ็ดนา นาปังกับนาปี คือว่าเป็นกลุ่มที่ว่ายามเฮาอยากเอ็ดนาเฮากะจับกลุ่มกันครับ ว่าเฮาสีเอน้ำจั่งชี้ว่าสีเอ็ดปัสเอนาปว่ารวมกัว่ามีจักคนแล้วกะรวมกลุ่มกันเฉพาะกลุ่มของผมี 12 คน กะเมิดครองนี้กะเข้ากลุ่มเดียวกันหละครับกะมีคนเกือบ 200 กลุ่มผมี กะพ่อใหญ่ เกียม พ่อใหญ่ พัน รังสันดี พ่อใหญ่เหลา แล้วอย่างพ่อใหญ่บินเป็นกลุ่มเดียวกัน ฮ่าเทียบกะไปนอนนากันฮ่อข้าวฮ่อน้ำ ไปนอนเผ่านากันเวลาสูบน้ำเขานา กลุ่มผมีกะบ่เคยทะเลาะกันเบาะแว้งกันในกลุ่มครั้งแต่ว่ากลุ่มกะมีคนกลางเดียนนี้กะเอ็ดไว้อยู่ครับ เพราะว่าผู้กลางนี้กะเป็นผู้ที่ว่าเล่นขนานาฮอหยังจั้งชี้ กะตั้งเป็นผู้เป็นหัวหน้าหลังเทียบน้ำบ่พอผู้นี้กะต้องไป เพ็นกะชื่อว่าเกียม นครราช มีปัญหาฮอหยังในกลุ่มเพ็นหละกะเพ็นหละเป็นผู้แก้เพ็นอายุ 61ปีที่ว่าเอาเพ็นมาเป็นหัวหน้ากะว่า

เครือข่ายการจัดการบริหารทรัพยากรน้ำของพ่อบัวผัน ศรีวิเศษ

เพิ่มเป็นคนที่มีความยุติธรรมแทน เบื้องจากการกระทำว่าเพิ่มเคยไปทำมา ว่าไปเห็ดนำหมูนัน เป็นจิ้งจกอยู่ กะว่าเคยเห็ดถนนหนทางนำกันอยู่กะไปมานำกันดูมันกะเลยรู้จักใจกัน ว่าผู้นี้เป็นแบบนี้กะครบกับมาแต่โดนแล้วครับกะตั้งแต่มายู่บ้านนี้หะครบเกือบ 20 กั้วปีแล้ว”²²⁸

รูปแบบความสัมพันธ์บนพื้นฐานของคนในพื้นที่ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการในการกระจายทรัพยากรร่วมกันในการเพาะปลูก โดยมีคนกลางเป็นหัวหน้า มีอำนาจในการกระจายทรัพยากรร่วมกันแก่สมาชิก ซึ่งพื้นฐานที่สำคัญมาจากการสร้างความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือต่อการให้ทรัพยากรน้ำแก่สมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญในกฎและกติกา ที่คอยประสานกับทุกกลุ่มที่มีสมาชิกในการใช้น้ำ เพื่อให้ทุกคนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันมีความยุติธรรมของการกระจายทรัพยากรร่วมกัน วิธีการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ่งเกิดขึ้นมานานแล้ว เพื่อช่วยให้คนที่ใช้น้ำในช่วงฤดูกาลสามารถมีน้ำได้ และเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดเครือข่ายของผู้ใช้น้ำร่วมกัน ซึ่งเป็นข้อดีอย่างมาก ได้วางกฎและกติกาต่างๆไว้ โดยเกิดขึ้นมาจากพื้นฐานปัญหาของตนเอง ไม่มีสมาชิกใหม่เพราะถ่ายทอดกันในมรดกอาชีพ หรือการเกิดขึ้นมาบนพื้นฐานของเครือข่ายแบบประเพณีการแก่ขวด เป็นการผูกกำลังของครอบครัวที่เป็นชุมชนเดียวกัน ซึ่งมีตัวอย่างในการสร้างความสำเร็จ และสร้างคนรวยใหม่ในพื้นที่ เมื่อใช้การประสานงานของประสพการณ์จากวิถีชีวิตเก่า และการจัดการควบคุมทรัพยากรแบบใหม่ว่า “ตอนน้อยๆกะเคยไปแก่ขวดน้ำเพิ่มอยู่ แต่กะเขาไปเห็ดงานอยู่ตะวันออก แล้วกะขึ้นมายุ่งบ้านก่อนสิมารวมกลุ่มกันลงทุนแก่ขวดพ่อกะเห็ดนาชื่อๆ กะลำบากหลาย นอนอยู่หน้าเห็นพ่อใหญ่สาเห็นมีขวดสองสามมือเพิ่มได้

²²⁸ นายบัวผัน ศรีวิเศษ.อายุ63ปี.อาชีพทำสวน ทำนา.บ้านค้อเหนือ.วันที่สัมภาษณ์ 26ธันวาคม 2545

เงินสี่พันมาจ้างคนดำนา กะเลยคิดว่าถ้ามีขวดคือสีดี แต่กะปมีเงินลงทุน พอตีมีเงินล้านมา เขาให้มาสองหมื่น มันกะบ่พอค่าขวด กะเลยไปหาหมู่ชุมเตี้ยว่ามี พ่อหวัง พ่อเรือง พ่อเชียงน้อยสี่คนถามกันว่าถ้าได้เงินสิพากันเอาไปเฮ็ดหยัง ถ้าใช้มันกะสิเบ็ดชื่อๆ เอามาลงทุนซื้อขวดดีกว่า ชุมหมู่กะเห็นดีนำ กะเลยไปหาข้อมูลกับพ่อใหญ่สาพ่อใหญ่มอนผู้เพิ่นมีขวด ว่าสิไปซื้ออันใดหม่องได้มันแจ่งถูกแจ่งประหยัด ก็เลยได้ขวดมาเฮ็ดเอง เป็นเงิน 30,000 บาท แล้วกะต่อเรือใหม่สองลำ 10,000 บาท ค่าถั่งน้ำแข็ง ค่าดาซัง ค่ากระบุงตระกร้า เบ็ดกันคนละ สองหมื่นกว่า ไปยุ่นำคนมีขวดเขาเห็นปัญหาของเขาว่าเขามีค่าใช้จ่ายค่าของค่าดูแลรักษาหลายโหด เขาเฮ็ดเป็นหุ่นหารกันสี่ทุกอย่าง ค่ากระดาซังค่าถั่งกะหาร ค่าเหล้าค่าน้ำแข็งเขียนลงเบ็ด ค่าขายปลาใหญ่กะแบ่งสี่ส่วน ได้มาห้าหกพันหมื่นหนึ่งกะแบ่งกันแล้วจืดใหม่ กะคือสองสามมือแบ่งเงินกันเทื่อหนึ่งยามไปต้องไปกันเฮื่อนละสองคนกะพอตีเป็นแปด แก่ขวดได้พอตีน้อยกว่านี้แก่บ่ได้แก่ขวดงานหนัก หนาวหลายยามดำนาน้ำลึกๆยามกลางคืนต้องกินเหล้าขาวก่อนแจ่งบ่เป็นตะคริว ถ้ามีคนขอไปนำกะให้ไป ยามนั้นกะแบ่งกันเป็นหัว ปลาน้อยเฮ็ดสั้มขายบ้านค้อบ้านผือได้มี้อละสามสี่ร้อยไปหม่องที่เคยไปหาข้าวแต่ก่อนนั้นละเขามักปลากบ้านเฮาแจ่งโคกะขายได้ให้บักอ้อยไปขายนำแม่ปลาใหญ่รวมกันขายแบ่งสี่ เดือนแรกไปแทบทุกมือ ต้องกินเหล้าให้เส้นสายบ่ดั่งทุกมือคือกัน เดือนเตี้ยมีเงินจ่ายคืน กะได้จ้างกลองยาวแห่ช้างม้าบิรวารไปให้เจ้าปู่ เพราะได้บนเพิ่นไว้แต่มี้อแรก พอลงขวดมี้อแรกกะฮู้แล้วว่าเจ้าปู่ให้เป็นหนี้เขาโดน ลงบาดแรกได้ปลามาร้อยกิโล ได้ปลาโดมานำ เลยเชื่อเพิ่นคักว่าเพิ่นรับบน"²²⁹ การนำเอาระบบบัญชีมาบันทึกเพื่อให้เห็นกระแสการหมุนเวียนของทรัพยากรภายในกลุ่มของตนเองเพื่อที่จะทำการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผลมากที่สุดในช่วงจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่

ในขณะที่เกิดกลุ่มที่มาจากการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาด เช่น กลุ่มเย็บผ้าอันเป็นเครือข่ายอาชีพในปัจจุบัน ดังเห็นได้ว่า"พ่อที่มาเฮ็ดงานนำกันแต่ว่าแยกกันเฮ็ดเวลาเฮ็ดเสร็จแล้วกะเอามารวมกันไว้บ้านพ่อแล้วเพิ่นกะมารับเอาอยู่บ้านพ่อ ผู้ที่เฮ็ดนำกะมี บ้านเมียดชื่อว่าบาน บ้านค้อเหนือแม่แปลง บ้านค้อใต้ แม่จี แม่ลีย บ้านผือแม่จิม แม่สวย บ้านกล้วยแม่บน บ้านดอนกลางกะพ่อนี้หละ กะเฮ็ดมาได้3-4 ปีแล้วที่รวมกลุ่มกัน"²³⁰

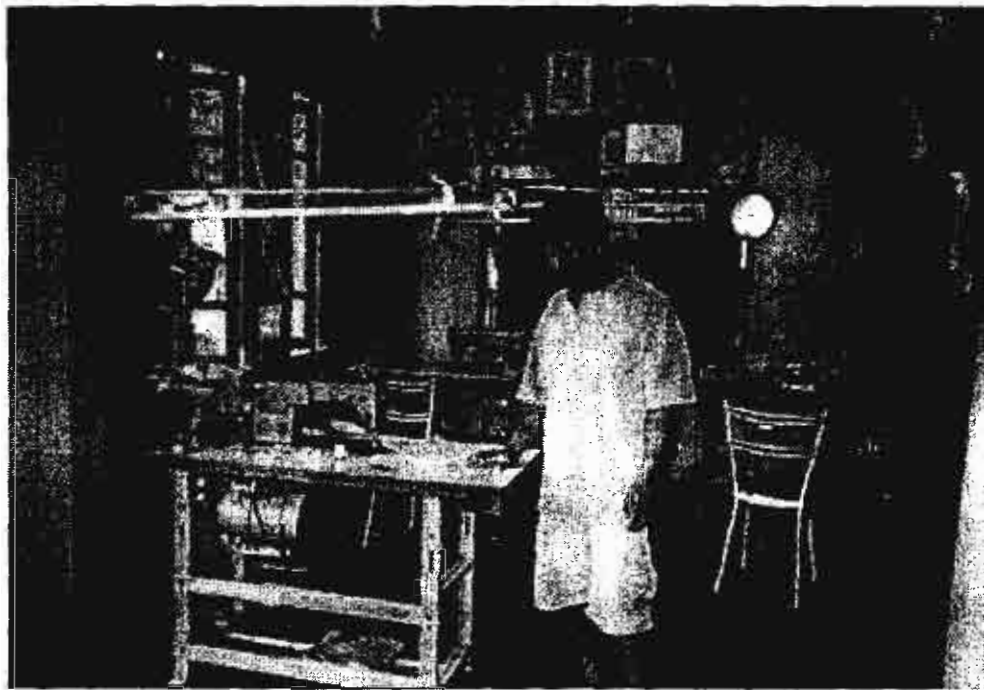
สาเหตุของการเกิดขึ้นมาของกลุ่ม เพื่อสร้างหลักประกันในรายได้ในรูปของเงินตราเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันมีความต้องการของตลาด ดังนั้นกลุ่มนี้มีภารกิจที่สำคัญคือการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นมากับตนเอง เพื่อสร้างความสามารถในการประกันการผลิตที่สอดคล้องกับปริมาณและเวลา เห็นได้จากแนวคิดในการทำงานเครือข่ายที่ว่า "การเลือกมาทำงานนำส่วนมากกะสิเป็นปากต่อปาก ส่วนมากเขากะสิมาหาเฮาเองเพราะว่าคนในหมู่บ้านกะสิบอก ว่าหม่องนั้นหม่องนี้เขาจ้างเย็บผ้ารายได้ แล้วเขากะมาติดต่อเอง ส่วนมากกะบ่ขอยเลือกดอก เพราะว่าเขากล้ามาของงานเฮ็ดแสดงว่าเขากะมีฝีมือในการเย็บผ้าคือกัน แล้วกะขอยเหลือกันไป ถ้ามีคนบ่เป็นพ่อกะหัดให้พ่อกะขอยเหลือกันคนบ้านเดียวกันพ่อกะขอยให้เขาปรับปรุงมา

²²⁹ พ่อผอง บุญสงค์ และวงแก่ขวด วันที่ สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม พ.ศ.2545

²³⁰ อ่างแล้ว นายปราโมทย์ บาทชาธิย

เรื่อยๆส่วนมากดีขึ้น ฟอกะเฮ็ดจั่งสิมา 5-6 ปีแล้ว"²³¹ งานของกลุ่มนี้คือการสนับสนุนกิจกรรมของตนเองให้เกิดขึ้นมาในการสร้างรายได้ สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มต้องพยายามทำงาน

ตัวกลางเครือข่ายสัญญาซื้อขายเย็บผ้าของนายปราโมทย์ บาทชาธิย์

ให้ได้ตามเวลา และสอดคล้องกับคุณภาพของผู้ส่งสินค้าเป็นสำคัญ ไม่เช่นนั้นแล้วอาจเกิดปัญหาที่เกิดขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นการไม่ได้รับเงินตามเวลาหรือการสร้างความน่าเชื่อถือ เห็นได้จากการเผชิญปัญหาที่ผ่านมาว่า " งานที่เฮ็ดบ่สบายกะคือเวลาเฮาเฮ็ดงานเย็บผ้าแล้วเฮาส่งไปแล้วบ่ผ่านมันได้กับมาแก้ กะเฮ็ดให้เฮาบ่สบายเพราะว่าเฮาขาดรายได้บ่ได้เฮ็ดอย่างอื่นเพราะการเอามาแก้กะบ่ได้เงิน เพราะว่าเฮาเฮ็ดไปผิตเฮาต้องแก้ไขเอง การแก้ไขมันกะอยู่เพราะว่าเฮ็ดงานส่วนหลายบ่รู้ว่าไฟเฮ็ดมาผิตแน่เพราะว่ามันเฮ็ดหลายคน แล้วต้องเฮ็ดให้มันทันกะเลยต้องเฮ็ดเร็วมันกะเลยผิต"²³²

ในปัจจุบันเครือข่ายทางธุรกิจในพื้นที่ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาในความสัมพันธ์ของสัญญาซื้อขายที่ไม่เป็นทางการหรือแรงงานรับจ้าง การประกอบกิจกรรมในรูปของเครือข่ายแบบนี้ เป็นผลมาจากความสำเร็จที่เข้าสู่ระบบตลาดที่จำเป็น ที่ต้องจ้างงานขึ้นมาในการประกอบ

²³¹ อ่างแล้ว.นายปราโมทย์ บาทชาธิย์

²³² อ่างแล้ว

กิจกรรมของตนเอง เห็นได้จากการยืนยันว่า"อาชีพที่สร้างรายได้ดีกะอาชีพนี้แหละกะ ชาวบ้านเพิ่นกะเอ็ดกันเกือบทุกหลังคาเรือน คือว่าผู้ตักกะตากไปผู้แล้กะแล้ไป เจ้าของเพิ่นผู้เอ็ดกะบ่ถึงกับว่ารวยดอกกะกะพอได้กินกะว่าเพิ่นแบ่งไฮ้กับพวกไทยบ้านไปแหนด เพิ่นกะได้กำไร บ่หลายเพิ่นว่าเพิ่นได้ต้อยตันละ 2,000กั้ว อาทิตยหนึ่งเพิ่นสิได้ต้อย 3-4 ตัน หักจากต้นทุนเพิ่นสิได้กำไรอยู่ตันละ 2,000 เพิ่นว่าไฮ้ฟ้ง ต้นทุนตั้งแต่ซื้อหนึ่งกะ 7,000 เพิ่นว่าดลละ 7 บาท แล้วเพิ่นกะมาจ้างแล้ แล้ดลละบาท แล้วบัดนี้มาจ้างตากอีก 400 จ้างกั๊อีก 100 หนึ่ง"²³³ เครือข่ายแบบนี้ เน้นการสนับสนุนแรงงานในการบรรลุเป้าหมายของแผนการทางธุรกิจของตนเอง ใช้ค่านิยมแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบการว่าจ้าง การเกิดขึ้นมาของเครือข่ายธุรกิจเป็นการรวมตัวกันของตัวแทนครอบครัวและธุรกิจในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องปรากฏขึ้นเป็นคู่ค้าโดยตรง ความสัมพันธ์ของเครือข่ายธุรกิจ มีรูปแบบคุณลักษณะที่เป็นส่วนตัวมาก และได้ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ของการรู้จักส่วนตัว ระบบเครือข่ายได้จัดการตามหน้าที่เกี่ยวกับการป้อนทรัพยากรให้เกิดขึ้น ใช้แรงงานของครอบครัวเป็นหลักที่สนับสนุนธุรกิจของตนเอง ในการเข้าสู่ตลาด ดังเห็นได้จากกฎของการระดมแรงงานว่า " งานที่ว่าเอ็ดกันเป็นกลุ่มกะอย่างตากหนึ่งนี้แหละกะได้เอ็ดกลุ่มอยู่ คนที่ว่าเอ็ดนำกะนางบุญมา แล้วกะมีแฟน น้องสาว แล้วกะมีพี่น้องกะรวมกันแล้วเป็น 4 คน กะเจ็ลยกันเอ็ดนำกันบางมือกะได้พ้อมตันดอกกะได้ 800 โลกะมีเจ็ลยกันแล้วได้ 80 บาท อีกแผนกอื่นกะมี อย่างที่ว่าเอ็ดเป็นกลุ่มคือกันกะมี นางกอย นางผัน หลายคน การแบ่งกลุ่มกันเป็นแผนกๆกะแบ่งเป็นคุ่ม แล้เป็นคุ่มกลางบ้าน ตากกะกลางบ้าน หันคุ่มท้ายบ้านคุ่มโรงหนึ่ง"²³⁴

เป็นเครือข่ายในการสนับสนุนธุรกิจของตนเอง เครือข่ายนี้มีไว้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการค้าหนังวัวและควายให้สามารถส่งมอบได้ตามเวลา ในขณะเดียวกันแรงงานที่มีอยู่นั้นในการเร่งการผลิตไม่เพียงพอทำให้เกิดความจำเป็นในการจ้างงาน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายในอาชีพแบบไม่เป็นทางการเกิดขึ้นมาได้จากว่า" แม้กะมีความสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เอ็ดทุกมือนั้นกะเอ็ดหนังวัว หนังควายขาย ส่วนมากกะสิได้เอ็ดกับพวกที่มาตัดหนังซอย เพราะว่าต้องเบ็งเขาเอ็ดนำ กะมีแม่วี พ้อใหญ่ทา แม่ใหญ่ลอย แม่ใหญ่พัฒนา แม่สำเนียง แม่กะมีความสัมพันธ์กับพวกนี้แหละอยู่ในบ้าน แม่กะมีความสัมพันธ์กับเพิ่นมา 2 ปีแล้ว ผู้ที่มาเอ็ดกะบ่แน่นอนดอกเพราะว่าถ้าพวกเพิ่นหยากงานกะบ่ได้มาถ้าบ่หยากงานเพิ่นจึงมารับจ้างสิวนเวียนมาแทบเหม็ดบ้านที่ว่างงาน"²³⁵

การร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่ม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ประกัน การว่าจ้างหรือจำนวนสินค้าที่ผลิตเข้าสู่ระบบตลาด ในขณะเดียวกันก่อให้เกิดการจ้างงานขึ้นมาต่อการประกันรายได้ของตนเอง เครือข่ายอาชีพแบบเก่าขึ้นขึ้นอยู่กับฤดูกาลธรรมชาติเป็นหลักและไม่มีความแน่นอนในการได้มาทรัพยากร แต่เครือข่ายแบบนี้ได้ค่าจ้างทุกวันหากทำงาน ในขณะ

²³³ นางนงรักษ์ เศษสุวรรณ

²³⁴ อ่างแล้วนางกนกวรรณ เพียงดา.

²³⁵ อ่างแล้วแม่บัวลา สีชมพู

เดียวกันเป็นงานที่สามารถทำได้ตลอดในพื้นที่ อย่างไรก็ตามในฤดูกาลผลิตการจ้างงานแบบนี้มีปัญหาเกิดขึ้น เพราะขาดแคลนแรงงานซึ่งแต่ละครอบครัวมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเอง โดยผู้จ้างจอบทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่อย่างดี ซึ่งหากเราประเมินกลุ่มที่เกิดขึ้นในเครือข่ายอาชีพนั้นเราเห็นว่า"บ้านเฮามันจะมีหลายกลุ่ม อย่างกลุ่มอ้อมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มนางข้าว กลุ่มที่ว้าแขงที่สุด ประสบความสำเร็จที่สุด กะว่าแม่กลุ่มนี้แหละกลุ่มนางข้าวนี้แหละ กะว่าเขาได้เงินจากรัฐบาลมาช้อยเหลือซื้อข้าวไฮคนยืมข้าวกิน กะตั้งมา 20 กั้วปีแล้ว กะว่าคนในกลุ่มกะช้อยเหลือกันดีกลุ่มนี้กะไฮคนจนคนที่ว่าบมีข้าวกินยืม แล้วกะเสียดอกเป็นข้าวสอเวลาเอ็ดนาเกี่ยวข้าวได้ข้าวแล้วกะจั่งเอามาคั้นเพิ่นแล้วกะเสียดอกเป็นข้าว ไฮผู้อื่นยืมต่อไป"²³⁶

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นมาของกลุ่มนี้ส่วนหนึ่ง มาจากพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมแบบประเพณีที่ใช้พื้นฐานของสังคมตนเอง ในการหาทรัพยากร ในขณะที่เดียวกันสมาชิกส่วนใหญ่ ประกอบการทำนาด้วย ซึ่งให้ความหมายในการประกันการเอาตัวรอดและการใช้มากกว่า โดยการใช้ทรัพยากรนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดความเสี่ยงอย่างใด เพราะพื้นฐานสามารถหาข้าวได้มาตามเวลาอยู่แล้ว หากไม่เกิดน้ำท่วมหรือฝนแล้ง เครือข่ายแบบนี้แค่ให้ความหมายเป็นสถานที่หยิบยืมทรัพยากรในช่วงที่เผชิญวิกฤติเศรษฐกิจของครอบครัว

การรวมกันเป็นกลุ่มไม่ได้หมายความว่า จะทำให้เกิดความสำเร็จที่เกิดขึ้นมา หากไม่ได้พัฒนามาจากพื้นฐานของความสัมพันธ์ในระบบตลาด และไม่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติของปัจเจกขึ้นมาก่อนในการใช้อำนาจในการจัดการสิทธิในกรรมสิทธิของตนเอง ในความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแรงงานในตลาด แต่หากการรวมกลุ่มขึ้นมาเป็นเครือข่ายแบบจัดตั้งที่ทางราชการมาสนับสนุนมักทำงานล้มเหลวอย่าง เช่น การรวมกลุ่มที่ไม่ได้เกิดการวางกฎและกติกาจากความจำเป็นในหน้าที่ทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เพราะมีพฤติกรรมที่ฉวยโอกาส และไม่ให้ความสำคัญกับช่องทางระดมทรัพยากรที่ตนเองนำมาใช้จากพฤติกรรมที่เล่าให้เราฟังเกี่ยวกับ"กลุ่มงานกลุ่มทุกอย่างต้องเสี่ยงกะว่าอย่างกลุ่มแม่บ้านจั้งซี่ ได้เงินมาจัดตั้งกลุ่ม 10,000 เป็นเงินหลวงมาเอ็ดขนมดอกบัวกับกีกะตุก กะเทียบแรกๆกะตืออยู่ดอก ต่อมากะอย่างแม่มีเงินว่ายืมเงินกลุ่ม กะเลยประชุมว่าจั้งชั่นออกดอกมันจั้งได้เงินไวย แล้วกะผู้นั้นยืมผู้นี้ยืมเมิดข้ากะบ่ได้หยัง นี่กะเกิดความเสี่ยงแล้ว กะว่าเอ็ดเป็นกลุ่ม เป็นงานกลุ่มรวมโตกันมีความเสี่ยงโลด ที่ว่าเห็นกะว่ากลุ่มแม่บ้านนี้แหละ กลุ่มเลี้ยงหมูคือกันนี้แหละ กะจั้งซี่แหละมันกะเสี่ยง"²³⁷

หากพิจารณาเครือข่ายที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่ของการจัดตั้ง สิ่งที่สำคัญไม่ได้เข้าใจปัญหาว่าการเกิดเครือข่าย ต้องมาจากกิจกรรมของตนเองในพื้นที่บนพื้นฐานของการปรับตนเองเข้าสู่ระบบตลาด เพราะระบบตลาดได้สร้างกฎและกติกาอย่างชัดเจน โดยผลผลิตของกลุ่มต้องสามารถเข้าสู่ตลาดได้ด้วย ดังนั้นการเกิดขึ้นมาของกลุ่มแม่บ้าน เป็นเครือข่ายที่ค่อนข้างไม่สอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติ ไม่ได้มีกฎและเกณฑ์ในการใช้ต่อภาระระดมเพื่อสร้างทรัพยากร

²³⁶ อ่างแล้วนายกำน หาดพล

²³⁷ อ่างแล้ว.นายประสิทธิ์ โพธิ์ทอง

ให้เกิดขึ้นมา ทุกคนต่างใช้สิทธิแต่ไม่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบ เพราะไม่มีใครให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่นำมาใช้ มาจากพื้นฐานของราชการ ในที่สุดอำนาจที่มีผลต่อการบังคับใช้ ก่อให้เกิดว่าเป็นแหล่งทรัพยากรหรือช่องทางในโอกาสที่เกิดขึ้นก็สูญหายไป ดังเช่นผลลัพธ์ที่นำมาใช้ได้ชี้ให้เห็นว่า"กะมีนางเสงี่ยม เป็นหัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน รายได้กลุ่มกะบ่ติดอกเพราะบ่มีเงินมาเขากลุ่มเลย แห่งจัดตั้งกลุ่มชื่อ ๆ กะมีเงินทุนอยู่ 1,000 บาท แห่งเสียดอกร้อยละ 20 บาทต่อปีมาเอ็ดมาซื้อด้ายมาสานเป็นแหขาย กลุ่มแม่บ้านกะเวลามีนงานมีบุญเขากะไปชอยกันเอ็ดอาหาร ให้เจ้านายและชาวบ้านกิน อยู่ในกลุ่มกะมี 30 กว่าคน"²³⁸ ในขณะที่กลุ่มที่ขึ้นมาจากความต้องการในการปรับตัวของตนเอง อาศัยพื้นฐานของการเข้าไปสู่ระบบตลาดโดยสมาชิกภายในกลุ่มนั้นได้ก่อรูปสร้างกติกาและธรรมเนียม การยึดแนวคิดของการปฏิบัติในการสร้างหรือกระจายทรัพยากร สามารถเข้าสู่ระบบตลาดได้เช่น"กลุ่มอยู่บ้านที่ว่ามีกะเห็นแต่ว่ากลุ่มแม่บ้าน กะจัดแต่ว่ากลุ่มแม่บ้านอย่างเดียวกะกลุ่มที่ว่าเขาเอ็ดด้อมสาด กะเวลาว่างกะเจ้ากะจั่งมาด้อม กลุ่มกะเจ้ากะประสบผลสำเร็จอยู่กะเขาได้ด้อมสาดไปขาย ที่ว่าเขาประสบผลสำเร็จจะเพราะว่ากะว่าคนในกลุ่มเป็นคนที่มีความคิด แล้วทุกคนกะเข้าใจกันหนา กะบ่ได้ไปเอ็ดนำกะเจ้ากะบ่ฮู้ฮียังหลาย แต่ที่ว่าเขาเห็นกะว่าสามัคคีกันดี แล้วเข้ากะบ่เคยทะเลาะ กลุ่มนี้หัวแต่จัดตั้งมาได้บ่โดนกะได้ปีเดียวกะเป็นกลุ่มแม่บ้านหละมาเอ็ด แต่ว่ากลุ่มแม่บ้านกะตั้งมาได้ 2-3 ปีแล้ว"²³⁹

เครือข่ายธุรกิจในปัจจุบันมีบทบาทอย่างมากแก่สังคมวัฒนธรรมแบบตลาดคือการลดต้นทุนความเสี่ยงให้มากที่สุด และช่วยปกป้องจากความไม่แน่นอนของระบบตลาดหน้าที่ของเครือข่ายทางธุรกิจ อยู่บนพื้นฐานของการเอื้ออำนวยในการบริการต่อกันและกัน ที่ไม่จำเป็นที่ต้องใช้เอกสารที่เป็นทางการในการปฏิบัติ นำมาสู่ผลของการได้มาทรัพยากรในตลาด เป็นเหตุผลในกิจกรรมทางธุรกิจที่ได้ตรวจสอบตนเอง ความไว้วางใจในการทำงานไปในที่สุด และเพิ่มระดับความน่าเชื่อถือต่อกันในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นมา

²³⁸ อ่างแล้ว.นางกนกวรรณ เพียงดา

²³⁹ อ่างแล้ว.นางมาลา บัวชมภู

บทสรุป

เส้นทางการปรับตัวของชีวิตในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญ มาจากการเลือกและสร้างวัฒนธรรมของตนเองให้เกิดขึ้น จากสภาพแวดล้อมที่มีสายน้ำ ท้องนา เพื่อนบ้านและท้องถิ่น ในการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการประกันกิจกรรมชีวิตของตนเอง ในช่วงแรกเมื่อ200ปีที่ผ่านมา คนในพื้นที่ได้สร้างวัฒนธรรมของการยังชีพ มีการจับปลา การทำนาเป็นหลัก มีจุดมุ่งหมายเพื่อการยังชีพไปวันหนึ่งๆ เส้นทางที่เกิดขึ้นมานี้ได้สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติและสังคมของตนเองที่เกื้อกูล และกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ โดยสามารถแบ่งความสัมพันธ์ออกมาเป็น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับศูนย์กลางความเชื่อของคนที่มีต่อพระธาตุคำบุญ ดอนเจ้าปู่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาศัยครอบครัวยุติธรรมในการแก้ไขปัญหาและพึ่งพาสถาบันเพื่อนบ้าน ท้องถิ่นในการลดความเสี่ยง หรือเพิ่มการได้มาทรัพยากรในช่วงของการขาดแคลนอันเป็นเส้นทางชีวิตแบบยังชีพที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่

ในขณะที่การปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดเกี่ยวข้องกับการปรับตัวครั้งใหม่ สภาพแวดล้อมมีส่วนกำหนดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการลดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ การพึ่งพาเงินตรามากยิ่งขึ้น เกิดขึ้นมาในช่วง20ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของสังคมไป อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในกิจกรรมของการดำเนินชีวิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปยังให้ความสำคัญอยู่ตามเครือข่ายที่สามารถนำมาใช้ได้ไม่ว่าผ่าน ครอบครัวยุติธรรมในพื้นที่ในรูปต่างๆที่มีพื้นฐานจากผีตัวเดียวกัน แต่ให้ความหมายของการให้ความสำคัญของผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง กับผลประโยชน์ของหุ้นส่วน โดยจะต้องจัดการประกันกิจกรรมบรรลุได้ และการสนับสนุนการผลิตซ้ำกิจกรรมในชีวิตของคนในพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงในวัฒนธรรมของเส้นทางชีวิตในอนาคต

ในขณะที่เส้นทางการปรับตัวของคนปัจจุบันมีหลายแนวทาง ตามความสามารถของตนเองที่จะใช้ในการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาด ไม่ว่าจะเป็นการหากินเฉพาะหน้า การหาเช่ากินค่า การมีกิจการของตนเอง การเป็นเจ้าแก้ว และการอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่ ซึ่งการปรับตัวแบบนี้ ได้สร้างโอกาสทางเลือกแก่ชีวิตของตนเองในการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันพัฒนาเครือข่ายทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์กันแบบแนบแน่นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายอาชีพเดียวกัน งานรับจ้างแบบปากต่อปาก หรือเป็นหุ้นส่วนในกิจการ ซึ่งคนในพื้นที่พยายามหาทางออกในการได้มาทรัพยากรในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นผ่านการช่วยเหลือโดยเพื่อนบ้าน หรือเครือข่ายตนเองในการสร้างอาชีพที่เกิดขึ้นมาเป็นการปรับตัวแบบใหม่ ทำให้สังคมสามารถอยู่รอดได้ โดยเปลี่ยนมาจากความหมายของการใช้ทรัพยากรที่เคยเป็นอยู่มาเป็นการใช้และสร้างทรัพยากรมาด้วย ในขณะเดียวกันการผลิตซ้ำของทุนมนุษย์นั้นได้ให้ความสำคัญไปอีกรูปแบบหนึ่งที่พยายามลดบทบาทเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจแบบเดิมที่เป็นการจ้างงานชั่วคราวชั่วคราว ไม่มีการศึกษา หรือไม่ได้เตรียมผ่านการศึกษา และไม่มีความแน่นอนของการจ้างงาน มาเป็นการสนับสนุนการลงทุนในตลาดที่

แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นตลาดภาคเอกชนหรือตลาดภาครัฐ ส่งผลให้ค่านิยมและความคิดของเยาวชน ให้การยอมรับอาชีพที่สามารถสร้างรายได้อย่างแน่นอน ไม่เหมือนกับการทำมาหากินที่พ่อแม่ตนเองประสบปัญหาอยู่

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ผ่านการถ่ายทอดออกมาจากความคิดและความรู้สึกของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกิจกรรมการดำเนินชีวิต การประกันความมั่นคงกับตนเองให้อยู่รอดในภาวะการณ์ปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนใหม่ขึ้นมาภายใต้การเข้าสู่ระบบตลาด แต่อิทธิพลของความสัมพันธ์ทางสังคมได้ช่วยสร้างความสามารถที่ยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น ต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัวของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม